

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

SUOMEN JA VENÄJÄN SUHTEIDEN KEHITYS EU-JÄSENYYYDEN AIKANA

Pro gradu -tutkielma

Kadetti
Christoffer Blomqvist

Kadettikurssi 90
Strategian laitos

Maaliskuu 2007

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi 90. Kadettikurssi	Linja Viestilinja
Tekijä Kadetti Christoffer Blomqvist	
Tutkielman nimi Suomen ja Venäjän suhteiden kehitys EU-jäsenyyden aikana	
Oppiaine johon työ liittyy Strategian laitos	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MpKK:n kirjasto)
Aika Maaliskuu 2007	Tekstisivuja 72
TIIVISTELMÄ <p>Kylmän sodan aikana Suomen suhteet itänaapuriinsa perustuivat sopimukseen ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen tasavallan ja Sosialististen neuvostotasavaltojen liiton kanssa. Kylmän sodan päätyttyä Suomi liittyi 1.1.1995 Euroopan unioniin.</p> <p>Tutkimuksen päämääränä on selvittää miten Suomen ja Venäjän suhteet ovat kehittyneet vuoden 1995 jälkeen ja miten niihin on vaikuttanut Suomen EU-jäsenyys. Arvioidaan mikä on ollut EU:n eri sääntöjen vaikutus Suomen idänpolitiikkaan. Pyritään arvioimaan millainen Venäjän suhtautuminen Suomeen on ollut EU-jäsenyyden aikana. Selvitetään miten maissa tapahtuneet presidentin vaihdot ovat vaikuttaneet suhteisiin. Lisäksi arvioidaan millainen Suomen perustuslain muutoksen vaikutus suhteisiin on ollut lähinnä presidentin ulkopoliittisen vallan vähenemisen myötä.</p> <p>Tutkimusongelma on: Miten Suomen ja Venäjän suhteet ovat kehittyneet EU-jäsenyyden aikana?</p> <p>Tutkimusongelmaa tukevia kysymyksiä ovat:</p> <ul style="list-style-type: none">– Millainen Venäjän suhtautuminen Suomeen on ollut Suomen EU-jäsenyyden aikana?– Miten Suomen on täytynyt muuttaa idänpolitiikkaansa vastaamaan EU:n ulkopoliittisia sääntöjä ja linjauksia?– Millainen vaikutus presidenteillä on ollut suhteisiin ja minkälainen merkitys presidenttien vaihdoilla on ollut?– Miten Suomen uusi perustuslaki on vaikuttanut suhteisiin?	
AVAINSANAT <p>Suomi, Venäjä, EU, ulkopoliitiikka, kansainväliset suhteet, Tarja Halonen, Martti Ahtisaari, Boris Jeltsin, Vladimir Putin,</p>	

SISÄLLYSLUETTELO

SUOMEN JA VENÄJÄN SUHTEIDEN KEHITYS EU-JÄSENYYDEN AIKANA

1 JOHDANTO

1.1 Lähtökohta, tavoitteet ja rajaus	1
1.2 Tutkimusmenetelmä, viitekehys ja lähdeaineisto	1
1.3 Mitä ulkopoliittikka on?	3
1.4 Suomen ja Venäjän suhteet historiallisesta näkökulmasta	5

2 SUOMEN EU-JÄSENYYS 18

2.1 EU:n sääntöjen vaikutus Suomen idänpolitiikkaan	18
2.1.1 Perussopimukset	18
2.1.2 EU:n yhteiset linjaukset	21
2.2 Venäjän suhtautuminen Suomeen	24

3 PRESIDENTTIEN VAIKUTUS SUHTEISIIN 27

3.1 Ahtisaari - Jeltsin	27
3.2 Halonen - Putin	37
3.3 Suomen uusi perustuslaki 2000	58
3.4 Johtopäätökset	64

4 PÄÄTELMÄ 67

LÄHDELUETTELO 73

YLEISET KÄSITTEET JA LYHENTEET 84

SUOMEN JA VENÄJÄN SUHTEET VUODESTA 1995 NYKYPÄIVÄÄN

1 JOHDANTO

1.1 Lähtökohta, tavoitteet ja rajaus

Tutkimuksessa tarkastellaan Suomen ja Venäjän suhteiden kehitys vuodesta 1995 nykypäivään. Lähtökohdaksi on otettu Suomen liittyminen Euroopan unioniin vuonna 1995 ja sen vaikutukset Suomen ja Venäjän suhteisiin. Aihetta tutkitaan Suomen valtion näkökulmasta, mm sen takia, että selkeätä venäläistä näkökulmaa, sen paremmin kuin yksiselitteistä venäläistä ”Suomi-strategiaakaan”, on vaikea löytää.

Tutkimuksen päämääränä on selvittää miten Suomen ja Venäjän suhteet ovat kehittyneet vuoden 1995 jälkeen ja miten niihin on vaikuttanut Suomen EU-jäsenyys. Takarajaksi on asetettu vuodenvaihde 2006 – 2007, jolloin Suomen toinen puheenjohtajuuskausi EU:ssa päättyi. Arvioidaan mikä on ollut EU:n eri sääntöjen (perussopimukset, EU:n yhteinen Venäjästrategia...) vaikutus Suomen idänpolitiikkaan. Vastaavasti pyritään arvioimaan millainen Venäjän suhtautuminen Suomeen on ollut EU-jäsenyyden aikana. Selvitetään miten maissa tapahtuneet presidentin vaihdot ovat vaikuttaneet suhteisiin. Lisäksi arvioidaan millainen Suomen perustuslain muutoksen vaikutus suhteisiin on ollut lähinnä presidentin ulkopoliittisen vallan vähenemisen myötä.

1.2 Tutkimusmenetelmä, viitekehys ja lähdeaineisto

Tutkimuksessa selvitetään miten Suomen ja Venäjän suhteet ovat kehittyneet ja millainen Venäjän suhtautuminen Suomeen on ollut Suomen EU-jäsenyyden aikana. Aluksi selvitetään miten Suomen on täytynyt muuttaa idänpolitiikkaansa vastaamaan EU:n ulkopoliittisia sääntöjä ja linjauksia. Tämän jälkeen arvioidaan millainen vaikutus presidenteillä on ollut suhteisiin ja minkälainen merkitys presidenttien

vaihoilla on ollut. Lisäksi arvioidaan Suomen perustuslain muuttumisen vaikutusta maiden välisiin suhteisiin.

Tutkimusmenetelmänä käytetään laadullista asiakirja- ja kirjallisuustutkimusta. Tärkeinä lähteinä käytettiin EU:n perussopimukset, *Venäjää koskeva Euroopan unionin yhteinen strategia*, Suomen ja Venäjän presidenttien, hallitusten ja suurlähettiläiden puheet ja kannanotot, Euroopan neuvoston julkilausumat ja kannanotot sekä Yleisradion ja Turun Sanomien uutisarkistoja Internetissä. Lähteistä perussopimukset ja strategia kertovat sen, mitä säännöksiä ja linjauksia Suomen on idänpolitiikassaan seurattava, eli antavat idänpolitiikallemme ikään kuin kehykset joiden sisällä on pysyttävä. Samalla tavalla myös Euroopan neuvoston julkilausumat sitovat Suomea. Puheista ja kannanotoista on mm muistettava, että juhlapuheet ovat juhlapuheita. Eli tietyn puheen tai lausunnon sisältöä on tulkittava sen mukaan missä tilaisuudessa ja tilanteessa se on pidetty. Se, että juhlaillallisilla ylistetään Suomen ja Venäjän suhteiden erinomaista tilaa ei välttämättä tarkoita sitä, että suhteet olisivat täysin tai miltei ongelmattomat. Yleisradion ja Turun Sanomien Internetuutisarkistot ovat varsin kattavat. Niissä esiintyvistä uutisista on tutkimuksessa lähinnä huomioitu uutisia, jotka käsittelevät Suomen ja Venäjän suhteita, presidenttien kahdenvälisiä henkilösuhteita, Suomen perustuslain muutosta tai sen tulkintaa. Jossain määrin on myös huomioitu uutisia EU:n ja Venäjän välisistä suhteista, mikäli ne merkittävällä tavalla vaikuttavat tai liittyvät myös Suomen ja Venäjän kahdenvälisiin suhteisiin.

Tutkimus ei noudata yhtä selvää teoreettista lähestymistapaa, vaan lähdetään siitä, että teoreettiset mallit eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan toisiaan täydentäviä. Esimerkiksi perinteisen realistisen kuvan mukaan huomio keskittyisi liiaksi Suomen ja Venäjän valtioiden kahdenvälisiin suhteisiin huomioimatta esimerkiksi EU:n roolia, joka on tietenkin tutkimuksen kannalta keskeinen. Realismi tuottaisi liian yksiulotteisen tutkimuksen, joka myös keskittyisi liian selkeästi kovaan turvallisuuspolitiikkaan. Vastaavasti liberalismi ei turvallisuuspolitiikkaa käsittelee tarpeeksi, jolloin esimerkiksi keväällä ja kesällä 2005 esillä olleet ilmatilanloukkaukset käsiteltäisiin korkeintaan hyvin pintapuoleisesti. Valittaessa tutkimukselle jokin koulukunnan mukaisen lähestymistavan jäisivät muitten koulukuntien arvokkaat lähestymistavat huomioimatta. Niinpä tutkimuksen lähestymistapa ei ole minkään tietyn koulukunnan mukainen, vaan kyseessä on historiallis-empiirinen tarkastelu Suomen ja Venäjän ulkopoliittisista suhteista vuodesta 1995 eteenpäin.

1.3 Mitä ulkopoliitiikka on?

Ulkopoliitiikka on kansainvälisten suhteiden aines. On kuitenkin olemassa eriäviä mielipiteitä siitä, mitä kaikkea ulkopoliitiikkaan voidaan laskea kuuluvaksi.¹ Tavallisesti sillä tarkoitetaan valtioiden toimintaa, joka kohdistuu maan rajojen ulkopuolelle, toisiin valtioihin tai kansainvälisiin järjestöihin. Usein käytetyn määritelmän mukaan ulkopoliitiikka on ”valtion käyttäytymistä kansainvälisessä järjestelmässä”.² Toisen määritelmän mukaan ulkopoliitiikka voidaan ymmärtää ”politiikaksi, jota valtiovalta harjoittaa pyrkiessään suhteuttamaan valtioyhteisöä kansainväliseen ympäristöön”. Laajasti ottaen ulkopoliitiikkaan kuuluisi siten myös osa valtion omaan yhteiskuntaan kohdistuvaa päätöksentekoa. Valtion ulkoinen ja sisäinen toimintaympäristö ovat kuitenkin luonteeltaan hyvin erilaisia. Valtion sisällähän viranomaiset käyttävät oikeusjärjestyksen legitimoimaa yksipuolista julkista valtaa. Ulkopoliittisissa suhteissa taas valtiot kohtaavat – ainakin muodollisesti – samanarvoisia toimijoita ja asiat on pääsääntöisesti järjestettävä neuvotteluin ja sopimuksin.³

Ulkopoliitiikan käsitteellistämisessä onkin oleellista tehdä ero sen ja sisäpolitiikan välille. Näiden kahden eroa ei nähdä pelkästään teknisenä vaan myös laadullisena. Perinteinen politiikan tutkimus on korostanut, että ulkopoliitiikkaa tehdään erilaisissa olosuhteissa kuin sisäpolitiikkaa. Realistisen koulukunnan näkemyksen mukaan ulkopoliittinen ympäristö on järjestymätön, vaikeammin hallittavissa oleva anarkia kun taas sisäpolitiittinen ympäristö on järjestäytynyt, hallittavissa oleva yhteiskunta. Toiseksi ulkopoliitiikkaa pidetään alueena, jota voidaan tarkastella kansallisen edun näkökulmasta, kun taas sisäpolitiikassa eri intressiryhmien väliset erot törmäävät yhteen. Kolmanneksi kansalaisten uskotaan pitävän ulkopoliitiikkaa vieraampana kuin sisäpolitiikkaa ja ymmärtävän sitä myös vähemmän. Kiistatonta ja selväpiirteistä tapaa erottaa ulkopoliitiikka sisäpolitiikasta ei kuitenkaan ole, eivätkä edellä mainitut tavat ole ongelmattomia.

Ulko- ja sisäpolitiikan välinen raja on ymmärrettävä limittäisenä ja liukuvana. Ulko- ja sisäpolitiikka ovat yhteenkietoutuneita politiikan lohkoja. Ulkopoliittisilla toimilla on usein sisäpoliittisia päämääriä ja seurauksia ja päinvastoin. Erityisesti Suomessa

¹ Russett, Bruce - Starr, Harvey. World Politics: The Menu for Choice. W.H. Freeman and Company. New York 1992. 179

² Forsberg, Tuomas - Vaahtoranta, Tapani. Johdatus Suomen ulkopoliitiikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen. Gaudeamus. Tampere 1993. 11

³ Harju-Seppänen, Mika. Kiinan ulkopoliitiikka, puolustuspoliitiikka sekä sotilasstrategia. Strategian laitos Julkaisusarja 2 No 33. Edita Prima Oy. Helsinki 2006. 1

ulko- ja sisäpolitiikan rajaa on haluttu kutsua ”veteen piirretyksi viivaksi” osoituksena rajanvedon epämääräisyydestä. Ongelmia tänä päivänä aiheuttaa myös Euroopan yhdentymisen. Koska yksinkertaista ratkaisua ulko- ja sisäpolitiikan erottamiseen ei ole, on usein helpompi puhua tiettyjen toimien ulko- ja sisäpoliittisista aspekteista kuin erottaa jyrkästi kaksi eri politiikan kokonaisuutta toisistaan.⁴ Tästä esimerkkinä käyköön Suomen perustuslaissa tehty ”ulkopoliittinen vallanjako” presidentin ja valtioneuvoston välillä. Perustuslaki säättää, että ”Suomen ulkopoliittikkaa johtaa tasavallan presidentti yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa” kun taas ”valtioneuvosto vastaa Euroopan unionissa tehtävien päätösten kansallisesta valmistelusta ja päättää niihin liittyvistä Suomen toimenpiteistä, jollei päätös vaadi eduskunnan hyväksymistä”.⁵ Ongelmia tässäkin tapauksessa tulee tietysti Euroopan unionin harjoittaman yhteisen ulkopoliitiikan osalta.

Ulkopoliittikka voidaan jaotella eri tavoin asia-alueisiin. Valtion ulkopoliittinen asialista eli agenda koostuu yleensä hyvin monista kysymyksistä. Perinteisesti ulkopoliitiikan keskeisimpänä asia-alueena (high politics) on pidetty turvallisuuspolitiikka, jonka tavoitteena on valtion koskemattomuuden ja itsenäisyyden säilyttäminen. Sotilaallisesti painottuneen turvallisuuspolitiikan lisäksi käsite ulkopoliittikka kattaa luonnollisesti myös niin sanotun ”matalan politiikan” (low politics) lohkot eli kansainvälisen talous-, sosiaali-, ympäristö- ja kulttuuripolitiikan. Valtioilla on tärkeä tehtävä näiden suhteiden koordinoijana, valvojana, rahoittajana ja tukijana. Näiden asia-alueiden kasvavaa merkitystä on korostettu laajentamalla turvallisuuspolitiikan käsitettä, mikä osaltaan pyrkii muuttamaan käsityksiä sotilaallisen turvallisuuspolitiikan ensisijaisuudesta.⁶

Realismi olettaa maailmanpolitiikan olevan anarkistinen, järjestelmä jossa ei ole ylempää auktoriteettia, ei maailman hallitusta. Kansainväliset suhteet ovat ensisijaisesti valtioiden välisiä suhteita. Kaikki muut maailmanpolitiikan toimijat – yksilöt, kansainväliset järjestöt, NGO:t – ovat vähemmän merkityksellisiä tai merkityksettömiä. Realistista doktriinia ja ulkopoliittikkaa ohjaavat arvot ovat kansallinen turvallisuus ja valtion eloonjääminen. Valtiota nähdään välttämättömänä kansalaisten hyvinvoinnille.⁷

⁴ Forsberg/Vaahtoranta (1993) 11-12

⁵ Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. 8 luku, 93 §

⁶ Forsberg/Vaahtoranta (1993) 13

⁷ Jackson, Robert - Sørensen, Georg. International Relations. Theories and approaches. Second edition. Oxford University Press Inc. New York 2003. 68-69

Liberalismi lähtee siitä, että yksilöillä on yhteisiä intressejä, joita saattavat ajaa sekä valtion sisällä kuin kansainvälisesti. Konfliktit ja sodat siis eivät ole välttämättömiä. Kun ihmiset käyttävät järkeään voivat he saavuttaa hyödyllistä yhteistyötä ei vain valtion sisällä, vaan myös rajojen yli. Liberaalia ajatustapa on tiiviisti kytketty modernin valtion syntyyn. Modernisaatio tarkoittaa edistystä, myös kansainvälisissä suhteissa.⁸

Mitään laajasti hyväksyttyä ulkopoliittikan teoriaa ei ole olemassa. Yleisen ulkopoliittisen teorian tavoittelusta on paljolti luovuttu. Jokaisen yksittäisen valtion ulkopoliittikkaa analysoidaan tavallisesti melko itsenäisestä ja väljästä viitekehyksestä käsin, jota muovaavat maan geopoliittinen asema, historia, sisäpoliittiset olosuhteet, taloudellinen rakenne, poliittisten johtajien henkilökohtaiset ominaisuudet ja muut vastaavat seikat.⁹

1.4 Suomen ja Venäjän suhteet historiallisesta näkökulmasta

6.12.1917 Suomen eduskunta hyväksyi senaatin ilmoituksen siitä, että vuodesta 1809 Venäjälle kuulunut Suomi oli nyt itsenäinen. Taustana olivat marraskuun tapahtumat Venäjällä ja Suomessa. Bolshevikit olivat kaapanneet vallan Pietarissa. Ilman ulkovaltojen, erityisesti Venäjän, tunnustusta itsenäisyys olisi ollut tyhjää puhetta. Pohjoismaat ja länsivallat jäivätkin odottamaan, että Venäjä ensin tunnustaisi rajamaansa irtoamisen. Suomen hallitus oli kuiteinkin vastahakoinen kääntymään neuvostohallituksen puoleen. Ei ollut varmaa, hyväksyisikö tämä Suomen täydellisen itsenäisyyden, eikä tiedetty miten kauan bolshevikit pysyisivät vallassa. Tunnustuksen pyytäminen merkitsisi samalla kumoushallituksen tunnustamista, mikä voisi bolshevikin ehkä kukistuesssa olla Suomelle painolasti. Venäjän tunnustus oli kuiteinkin välttämätön edellytys Suomen itsenäisyyden uskottavuudelle.¹⁰

Saksankin 27. joulukuuta ilmoitettua odottavansa ensin Petrogradin (Pietari) tunnustusta, lähti senaatin edustajat, ml. puheenjohtaja P E Svinhufvud Petrogradiin. Lenin ilmoitti kansankomissaarien neuvoston tunnustavan itsenäisyyden heti kun senaatti sitä virallisesti pyytäisi. Muutama minuutti ennen keskiyötä 31. joulukuuta

⁸ Jackson/Sørensen (2003) 107-108

⁹ Forsberg/Vaahtoranta (1993) 15

¹⁰ Zetterberg, Seppo (päätoim.). Suomen historian pikku jättiläinen. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 2003. 603-605

Lenin hallituksineen allekirjoittivat päätöksen ehdottaa toimeenpanevalle neuvostolle Suomen itsemääräämisoikeuden tunnustamisesta. Itse tunnustus tuli 4. tammikuuta 1918. Samana päivänä Suomen tunnustivat myös Ruotsi ja Ranska.¹¹ Suomen itsenäisyysodassa Neuvosto-Venäjä tuki punaisia, maahan oli itsenäisyyden tunnustamisen jälkeen jäänyt vielä 40000 venäläistä sotilasta.¹² Venäläiset osallistuivat taisteluihin ja punaiset saivat myös aseita Venäjältä. Suomen ja Venäjän suhteet olivat 1919 huonossa kunnossa. Kesällä Karjalan kannaksella oli rajakahakoita.¹³

Vielä syksyllä 1919 Venäjän sisällissodan lopputulos oli epävarma. Tämä hankaloitti Suomen ja Venäjän rasittuneiden suhteiden normalisointia. Muutamia kuukausia myöhemmin valkoisten voimat olivat kuitenkin Venäjällä ehtymässä ja helmikuussa Viro solmi nopeiden neuvottelujen jälkeen rauhansopimuksen Neuvosto-Venäjän kanssa. 12. kesäkuuta alkoivat Suomen ja Venäjän rauhanneuvottelut Tartossa. 14. lokakuuta solmittiin rauhansopimus, jossa Suomi vuoden 1812 ”historiallisten” alueidensa lisäksi sai Petsamon. Miehittämistään Repolasta ja Porajärvestä Suomen oli kuitenkin luovuttava. Eduskunta ratifioi sopimuksen 1. joulukuuta 1920.¹⁴

Neuvostoliito pyrki 1920-luvun alun jälkeen estämään länsinaapureitaan ryhtymästä Englannin ja Ranskan liittolaisiksi. Suomelle neuvostovaltio pysyi uhkana ja turvallisuuspolitiikan tavoitteena oli edelleen siltä suojautuminen, varsinkin kun valtansa 1927 varmistanut Stalin ilmoitti rauhanomaisen rinnakkaiselon kauden jääneen taakse ja imperialistien valmistelevan hyökkäystä maailman ainoaa sosialistimaata vastaan. Suomessa pelättiin rajan takana ajateltavan hyökkäyksen olevan paras puolustus. Vuonna 1926 Suomi torjui Neuvostoliiton tarjoaman hyökkäämättömyyssopimuksen vedoten Kansainliiton jäsenyyden velvoitteisiin, puolueettomuuteen.¹⁵

Tämä viileä suhtautuminen itänaapuriin aiheutti huolia erityisesti vuosina 1930–1931. Syksyllä maiden välillä vaihdettiin tiukkasävyisiä nootteja lapualaisten kyyditettyä suomalaisia kommunisteja itärajan ylitse. Suomen hallitus sanoutui irti terrorin vastuusta ja kiista rauhoittui. Nootinvaihtoa seurasi kuitenkin taas keväällä 1931

¹¹ Ekberg, Henrik (päätoim.). *Finlands historia 4*. Schildts förlags Ab. Helsingfors 1999. 30-31

¹² Jakobson, Max. *Finlands väg 1899-1999. Från kampen mot tsarväldet till EU-medlemskap*. Atlantis AB. Malmö 1999. 39-40

¹³ Zetterberg (2003) 631-632

¹⁴ Ekberg (1999) 72-73

¹⁵ Zetterberg (2003) 636-637

suomalaislehdistön voimakkaasti kritisoidessa Inkerinmaalla käynnissä olleita pakkokollektivisointeja. Tästä kriisistä tosin seurasi yhteinen halu parantaa suhteita.¹⁶ Pyrkimys parempiin suhteisiin on ymmärrettävä, sillä Neuvostoliitto halusi rauhoittaa länsirajaansa ja Suomessa tiedettiin itänaapurin sotilaallisen voiman ja poliittisen painoarvon nousevan koko ajan. Saksa ja Neuvostoliitto olivat solmineet hyökkäämättömyyssopimuksen 1929. Puola ja Ranska avasivat neuvottelut tällaisesta sopimuksesta Neuvostoliiton kanssa keväällä 1931. Tammikuussa 1932 Suomi allekirjoitti Neuvostoliiton kanssa hyökkäämättömyyssopimuksen, jonka presidentti heinäkuussa ratifioi.¹⁷

Kesällä 1935 Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläs varoitti, että Moskovan olisi hyökkättävä Suomeen, mikäli Saksa aloittaisi suursodan Keski-Euroopassa. Muutoin olisi selvä riski, että Saksa hyökkäisi Suomen alueen kautta Neuvostoliittoon. Uhkaukset johtivat osaltaan Suomen julistukseen pyrkimyksistään harjoittaa pohjoismaista puolueettomuuspolitiikkaa. Julistus ei Neuvostoliittoa vakuuttanut, joskin Moskovan matkallaan helmikuussa 1937 ulkoministeri Holstin osittain onnistui rauhoittamaan Kremlä.¹⁸ Suhteissa tapahtuneen lyhyen suojasään riitti kuiteinkin pakastamaan saksalainen laivastovierailu Suomeen elokuussa.¹⁹

Salaisissa neuvotteluissa 1938 ja vuoden 1939 alkupuolella Stalinin erikoislähettiläät selittivät, etteivät Suomen lupaukset puolueettomuudesta riittäneet. Ilman apua Neuvostoliitolta Suomi ei heidän mukaansa kykenisi puolustautumaan. Saksalaiset aikoivat käyttää Suomen aluetta, eikä puna-armeija aikonut jäädä heitä rajalla odottamaan, vaan se etenisi mahdollisimman pitkällä heitä kohtaamaan. Vain lupaus Neuvostoliiton sotilaallisen avun vastuunottamisesta voisi riittää venäläisten turvallisuuden takeeksi. Suomen tuli Leningradin puolustuksen tarpeisiin antaa itänaapurin laivastolle käyttöoikeuden neljään saareen Suomenlahdessa. Suomen hallitus torjui vaatimukset.²⁰

Suomelle olisi historiallisista ja ideologisista syistä mahdotonta hyväksyä Neuvostoliiton tarjoama apu. Avun vastaanottaminen olisi ollut ehdottoman antautumisen poliittinen vastine. Tätä näkemystä todistavat tapahtumat Venäjän muissa naapurimaissa. 5. lokakuuta 1939 Suomen hallituksen delegaatiota kutsuttiin

¹⁶ Ekberg (1999) 158

¹⁷ Zetterberg (2003) 656

¹⁸ Ekberg (1999) 175

¹⁹ Zetterberg (2003) 675-676

²⁰ Jakobson (1999) 45-46

Moskovaan keskustelemaan ”konkreettisista poliittisista kysymyksistä”. Stalin ilmoitti tarvitsevansa lisää syvyyttä Leningradin puolustamiseen. Suomen rajaa vaadittiin siirrettäväksi pohjoisemmaksi kaupungista. Lisäksi punalaivasto tarvitsisi tukikohdan Suomen etelärannikolla, Hangossa. Suomi ilmoitti suostuvansa vain vähäisiin rajasiirtoihin Leningradin pohjoispuolella. Stalinin vaatiman Hangon tukikohdan pelättiin vaarantavan maan itsenäisyyttä. Näin neuvottelut kariutuvat, ja Stalin hyökkäsi marraskuun lopulla. Suomi kesti 105 päivää, mutta joutui lopulta solmimaan rauhan, jonka ehdot olivat ankarammat kuin ennen hyökkäystä esitetyt vaatimukset. Stalin sai Hangon tukikohdan ja enemmän maata kuin mitä hän oli alun perin vaatinut.²¹

Kesäkuun 1940 lopulla Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov esitti Suomen Moskovan lähettiläälle, J K Paasikivelle, että Suomi peruisi englantilais-kanadalaiselle yhtiölle annetun Petsamon nikkeliä koskevan toimiluvan suomalais-neuvostoliittolaisen yhtiön hyväksi. Alueella ei haluttu säilyttää Englannin intressejä. Suomen ja Neuvostoliiton välejä hiersi myös huhtikuussa 1940 Suomessa lähinnä kommunistien toimesta perustettu Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seura. Lopulta Suomen hallitus lakkautti seuran joulukuun lopulla 1940. Neuvostoliittoa kiinnostivat kovasti myös syksyllä pidettävät presidentin vaalit. Molotovin Paasikivelle luovuttamassa muistiossa katsottiin maiden välisten suhteiden kannalta ei-toivottaviksi ehdokkaiksi Tanner, Berliinin-lähettiläs Kivimäki, Mannerheim ja Svinhufvud.²²

Saksan hyökätessä 22. kesäkuuta 1941 Neuvostoliittoon Hitler ilmoitti Suomen taistelevan saksalaisten rinnalla. Suomi julistautui puolueettomaksi, mutta puolueettomuuden uskottavuutta heikensivät Lapissa olleet hyökkäysvalmiit saksalaiset joukot ja puna-armeijan joukot Hangossa. Neuvostoliitto pommitti 25. kesäkuuta lentokonein kohteita Suomessa, ja seuraavana päivänä Suomen hallitus totesi olevansa sodassa Neuvostoliiton kanssa. Vallattuaan takaisin vuonna 1940 menetetyt alueet, etenivät suomalaisjoukot Venäjän Karjalaan ja perusti puolustuslinjan Äänisjärveä ja Laatokkaa yhdistävää Syvärin jokea pitkin. Suomi pyrki 1943 rauhanneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa. Neuvottelut mahdollistuivat vasta Saksan heikennyttyä ja Suomen jouduttua vetäytymään, mutta torjuttua Neuvostoliiton suurhyökkäyksen ennen vuoden 1940 rajaa. Aseleposopimus

²¹ Jakobson (1999) 49, 51

²² Zetterberg (2003) 713-714

allekirjoitettiin lopulta Moskovassa 19. syyskuuta 1944. Vuoden 1940 raja tuli voimaan ja lisäksi Petsamosta oli luovuttava. Hangon sijasta Neuvostoliitto perusti laivastotukikohdan Porkkalaan. Suomelle määrättiin sotakorvaukset ja Lapissa olleet saksalaiset joukot oli karkotettava maasta. Suomi menetti toisessa maailmansodassa 87000 miestä.²³

Presidentiksi nousi 4.3.1946 pääministeri Paasikivi. Hänen politiikkansa lähtökohtana oli vakiinnuttaa Suomen asemaa tinkimättä valtiollisesta itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta. Oli vahvistettava suhteita Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Lopullisen rauhansopimuksen solmimisen jälkeenkin suhteet Neuvostoliittoon olisivat ulkopoliittikan peruskysymys. Suomen ulkopoliittikka ei saanut muodostua Neuvostoliitolle vihamieliseksi eikä mennä sitä vastaan.²⁴

Pariisin rauhansopimus astui Suomen osalta voimaan 15.9.1947 ja liittoutuneiden valvontakomission viimeiset jäsenet poistuivat Suomesta 26.9.1947. Pariisin rauhankonferenssin aikana ilmeni erimielisyyksiä liittoutuneiden välillä. Kylmä sota oli alkamassa.²⁵ Suomea kutsuttiin vuonna 1947 Marshall-apua käsittelevään konferenssiin, mutta joutui Neuvostoliiton painostuksen takia kieltäytymään osallistumasta. Näin Suomi jäi myös Euroopan jälleenrakennusohjelman (European Recovery Program, ERP) ja sen pohjalta syntyneen OEEC:n ulkopuolelle. Suomi sai kuitenkin lainoitusta Yhdysvalloista vientiteollisuuden konekannan ja kapasiteetin vahvistamiseksi.²⁶

23. helmikuuta 1948 Stalin huomautti kirjeessään presidentti Paasikivelle Suomen olevan ainoa eurooppalainen naapurimaa, jonka kanssa ei vielä ollut solmittu puolustussopimusta mahdollista uutta saksalaista aggressiota vastaan. Hän ehdotti samanlaisen avunantosopimuksen solmimista, kuin Neuvostoliitolla oli Unkarin ja Romanian kanssa.²⁷ Muutaman päivän päästä Paasikivi totesi, ettei Neuvostoliiton lähentelyjä enää voitu torjua. Paasikivi sai eduskunnan tuen neuvottelujen aloittamisesta Suomelle räätälöidyn sopimuksen aikaansaamisesta. Paasikiven johdolla laadittiin neuvottelujen lähtökohdaksi ehdotus, jonka mukaan Neuvostoliitto ei voisi yksipuolisesti määrätä milloin sotilaallista yhteistyötä tarvittaisiin, mutta kuitenkin takaisi Neuvostoliitolle sen, että Suomi torjuisi kaikki hyökkäykset

²³ Jakobson (1999) 61-66

²⁴ Zetterberg (2003) 762-763

²⁵ Zetterberg (2003) 783-784

²⁶ Forsberg/Vaahtoranta (1993) 188-189

²⁷ Jakobson (1999) 87-88

Neuvostoliittoon Suomen alueen kautta. Lopullinen sopimusteksti noudatti pääpiirteittäin Paasikiven alkuperäisen ehdotuksen tekstiä. Suomi sitoutui torjumaan kaikki Suomeen tai sen kautta Neuvostoliittoon suuntautuvat Saksan tai sen kanssa liitossa olevan valtion hyökkäykset. Molempien osapuolten oli todettava Neuvostoliiton sotilaallisen avun olevan tarpeen ennen kuin sitä voitaisiin antaa. Paasikivelle erityisen tärkeä oli maininta Suomen pyrkimyksestä pysytellä suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolella.²⁸

Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen tasavallan ja Sosialististen neuvostotasavaltojen liiton kanssa allekirjoitettiin 6.4.1948 klo 21 Moskovan aikaa generalissimus Stalinin ollessa läsnä. 28.4 Suomen eduskunta hyväksyi sen äänin 157–11.²⁹ Sopimuksen reaalipoliittiset seuraukset olivat pitkät. YYA-sopimus uusittiin seuraavina vuosikymmeninä säännöllisin väliajoin (1955, 1970, 1983) ja oli voimassa Neuvostoliiton hajoamiseen asti vuodenvaihteeseen 1991–1992. Siihen perustuivat maiden suhteet ja Suomen ulkopoliitiikka.³⁰

Vuonna 1949 Suomi otti ensimmäisen muodollisen askeleen kohti osallistumista monenkeskiseen läntiseen talousyhteistyöhön liittymällä Maailmanpankkiin. Seuraavana vuonna Suomi liittyi myös Kansainväliseen kauppaja- ja tullisopimukseen, GATT:iin.³¹

Suomi oli torjunut Marshall-avun jouduttuaan suurvaltojen erimielisyyden kohteeksi. Marraskuussa 1954 presidentti Paasikivi sai ulkoministeri Molotovilta kutsun eurooppalaiselle turvallisuuskonferenssille. Neuvostoliittolaisessa ehdotuksessa tarkoituksena oli pystyttää eurooppalainen turvallisuusjärjestelmä, jonka puitteissa Saksat voisivat yhdistyä. Kutsu oli lähetetty jokaiseen eurooppalaiseen valtioon sekä Yhdysvalloille ja Kanadalle. Muu maailma seurasi mielenkiinnolla mikä olisi Suomen kanta. Suomen vastaus oli muodollisesti positiivinen. Suomi osallistuisi konferenssiin Moskovan kutsumien maiden kesken. Rivien välissä kuitenkin sanottiin, että Suomi osallistuisi vain jos kaikki kutsutut valtiot hyväksyisi ehdotuksen. Länsi kuitenkin torjui sen tuoreeltaan, joten Suomi ei lähettänyt delegaatiota Moskovan konferenssiin, josta tuli ensimmäinen askel Varsovanliiton perustamisessa.³²

²⁸ Ekberg (1999) 287-289

²⁹ Zetterberg (2003) 790

³⁰ Ekberg (1999) 290

³¹ Forsberg/Vaahtoranta (1993) 187

³² Jakobson (1999) 99

Vuonna 1955 Suomi liittyi Paasikiven pitkän harkinnan ja Kekkosen riskialttiin aloitteellisuuden jälkeen Pohjoismaiden neuvostoon.³³ Elokuussa 1955 presidentti Paasikivi sai Moskovalta tarjouksen, josta ei voinut kieltäytyä: Neuvostoliitto oli valmis palauttamaan Porkkalan tukikohdan Suomelle, mikäli Suomi suostuisi jatkamaan YYA-sopimusta 20 vuodelle. Venäläiset joukot poistuivat tammikuussa 1956. Palauttamisella oli Suomelle suuri merkitys. Sillä Stalinin kuoleman jälkeen valtaan noussut Hrushtšov osoitti Neuvostoliiton katsovan voivansa luottaa Suomeen. Luovutus tuki Paasikiven teesiä siitä, että Neuvostoliiton politiikka Suomea kohtaan oli defensiivinen ja osoitti hänen linjansa olevan oikea tapa turvata Suomen itsenäisyyttä. Helmikuussa Hrushtšov kutsui ensimmäisenä ulkomaisena johtajana Suomea ”puolueettomaksi” valtioksi.³⁴

Porkkalan palauttaminen liittyi laajempaan suurvaltasuhteiden liennytykseen. Siihen saakka Suomen alueella oli yhä vieraita joukkoja, minkä vuoksi jopa maan suvereenisuutta voitiin pitää rajoitettuna, kuten Paasikivi totesi. Vuoden 1956 alusta tätä tekijää ei enää ollut.³⁵ Neuvostoliiton Porkkala-vedolla oli syvempikin merkityksensä. Sen lisäksi, että se toimi rauhaneleenä lännen suuntaan, sillä myös turvattiin silloisen pääministerin, Urho Kekkosen, poliittista tulevaisuutta. Presidentinvaalit pidettiin helmikuussa 1956 ja Neuvostoliitto pyrki kaikin keinoin painottamaan Kekkosen roolia Porkkala-neuvotteluissa. Keksittiin termi ”Paasikiven–Kekkosen-linja” kuvaamaan Suomen ulkopolitiikkaa (termin alkuperästä kiistellään yhä³⁶). Kekkosenkin vakuutti olevansa paras mies jatkamaan Paasikiven roolia hyvien idänsuhteiden takuumiehenä. Hänet valittiinkin presidentiksi – pienimmällä mahdollisella marginaalilla, äänin 151–149.³⁷

Vuodet 1956–1959 olivat sotien jälkeisen tuontisäännöstelyn purkamisen ja kaupan lisenseistä vapauttamisen aikaa. Merkittävin yksittäinen sopimus oli 1957 solmittu Helsingin pöytäkirja Suomen ja 11 OEEC-maan välillä.³⁸

Vuoden 1958 eduskuntavaalien jälkeen katsoi Neuvostoliiton lähetystö sopivaksi ilmaista mielipiteensä hallituksen kokoonpanosta suositellen SKDL:n ja

³³ Forsberg/Vaahtoranta (1993) 187

³⁴ Jakobson (1999) 100-101

³⁵ Zetterberg (2003) 856-857

³⁶ Kts esim Ulkopolitiikka 3/2005 s 57, Ulkopolitiikka 4/2005 s 72-72, Ulkopolitiikka 1/2006 s 74-75

³⁷ Jakobson (1999) 102-103

³⁸ Forsberg/Vaahtoranta (1993) 187

sosiaalidemokraattisen opposition ottamista mukaan, mutta tannerilaisten sosiaalidemokraattien jättämistä pois. Myös neuvostolehdistö puuttui kevästä 1958 lähtien innokkaasti Suomen asioihin vihjaillen Suomessa pyrittävän ulkopoliittisen suuntauksen muuttamiseen. Hrushtshov puuttui Suomessa julkaistuihin Neuvostoliittoa käsitteleviin (neuvostovastaisiin) muistelmateoksiin, ja pilapiirtäjä Kari Suomalaisen piirroksen johdosta esitettiin jopa virallinen protesti. Naapurisuurvallan esittämät mielipiteet eivät päässeet määräämään hallituskelpoisuutta, kun muut puolueet eivät olleet valmiita muodostamaan hallitusta, jossa kommunistit olisivat olleet edustettuina. Epäilyksiä mahdollisista ulkopoliittisista vaikeuksista oli olemassa jo hallitusta muodostettaessa. Kommunistit ja SDP:n oppositio jäi siis hallituksen ulkopuolelle ja se saikin havaita, ettei se voinut millään toimenpiteillä saavuttaa Neuvostoliiton luottamusta. Syyskuun puolessavälissä Neuvostoliitto veti suurlähettiläänsä maasta ilman hyvästelykäyntejä. Lokakuussa lähettilään kerrottiin eronneen tehtävästään, eikä uutta nimitetty. Neuvostolehdistö arvosteli jatkuvasti hallitusta. Neuvostoliitto ilmoitti vähentävänsä tuontiaan sekä keskeytti mm kauppa- ja Saimaan kanavaa koskevat neuvottelut. Neuvostoliitto oli osoittanut epäluottamustaan K A Fagerholmin hallituksen kokoonpanoa kohtaan ja vuoden lopulla hallituksen vaihtaminen osoittautui välttämättömäksi, jollei haluttu etsiä apua lännestä, josta sitä oli jo tarjottukin. Sitä hallituspuolueet eivät halunneet. Maalaisliittolaiset ulkoministeri Virolaisen johdolla erosivat hallituksesta. Yöpakkaskriisi ratkesi lopullisesti Kekkosen vieraillessa tammikuussa Leningradissa, jossa hän tapasi mm Suomen lehdistöä ja Tanneria arvostelewan Hrushtshovin. Pian Kekkosen matkan jälkeen Suomeen nimitettiin uusi suurlähettiläs ja katkenneet neuvottelut aloitettiin taas. Sekaantumisellaan Hrushtshov oli kuiteinkin olennaisesti vaikuttanut Suomen sisäpolitiikan luonteeseen pitkiksi ajoiksi eteenpäin. SDP julistettiin hallituskelvottomaksi ja ulkopoliittinen luotettavuus nousi hallituskelpoisuuden kriteeriksi.³⁹

Euroopan talousyhteisön synty 1958 johti EFTA:n perustamiseen 1960. EFTA-hanke, johon myös Ruotsi, Norja ja Tanska osallistuivat, edellytti Suomeltakin kannanmuutosta. Puolueettomuuspolitiikkaansa rakentava Suomi halusi pysyttäytyä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella. Sekä EEC, että EFTA kuiteinkin koettiin poliittisen kahtiajaon osatekijöiksi, joten Suomi suhtautui varauksellisesti myös EFTA:n jäsenyyteen. Suomen taloudelliset intressit kuiteinkin edellyttivät osallistumista laajenevaan vapaakauppa-alueeseen. Näin Suomi neuvotteli niin sanotun Finn-

³⁹ Zetterberg (2003) 851-852

EFTA-sopimus, joka takasi Suomelle täysjäsenyyttä vastaavat taloudelliset edut rajoittaen muodollisen osallistumisen kuiteinkin tarkkailijajäsenyyteen. Käytännössä Suomen tarkkailijajäsenyys ei Finn-EFTA-sopimuksen myötä kuiteinkaan eronnut täysjäsenyydestä. Länsikaupan vapautuminen ja Helsingin pöytäkirjan allekirjoittaminen eivät osuneet sattumalta yhteen yöpakkaskriisin kanssa. Neuvostoliitto oli huolestunut Suomen sisäpolitiikan muutoksesta ja suhtautui epäluuloisesti Suomen kasvavaan kiinnostukseen Länsi-Euroopan integraatiota kohtaan.⁴⁰

Yöpakkaskriisi 1958 osoitti selvästi missä Suomen suvereniteetin ja sananvapauden rajat kulkivat. 1961 maiden suhteissa syntyi samantapainen kriisi, joka antoi suomettumisesta puhuville lisää vettä myllyyn. Nk. noottikriisin taustalla olivat suurvaltasuhteiden lisääntynyt jännitys, mutta myös Suomessa kärjistynyt presidenttipeli seuraavan vuoden vaaleihin liittyen.⁴¹ 30.10.1961 neuvostohallitus julkaisi Suomen hallitukselle nootin, jossa Berliinin tilanteen kiristymiseen viitaten esitettiin YYA-sopimuksessa tarkoitettujen sotilaallisten konsultaatioiden käynnistämistä. Nootilla oli siis suurpoliittinen taustansa, mutta 11.11 ulkoministeri Gromyko antoi Suomen ulkoministerille Ahti Karjalaiselle lausunnon, jossa selitti Neuvostoliiton tuntevan suurta luottamusta Suomen ulkopoliittikkaa kohtaan, mutta olevan huolestunut maassa muodostetusta ryhmittymästä, jonka tarkoituksena oli estää tämän suuntauksen jatkumisen. Mikäli Neuvostoliitto saisi varmuuden siitä, että nykyinen suuntaus jatkuisi, olisivat sotilaalliset neuvottelut kenties vältettävissä.⁴² Haluttiin siis vaikuttaa Suomen presidentinvaaliin. Kekkosen vastustajat näet olivat keväällä 1961 päättäneet asettaa Olavi Hongan yhteiseksi presidenttiehdokkaakseen. Huolestunut Kekkonen pyrki rikkomaan Honka-liiton hajottamalla marraskuussa eduskunnan ja järjestämällä eduskuntavaalit ennen presidentinvaaleja helmikuussa 1962. Presidentti tiedotti Neuvostoliiton lähetystöä aikeistaan, muttei ilmeisesti onnistunut rauhoittamaan neuvostojohtoa riittävästi. Yllämainittu nootti oli Neuvostoliiton ratkaisu. Sitä, osallistuiko Kekkonen aktiivisesti noottikriisin suunnitteluun, ei ole riittävästi selvitetty.⁴³ Nootin tultua Kekkonen siis hajotti eduskunnan ja matkusti Novosibirskiin, jossa tapasi Hrushtshovin. Keskusteluista 25.11 julkaistun tiedonannon mukaan Neuvostoliitto oli suostunut luopumaan sotilaallisten neuvottelujen käynnistämisestä toistaiseksi. Hrushtshov

⁴⁰ Forsberg/Vaahtoranta (1993) 187-188

⁴¹ Ekberg (1999) 367

⁴² Zetterberg (2003) 853

⁴³ Ekberg (1999) 367-368

korosti luottavansa Kekkoseen ja tämän ulkopoliittiseen linjaan. Naapurimaan viesti ei jättänyt kenellekään tulkinnanvaraa. Jo ennen kuin tieto Novosibirskin neuvottelujen tuloksesta oli saapunut, Honka ilmoitti luopuvansa presidenttiehdokkuudesta. Näin jo valitsijamiesvaaleissa Kekkosen kannattajat saivat ehdottoman enemmistön, ja Kekkonen valittiin jatkokaudelle.⁴⁴ Oliko tämä dramaattinen kriisi pelkkää silmälumetta, käsikirjoitettu näytelmä, jolla varmistettiin Kekkosen vallassa pysymistä? Sitä ei vielä kukaan voida varmuudella tietää.⁴⁵

Koska kolmas maailmansota saattaisi koitua kansakunnan turmioksi, Kekkonen katsoi, että Suomen oli vakuutettava neuvostojohto siitä, että suomalaiset täyttäisivät YYA-sopimuksen velvollisuuksiaan. Näin Kekkosen mielestä Suomen poliittisen elämän oli kokonaisuudessaan palveltava neuvostojohdon luottamuksen voittamista. Kekkonen viljeli huolella henkilökohtaisia yhteyksiään neuvostojohtajiin. Ne olivat avain hänen valta-asemaansa kotimaassa. Eryyksen hyvin Kekkonen tuli toimeen Nikita Hrushtshovin kanssa. Hrushtshovin väistyttyä 1964 hänen seuraajiksi nousivat kolmikko Brezhnev, Kosygin ja Podgornyi. Ministerineuvoston puhemies Kosyginistä tuli Hrushtshovin seuraaja Kekkosen lähimpänä kontaktina Kremlissä. Kekkonen käytti kontaktejaan ohittaakseen venäläistä byrokratiaa. Hän oli vakuuttunut siitä, että hänen tapansa hoitaa suhteita Kremliin oli tehokkain. Kekkosen varovainen politiikka takasi hänen mukaansa Suomen itsenäisyyden. Suomella ei ollut varaa itsekäisiin toimiin, jotka saattaisivat ärsyttää itänaapuria.⁴⁶

Vuoden 1968 presidentinvaaleissa Kekkonen oli ns. kansanrintamapuolueiden yhteinen ehdokas. Hänen ajateltiin olevan edelleen käypä osoitus ”ulkopoliittisesta luotettavuudesta”. Kekkosen voitto vastaehdokkaista – kokoomuksen Matti Virkkusesta ja SMP:n Veikko Vennamosta – oli kiistaton: 201 valitsijamiestä, 64,9 % äänistä.⁴⁷

1960-luvun jälkipuoliskolla EEC:n potentiaalinen laajeneminen ja EFTA:n vastaava kutistuminen uhkasivat ajaa Suomen epäedulliseen kauppapoliittiseen asemaan. Toisaalta Neuvostoliitto oli alkanut uudelleen epäillä Suomen puolueettomuuspolitiikan perimmäisiä pyrkimyksiä, mikä heijastui ns. puolueettomuuskriisinä vuosina 1969–1971. Vuonna 1968 Suomi liittyi OEEC:n

⁴⁴ Zetterberg (2003) 853-854

⁴⁵ Jakobson (1999) 107

⁴⁶ Jakobson (1999) 108-110

⁴⁷ Zetterberg (2003) 871

seuraajan OECD:n jäseneksi. Suomi myös osallistui suunnitelmaan pohjoismaisen talousyhteisön eli NORDEK:n perustamisesta vuosina 1968–1970. Tanska näki NORDEK:n ensisijaisesti astinlautana EEC-jäsenyyteen ja välineenä neuvotteluasemien vahvistamiseksi, joten Suomi kaatoi hankkeen vuodenvaihteessa 1969–1970, koska se ei halunnut herättää Neuvostoliiton epäluuloja. Iso-Britannian ja Tanskan liittyminen EEC:n jäseniksi sekä muiden EFTA-maiden pyrkimys kahdenvälisiin vapaakauppajärjestelyihin pakottivat Suomeakin neuvottelemaan vapaakauppasopimuksesta EEC:n kanssa. Vuonna 1970 alkaneet sopimusneuvottelut saatiin päätökseen paria vuotta myöhemmin.⁴⁸

Koko maan poliittinen pyörä pyöri presidentin ympärillä. Kysymys Kekkosen seuraajasta nousi näin ollen tärkeäksi. Kekkonen oli ilmoittanut, ettei asettuisi enää ehdolle. 1972 hän kuiteinkin selitti olevansa käytettävissä seuraavallakin kaudella, mikäli kansan enemmistö sitä halusi. Hän ei kuiteinkaan tavanomaisiin presidentinvaaleihin lähtisi, joten häntä olisi valittava poikkeuslailla. Hanke ei kuiteinkaan tahtonut edetä, kunnes Kekkonen ilmoitti kieltäytyvänsä jatkosta sen vuoksi, että tietoja hänen neuvostojohtajien kanssa Zavidovon metsästysmajalla käymistään luottamuksellisista neuvotteluista oli vuotanut julkisuuteen eräiden ministerien välityksellä. Kekkosen jatkoaikaa mm Suomen EEC-ratkaisun vuoksi pidettiin kuiteinkin niin tärkeänä, että laaja yhteisymmärrys poikkeuslaista saavutettiin. Tammikuussa 1973 poikkeuslaki hyväksyttiin äänin 170-28, ja Kekkonen suostui seitsemän puolueen pyynnöstä jatkamaan vuoteen 1978 saakka.⁴⁹ EEC-sopimus saatiin ratifioitua, Kekkosen ollessa sen takuumiehenä Neuvostoliiton suuntaan. Sopimusta tasapainotettiin takaamalla Neuvostoliitolle sama kauppapoliittinen kohtelu kuin EEC-kumppaneille ja solmimalla ns. KEVSOS-sopimukset Itä-Euroopan sosialististen maiden kanssa. EEC-sopimus noudatti samaa kaavaa kuin Finn-EFTA. Ratkaisu tehtiin erillissopimuksella, eikä se edellyttänyt sitoutumista ylikansalliseen päätöksentekoon.⁵⁰

1969 Neuvostoliitto oli ehdottanut eurooppalaisen turvallisuuskonferenssin järjestämistä, jossa toisen maailmansodan aiheuttamat alueelliset ja poliittiset muutokset vahvistettaisiin. Moskovan mukaan vakaus oli avain rauhaan ja turvallisuuteen ja ehto itä-länsi yhteistyölle. Suomenkin intressissä oli tukea vakautta ja Suomen asemaa puolueettomana maana vahvistavaa ehdotusta. Suomi päätti

⁴⁸ Forsberg/Vaahutoranta (1993) 192

⁴⁹ Zetterberg (2003) 874-875

⁵⁰ Forsberg/Vaahutoranta (1993) 192-193

ehdottaa turvallisuuskonferenssin järjestämistä Helsingissä, ainoassa eurooppalaisessa pääkaupungissa, jossa molemmat saksalaiset valtiot olivat edustettuina tasapuolisesti. Heinä- ja elokuun vaihteessa 1975 Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi (ETYK) allekirjoitti päätösasiakirjansa Helsingissä. Suomelle 35 valtiopäämiehen kokoontuminen Helsingissä oli komea päätös maan pyrkimykseen tulla kansainvälisesti tunnustetuksi puolueettomana maana. Kekkonen totesi Suomen puolueettomuuden nyt olevan osa Euroopan struktuuria.⁵¹

Jo keväällä 1977 viisi puoluetta (keskusta, SDP, kansandemokraatit, RKP ja liberaalit) pyysivät Kekkosta ehdokkaakseen vuoden 1978 presidentinvaaleihin. Kekkonen vaaliliiton saatua yli neljä viidesosaa valitsijamiehistä, hänet valittiin jatkokaudelle heti ensimmäisellä kierroksella.⁵² Kekkonen terveydentila alkoi kuiteinkin heikentyä arveltua nopeammin ja hänen oli syksyllä 1981 pyydettävä eroa presidentin virasta. Tammikuussa 1982 toimeenpannuissa vaaleissa presidentiksi nousi sosiaalidemokraattinen pääministeri Mauno Koivisto saatuaan jo ensimmäisessä äänestyksessä 167 kaikkiaan 301 valitsijamiesäänestä.⁵³

Koivisto oli jo vaalikampanjan alla luvannut jatkaa Paasikiven–Kekkonen-linjaa, joten hänen oli parannettava viileitä idänsuhteitaan. Näin ensimmäinen valtiovierailu suuntautui perinteisen Ruotsin sijasta Neuvostoliittoon, jo kuukausi virkaanastumisen jälkeen. Syyskuussa 1985 Koivisto matkusti Neuvostoliittoon tapaamaan uutta puoluejohtajaa Mihail Gorbatshovia. Tapaaminen sujui hyvin, Koivisto ja Gorbatshov ymmärsivät toisiaan. Suomihan oli linjalleen uskollisena pidättäytynyt ottamasta kantaa Neuvostoliiton Brezhnevin aikakauden jälkeisiin ulkopoliittisiin ongelmiin ja virheisiin. Esimerkiksi Suomi pidättäytyi äänestämästä YK:n hyväksyessä päätöslauselmaa, joka tuomitsi Neuvostoliiton hyökkäystä Afganistaniin, vaikka oli kolme viikkoa aiemmin tukenut vastaavaa lausuntoa koskien Yhdysvaltain hyökkäystä Grenadaan. Tämä ei tietenkään ollut omiaan lisäämään Suomen puolueettomuuspolitiikan uskottavuutta. Koiviston ja Gorbatshovin kanssakäymistä helpotti se, että Koivisto puhui venäjää.⁵⁴

⁵¹ Jakobson (1999) 120-122

⁵² Ekberg (1999) 465

⁵³ Zetterberg (2003) 900-902

⁵⁴ Ekberg (1999) 473-474

Koiviston ja Gorbatschovin hyvät suhteet johtivat siihen, että enää ei kaikille isommille ulkopoliittisille päätöksille haettu Kremlin hyväksyntää, vaan sitä vain informoitiin Suomen aikeista. Tämä uusi toimintatapa rajoitti Neuvostoliiton mahdollisuuksia puuttua Suomen sisäisiin asioihin, mutta jätti yhä supervallalle mahdollisuuden puuttua asiaan mikäli Suomi oli tekemässä itänaapurin intressejä uhkaavaa ulkopoliittista päätöstä. Ennakkotapaus tälle käytännölle syntyi, kun viikko ennen valtiovierailua 1985 Koivisto oli lähettänyt Gorbatschoville kirjeen, jossa ilmoitti Suomen muuttavan EFTA:n liitännäisjäsenyytensä täysjäsenyydeksi. Gorbatschov ei protestoinut, joten Suomi saattoi vapaakauppajärjestöön liittyä.⁵⁵

Lokakuussa 1989 Gorbatschov tunnusti Finlandia-talossa pitämässään puheessaan täysin Suomen puolueettomuuden. Lausunto oli historiallinen, mutta jäi pari viikkoa myöhemmin sortuneen Berliinin muurin varjoon. Keski-Euroopassa tapahtuvien suurten mullistusten aikaan Koivisto sai virolaisilta signaaleja siitä, etteivät he tyytyisi laajempaan autonomiaan, vaan tähtäisivät itsenäisyyteen. Suomelle tärkeintä oli kuiteinkin yhä suhteet Moskovaan. Viron itsenäisyyspyrkimykset jäivät listalla kakkoseksi Suomen maineen lännessä jäädessä paitsioon. Mm Koivisto ilmoitti haastattelussa huhtikuussa 1990 Neuvostoliitolla olevan Baltian maissa legitiimejä turvallisuusintressejä. Muutama viikko myöhemmin Suomi kieltäytyi osallistumasta Tanskan ulkoministerin ehdottamaan pohjoismaiseen julistukseen balttien oikeudesta itsenäisyyteen. Vuoden 1991 alussa Koivisto korosti, että Suomen oli pysyteltävä sellaisten konfliktien ulkopuolella, jotka saattaisivat vaikeuttaa maan omia idänsuhteita.⁵⁶

Kesäkuussa 1991 Koivisto teki viimeisen valtiovierailunsa Neuvostoliittoon. 19. elokuuta alkoi vallankaappausyritys Moskovassa. Viro ja Latvia julistautuivat itsenäisiksi. Venäjän hallitus tunnusti valtiot heti vallankaappausyrityksen kukistuttua.⁵⁷ Neuvostoliiton vallan ehtyessä Suomi ryhtyi varovasti lähentymään täyttä osallistumista läntisissä yhteistyöjärjestöissä. Tammikuussa 1986 Suomi oli lunastanut EFTA:n täysjäsenyyden ja keväällä 1989 maa liittyi Euroopan neuvostoon. Syyskuussa 1990 Suomi sanoutui yksipuolisesti irti vuoden 1947 Pariisin rauhansopimuksen ehdoista, jotka asettivat rajoitteita puolustusvoimille. Samalla todettiin YYA-sopimuksen viitteiden Saksaan mahdollisena vihollisena menettäneen oikeutuksensa. Sopimusta muotoiltiin uudestaan vasta lokakuussa 1991. Uusi

⁵⁵ Ekberg (1999) 477

⁵⁶ Ekberg (1999) 496-497

⁵⁷ Ekberg (1999) 498

sopimus, jossa ei ollut mainintaa sotilaallisesta yhteistyöstä, jäi kuitenkin allekirjoittamatta, kun Neuvostoliitto lakkasi olemasta vieden vanhan YYA-sopimuksen mukanaan hautaan. Venäjän presidentin Boris Jeltsinin vieraillessa vuonna 1991 ensimmäistä kertaa Suomessa hän kävi kunnioittamassa suomalaisia sankarivainajia laskemalla seppeleen Suomen sankariristille. Tätä kukaan neuvostojohtaja ei ollut tehnyt. Jeltsin kutsui YYA-sopimusta epäoikeudenmukaiseksi dokumentiksi ja pyysi anteeksi Neuvostoliiton sekaantumista Suomen sisäisiin asioihin.⁵⁸

Itävallan (1989) ja erityisesti Ruotsin (1990) ilmoitettua hakevansa Euroopan Yhteisöjen jäsenyyttä paineet alkoivat kasvaa myös Suomessa. Moskovan vallankaappausyrityksen epäonnistuttua elokuussa 1991 presidentti Koivisto antoi hallitukselle tehtäväksi tehdä laaja selvitys mahdollisesta EY-jäsenyydestä. Tammikuussa 1992 presidentti totesi, että Suomen intresseissä olisi olla edustettuna pöydässä, jossa päätökset tehdään. Jäsenyysneuvottelut alkoivat helmikuussa 1993.⁵⁹ Ne saatiin päätökseen 1.3.1994. Samana päivänä Suomen tasavallan presidentin viran otti Koivistolta vastaan Martti Ahtisaari. Neuvoa-antavan kansanäänestyksen jälkeen Suomi liittyi Euroopan unioniin 1.1.1995.⁶⁰

2 SUOMEN EU-JÄSENYYS

2.1 EU:n sääntöjen vaikutus Suomen idänpolitiikkaan

2.1.1 Perussopimukset

Ulkopolitiikka on arkaluonteinen osa itsenäisen valtion toimivaltaa. Tämän takia on ymmärrettävää, että Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan oikeudellinen perusta luotiin varsin myöhään. Nykyään YUTP on yksi EU:n ulkosuhdepolitiikan tärkeä väline.⁶¹

YUTP mainitaan ensimmäisen kerran vasta vuonna 1993 voimaan tullessa Maastrichtin sopimuksessa. EU:n perustamissopimuksen viidennen osaston artiklassa J.1 listataan YUTP:n tavoitteet, joita ovat:

⁵⁸ Jakobson (1999) 151-153

⁵⁹ Jakobson (1999) 156-157

⁶⁰ Ekberg (1999) 537, 541

⁶¹ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fi/lvb/r00001.htm#a19005> 10.06.2006

- turvata unionin yhteiset arvot, perusedut, riippumattomuus ja koskemattomuus Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan periaatteiden mukaisesti,
- lujittaa unionin turvallisuutta sen kaikissa muodoissa,
- säilyttää rauha ja lujittaa kansainvälistä turvallisuutta Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan periaatteiden ja Helsingin päätösasiakirjan periaatteiden sekä Pariisin peruskirjan tavoitteiden mukaisesti, mukaan lukien rauha ja turvallisuus ulkorajoilla,
- edistää kansainvälistä yhteistyötä,
- kehittää ja lujittaa kansanvaltaa ja oikeusvaltion periaatetta sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista.

Sama artikla määrää jäsenvaltioita aktiivisesti ja varauksettomasti tukemaan unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ”uskollisuuden ja keskinäisen yhteisvastuullisuuden hengessä”.

Artikla J.2 toteaa Eurooppa-neuvoston määrittävän yhteisen kannan aina katsoessaan sellaisen olevan tarpeen. Jäsenvaltioiden tulee muuttaa kansalliset politiikkaansa yhteisen näkemyksen mukaiseksi. Suomen idänpolitiikkaan tämä artikla luonnollisesti vaikuttaa sellaisissa Venäjään liittyvissä asioissa, joissa neuvosto katsoo tarpeelliseksi määrittää yhteisen kannan. Edelleen artikla J.8 toteaa Eurooppa-neuvoston määrittävän yleiset YUTP:n suuntaviivat.⁶² Artiklassa J.3 mainittu yhteinen toiminta taas muodostuu jäsenvaltioiden operatiivisista toimista YUTP:hen liittyvissä tilanteissa.⁶³

Yleisten suuntaviivojen lisäksi Maastrichtin sopimuksessa YUTP:n välineiksi annettiin yhteiset kannat ja yhteinen toiminta. Nämä osoittautuivat kuitenkin riittämättömiksi, joten Amsterdamin sopimuksella näiden rinnalle otettiin ulkopoliitiikan toimintatavaksi yhteiset strategiat. Sopimuksen J.3 artiklan toisessa kohdassa todetaan Eurooppa-neuvoston päättävän ”yhteisistä strategioista, jotka unioni toteuttaa aloilla, joilla jäsenvaltioilla on merkittäviä yhteisiä etuja”. Neuvosto suosittelee Eurooppa-neuvostolle yhteisiä strategioita ja toteuttaa ne yhteisten toimintojen ja kantojen kautta.⁶⁴ Yksi Suomen ja Venäjän suhteiden kannalta oleellinen tällainen asiakirja on

⁶² Treaty on European union. Official Journal C 191, 29 July 1992, V osasto

⁶³ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fi/lvb/r00001.htm#a19005> 10.06.2006

⁶⁴ Amsterdamin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta. Virallinen lehti nro C 340 , 10. marraskuuta 1997, V osasto

Kölnin Eurooppa-neuvoston (3.-4.6.1999) päättämä ”Venäjää koskeva Euroopan unionin yhteinen strategia”.

Amsterdamin sopimuksen myötä neuvoston pääsihteeri on toiminut myös YUTP:n korkeana edustajana. Hän ”avustaa neuvostoa yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alaan kuuluvissa kysymyksissä erityisesti osallistumalla toimintaperiaatteita koskevien päätösten muotoilemiseen, valmisteluun ja täytäntöönpanoon ja tarvittaessa, toimien puheenjohtajavaltion pyynnöstä neuvoston puolesta, käymällä poliittista vuoropuhelua kolmansien osapuolten kanssa”.⁶⁵ YUTP:n korkea edustaja siis toimii neuvoston ja puheenjohtajan ulkopoliittisena juoksupoikana, unionin ”ulkoministerinä”.

Korkean edustajan avuksi perustettiin nk. toimintapolitiikan suunnittelu- ja varhaisvaroitusyksikkö. Yksikkö toimii korkean edustajan alaisuudessa ja koostuu pääsihteeristöstä, jäsenvaltioista, komissiosta ja WEU:sta tehtäviinsä otetuista henkilöistä. Yksikön tehtävänä on

- a) seurata ja analysoida YUTP:hen liittyvillä aloilla tapahtuvaa kehitystä;
- b) laatia arvioita unionin ulko- ja turvallisuuspoliittisista eduista ja määrittää aloja, joihin YUTP voisi keskittyä tulevaisuudessa;
- c) laatia arvioita ja varoittaa riittävän ajoissa sellaisista tapahtumista tai tilanteista, mahdolliset poliittiset kriisit mukaan lukien, joilla voi olla merkittäviä vaikutuksia unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan;
- d) laatia joko neuvoston tai puheenjohtajavaltion pyynnöstä tai omasta aloitteestaan perusteltuja esityksiä politiikkavaihtoehtoista, jotka esitetään neuvostossa puheenjohtajavaltion valtuutuksella politiikkaa suunniteltaessa, ja jotka voivat sisältää analyyskejä, suosituksia ja toimintasuunnitelmia YUTP:tä varten.⁶⁶

YUTP:aa koskevat päätökset tehdään pääasiassa yksimielisesti. Jäsenvaltio voi kuitenkin pidättäytyä äänestämästä tietyssä kysymyksessä estämättä päätöksen läpimenoa. Pidätettyjä ääniä saa tällöin olla korkeintaan kolmannessa kaikista neuvoston painotetuista äänistä. Jäsenvaltio voi perustella pidättäytymistään virallisella lausunnolla, jolloin se ei ole velvollinen soveltamaan kyseistä päätöstä. Kahdessa tapauksessa asia voidaan ratkaista myös määräenemmistöllä. Näin

⁶⁵ Amsterdamin sopimus, J.16 artikla

⁶⁶ Amsterdamin sopimus, konferenssin hyväksymät julistukset, 6.

voidaan toimia neuvoston toteuttaessa Eurooppa-neuvoston päättämiä yhteisiä strategioita, sekä neuvoston tehdessä päätöksiä yhteisen toiminnan tai yhteisen kannan täytäntöönpanosta.⁶⁷

Nizzan sopimus, joka tuli voimaan 1.2.2003, sisälsi uusia YUTP:aa koskevia määräyksiä. Siinä on erityisesti lisätty niitä aloja, joilla voidaan tehdä määräenemmistöpäätöksiä, ja vahvistettu poliittisten ja turvallisuusasioiden komitean asemaa kriisinhallintaoperaatioissa.⁶⁸ Neuvosto voi kriisinhallintaoperaatioissa valtuuttaa komiteaa tekemään asianmukaisia operaation poliittista valvontaa ja strategista johtoa koskevia päätöksiä.⁶⁹

2.1.2 EU:n yhteiset linjaukset

EU:n ja Venäjän suhteet perustuvat 1.12.1997 voimaantulleeseen kumppanuus- ja yhteistyösopimukseen (Partnership and Cooperation Agreement, PCA). Sopimus on aluksi voimassa kymmenen vuotta, jonka jälkeen se automaattisesti uusitaan vuodella kerrallaan, ellei jompikumpi osapuoli vetäydy siitä.⁷⁰ Sopimus määrittää EU:n ja Venäjän säännöllisille neuvotteluille institutionaaliset kehykset. Huippukokous EU:n puheenjohtajan sekä EU-komission puheenjohtajan ja Venäjän presidentin välillä pidetään kahdesti vuodessa. Lisäksi perustettiin mm ministeritason kumppanuusneuvosto ja parlamentaarinen yhteistyökomitea.⁷¹

Kölnin Eurooppa-neuvosto päätti kesäkuussa 1999 Venäjää koskevasta Euroopan unionin yhteisestä strategiasta. Strategia oli voimassa neljä vuotta, ja jatkettiin lisäksi vuodella vuonna 2003. Kesäkuussa 2004 sen voimassaoloaikaa ei enää jatkettu. Strategiassa määritettiin neljä päätavoitetta:

1. Demokratian, oikeusvaltion periaatteiden ja julkisten instituutioiden lujittaminen Venäjällä
2. Venäjän integroiminen yhteiseen Euroopan taloudelliseen ja sosiaaliseen alueeseen

⁶⁷ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fi/lvb/r00001.htm#a19005> 10.06.2006

⁶⁸ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?lang=fi&id=248&mode=g&name=10.06.2006

⁶⁹ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fi/lvb/r00001.htm#a19005> 10.06.2006

⁷⁰ Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation, of the other part. art. 106

⁷¹ Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation, of the other part art. 7-8

3. Yhteistyö vakauden ja turvallisuuden vahvistamiseksi Euroopassa ja sen ulkopuolella
4. Yhteiset haasteet Euroopassa (ja yhteistyö niiden ratkaisemiseksi).

Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi strategia luettelee erinäisiä välineitä ja keinoja. Eurooppa-neuvosto ”kehottaa neuvostoa, komissiota ja jäsenvaltioita tarkastelemaan toimivaltansa ja valtuuksiensa mukaisesti nykyisiä toimiaan, ohjelmiaan, välineitään ja politiikkaansa sen varmistamiseksi, että ne ovat tämän strategian mukaisia ja poikkeamien ilmetessä tekemään pikaisesti tarvittavat mukautukset”.⁷²

Kuten mainittu, nykyinen kumppanuus- ja yhteistyösopimus umpeutuu vuonna 2007. Tästä johtuen EU ja Venäjä kehittelevät uutta, vuoden 2007 jälkeen voimaan tulevaa sopimusta. Uusi sopimus rakentunee samoille perusperiaatteille kuin nykyinenkin sopimus, mutta sen tulisi heijastaa sopimusosapuolten vuoden 1997 jälkeen läpikäymät useat muutokset ja niiden mukana muuttuneet kumppaneiden tavoitteet. Uusi sopimus tuonee mukanaan myös nykyisten yhteistyöinstituutioiden yksinkertaistamisen.⁷³

Pietarin EU:n ja Venäjän välisessä huippukokouksessa toukokuussa 2003 yhteistyötä päätettiin vahvistaa luomalla tulevaisuudessa neljä ns. yhteistä tilaa (Common Spaces; myös ”alue”/”avaruus”). Päätettiin luoda yhteinen taloudellinen tila; yhteinen vapauden, turvallisuuden ja oikeudenmukaisuuden tila; ulkoisen turvallisuuden yhteistyön tila; sekä tutkimuksen ja koulutuksen tila.⁷⁴ Moskovan huippukokouksessa toukokuussa 2005 päätettiin tiloihin liittyvistä tiekartoista ja Lontoon huippukokous lokakuussa 2005 keskittyi tiekarttojen käytännön toteutukseen.⁷⁵

Pohjoinen ulottuvuus EU:n rajat ylittävässä ulko- ja aluepolitiikassa kuvastaa EU:n suhteita (luoteis-)Venäjään Itämeren ja Pohjoisen jäämeren alueilla. Se keskittyy näille alueille tyypillisiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin, sekä pyrkii vahvistamaan dialogia ja yhteistyötä EU:n, sen jäsenvaltioiden, pohjoismaiden ja Venäjän

⁷² Venäjää koskeva Euroopan unionin yhteinen strategia - Eurooppa-neuvosto, Köln 3.-4. kesäkuuta 1999.

Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto. Luxemburg 1999. 8-12

⁷³ http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm 10.06.2006

⁷⁴ EU-Russia Summit - St Petersburg, 31 May 2003 - Joint Statement point 2

⁷⁵ http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm 14.06.2006

federaation välillä. Se liittyy myös EU:n Venäjän kanssa solmimaan kumppanuus- ja yhteistyösopimukseen.⁷⁶

Pohjoinen ulottuvuus on näin ollen EU:n ja Venäjän suhteita käsiteltäessä oleellinen käsite. Käsite on ollut Suomen ulkopoliittisessa ohjelmassa 1990-luvun puolestavälistä lähtien, ja syyskuussa 1997 Suomen hallitus esitti sitä mukaan EU:n politiikkaan. Kyseessä oli ensimmäinen Suomen EU-jäsenenä tekemä ulkopoliittinen aloite, ja Luxemburgin Eurooppa-neuvosto antoi joulukuussa 1997 komissiolle tehtäväksi valmistella raportin pohjoisesta ulottuvuudesta. Raportti hyväksyttiin Wienin Eurooppa-neuvoston kokouksessa vuotta myöhemmin. Komissio linjasi raportissa neljä keskeistä tavoitetta:

- On edistettävä alueen talouskehitystä, vakautta ja turvallisuutta.
- Pohjoisella ulottuvuudella on erityinen merkitys raja-alueyhteistyölle.
- On kavennettava elintasoeroja ja torjuttava alueelta lähteviä uhkia.
- On vähennettävä ympäristöriskejä.

Komissio täsmensi näitä yleisiä tavoitteita seuraavasti:

1. On selvitettävä Luoteis-Venäjän energiavarojen käytön tarkoituksenmukaisuus.
2. On edistettävä alueen maiden kestävästä kehitystä, jolloin tarvitaan tehokas ympäristöhallinto ja on ryhdyttävä rajat ylittävää saastumista ehkäiseviin ja vähentäviin toimiin.
3. On kehitettävä raja-alueyhteistyötä, lisättävä tulliyhteistyötä ja rikollisuuden vastaista yhteistoimintaa.
4. On pyrittävä poistamaan hallinnosta riippuvaiset kaupan esteet.
5. On kehitettävä yleiseurooppalaista infrastruktuuria parantamalla liikenneväyliä ja tietoliikenneyhteyksiä.
6. On lisättävä kulkutautien ja huumeiden vastaiseen taisteluun suunnattuja voimavaroja.

Toukokuussa 1999 EU:n yleisten asiain neuvosto hyväksyi tämän komission tiedonannon mukaisesti pohjoisen ulottuvuuden kehittämislinjat.⁷⁷

⁷⁶ http://ec.europa.eu/comm/external_relations/north_dim/index.htm 14.06.2006

⁷⁷ Juntunen, Alpo. Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot. Gummerus Kustannus Oy, Ajatus Kirjat. Jyväskylä 2003. 89-90

Pohjoinen ulottuvuus sai lisää konkreettista sisältöä Suomen ensimmäisen EU-puheenjohtajuuden aikana vuoden 1999 loppupuoliskolla. Marraskuussa järjestettiin ministeritason konferenssi (johon tosin osallistui vain Suomen ja Venäjän ulkoministerit, muut jäsenmaat olivat edustettuina alemmalla tasolla⁷⁸) ja joulukuussa Helsingin Eurooppa-neuvosto antoi komissiolle tehtäväksi valmistella pohjoiselle ulottuvuudelle toimintasuunnitelmaa (Action Plan). Feiran Eurooppa-neuvoston kokous hyväksyi kesäkuussa 2000 tämän ensimmäisen pohjoisen ulottuvuuden toimintasuunnitelman (vuosille 2001–2003), nostaen sitä samalla osaksi Unionin rajat ylittävää ulko- ja aluepolitiikkaa. Toinen toimintasuunnitelma vuosille 2004–2006 hyväksyttiin lokakuussa 2003.

Marraskuussa 2005 Brysselissä pidetyssä pohjoisen ulottuvuuden ministerikokouksessa hyväksyttiin yksimielisesti suuntaviivat pohjoiseen ulottuvuuteen liittyvän poliittisen julkilausuman ja ulottuvuuden puitteita käsittelevän dokumentin kehittämiseksi vuodesta 2007. Näiden suuntaviivojen perusteella avataan uusi vaihe pohjoiselle ulottuvuudelle. Poliittinen julkilausuma ja puitedokumentti tulevat antamaan vakaan perustan pohjoiselle ulottuvuudelle vuodesta 2007 eteenpäin.⁷⁹

Pohjoisen ulottuvuuden maantieteellinen ja geopolittinen määrittely on jätetty epämääräiseksi. Oikeastaan ainoa selvä raja on turvallisuus- ja sotilaspolitiikan jättäminen käsitteen ulkopuolelle. Pohjoinen ulottuvuus käsittää vain niin sanottua pehmeätä turvallisuutta. Venäjällä epämääräisyys on herättänyt ihmetystä, mutta EU:n sisällä sen katsotaan antavan mahdollisuuksia erilaisille sovellutuksille.

Pohjoisen ulottuvuuden kautta Suomi haluaa EU:n avulla hyötyä Venäjän taloudellisista mahdollisuuksista. Venäjälle pienet maat ovat pelkkiä rajanaapureita, joiden kautta ja avulla sille avautuu väylä suureen maailmaan. Suomen kohdalla on kuitenkin muistettava pohjoisten alueiden strateginen tärkeys Venäjälle.⁸⁰

2.2 Venäjän suhtautuminen Suomeen

Venäjän energianviennin kasvaessa Suomen lähiympäristön merkitys Venäjälle kasvaa. Itämeren ja Suomenlahden alueella korostuvat taloudelliset, kuljetukselliset

⁷⁸ Juntunen (2003) 92

⁷⁹ http://ec.europa.eu/comm/external_relations/north_dim/index.htm 14.06.2006

⁸⁰ Juntunen (2003) 90-92

ja ympäristökysymykset. Samalla alueen strateginen merkitys energian kuljetusreitteinä kasvaa. Venäjä saattaa nopeuttaa raja-alueiden, erityisesti Murmanskin ja Leningradin läänin sekä Pietarin talouden kehitystä.⁸¹

Heti EU:hun liittymisen jälkeen Suomi joutui idänpolitiikassaan testiin, kun vuoden 1995 alussa kävi ilmeiseksi, että Venäjä oli käynnistänyt laajoja sotatoimia Tshetsheniassa ja syylistynyt vakaviin ihmisoikeusloukkauksiin pommittamalla siviilikohteita. Kylmän sodan aikana Suomi oli pidättäytynyt kritisoidusta Venäjästä, mutta nyt tilanne oli erilainen. Suomi oli EU:n jäsen, ja EU yksi keskeisistä Venäjän toimien arvostelijoista. Sanktioistakin puhuttiin. Jos EU olisi niitä käyttänyt, olisi Suomi ollut tukalassa asemassa. Suomi pysyi EU-maiden rintamassa, eikä Tshetshenian sota lopulta johtanut kuin suhteellisen lieviin protesteihin EU:n taholta.

Suomi sopeutui pian uuteen rooliinsa, ja oli Venäjään nähden jopa korostetusti juuri ”EU-Suomi”. Syksyllä 2000 keskusteltiin jopa siitä, pitääkö Suomella enää olla omaa Venäjä-politiikkaa. Presidentti Tarja Halonen näki asian niin, että Suomi ei ollut muuttanut Venäjä-politiikkaansa, vaan EU oli omaksunut Suomen Venäjä-politiikan. Suomi siis ajaa omaa Venäjän-politiikkaansa sekä kahden-, että monenvälisissä suhteissaan.

Venäjällä ei näytä olevan mitään sitä vastaan, että Suomen EU-jäsenyyden myötä maiden suhteet ovat muuttuneet monenkeskeisiksi. EU:ta ei näet Venäjällä koeta sotilaallisen uhkana, eikä sitä samaisteta Natoon. Venäjä on suhtautunut pääosin myönteisesti myös EU:n aktiivisempaan ja näkyvämpään kriisinhallintakykyyn. Tämän myönteisyyden taustalla lienee ainakin osittain se, että EU:n turvallisuuspoliittisen roolin kasvaminen vahvistaa nimenomaan Euroopan itsenäistä roolia ja vastaavasti heikentää Naton ja Yhdysvaltojen vaikutusvaltaa Euroopassa.⁸² Venäjän suurlähettiläs Aleksander K. Patsev totesi puheessaan Paasikivi-seurassa 25.04.2001 Venäjän pitävän ”täysin luonnollisena eurooppalaisten pyrkimystä omin voimin turvata omaa turvallisuuttaan ja selvittää kriisitilanteita”. Hän myös totesi Venäjän olevan valmis ”rakentamaan yhteistoimintaan tässä asiassa”.

Samassa puheessa Patsev ilmaisi Venäjän tyytyväisyyden Suomen ja Venäjän kahdenvälisen suhteiden kuntoon: ”Me yhdymme Suomen Tasavallan Presidentti T.

⁸¹ VNS 6/2004 vp. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004. Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. kohta 2.6

⁸² Pursiainen, Christer - Saari, Sinikukka. Et tu Brute! Suomen Nato-optio ja Venäjä. UPI-raportti 1/2002. 22-23

Halosen sanoihin, joka on todennut että meidän kahdenväliset suhteemme ovat nyt paremmassa kunnossa kuin koskaan aikaisemmin.” Patsevin mielestä maiden välinen yhteistyö oli saanut arkipäiväisen luonteen ja sitä pidettiin jopa itsestään selvyytenä. Hän myös totesi EU-jäsenyyden avanneen uudet näköalat kahdenvälisten yhteyksien kehittämiseksi, ja nostaneen niitä uudelle laadulliselle tasolle. Patsev lisäksi kiitteli Suomen Venäjän asiantuntemusta EU:n ja Venäjän välisiin suhteisiin liittyen.⁸³

EU:n historiallisen itälaajentumisen jälkeen, Venäjän suurlähettilään vaihduttua, Venäjän näkemys Suomen roolista EU:n ja Venäjän suhteissa oli laajalti sama. 27.05.2004 suurlähettiläs Vladimir M. Grinin sanoi Venäjän pitävän Suomea tärkeänä kumppanina Venäjän EU-suhteiden kehittämisessä. Grininin mukaan suomalaiset ovat kiistatta ”EU:n Venäjäasiantuntijat”.⁸⁴

Venäläiset asiantuntijat näkevät usein Suomen EU-jäsenyyden myönteisenä asiana. Uskotaan sen edesauttavan Venäjän integroitumista Eurooppaan. Venäjä toivoo Suomen jäsenyyden ajan mittaan johtavan kasvavaan ymmärrykseen Venäjää kohtaan muissakin EU-maissa. Samalla toivotaan maiden välisen taloudellisen yhteistyön saavan lisäarvoa Suomen osallisuudesta suurempaan eurooppalaiseen rakennelmaan. Lisäksi Suomen ensimmäinen EU-puheenjohtajuus vuonna 1999 osoitti Suomen jäsenyyden edistävän Venäjän asemaa EU:n turvallisuuspoliittisella asialistalla.⁸⁵ Suomen vuoden 2006 EU-puheenjohtajuuskauden kynnyksellä ja siihen liittyen presidentti Vladimir Putin sanoi Pietarissa 13.6.2006 toivovansa Venäjän ja Suomen välisten hyvien suhteiden kääntyvän hyviin suhteisiin koko Euroopan unioniin.⁸⁶

Kylmän sodan päättymisen jälkeen Suomen ja Venäjän suhteet olivat aluksi luonnollisista syistä jokseenkin sekavat. 1990-luvun alussa toki presidentti Jeltsin pyysi Suomelta anteeksi vuoden 1939 aggressioita ja lupasi Venäjän olevan jatkossa sekaantumatta Suomen sisäisiin asioihin.⁸⁷ Venäjän suhtautumisessa Suomen EU-jäsenyyteen oli aluksi myös sekavuutta, mutta hiljalleen Venäjä on mukautunut tilanteeseen. Venäjä näkee Suomen jäsenyydessä, kuten mm yllämainituissa

⁸³ <http://www.paasikivi-seura.fi/patsev.htm> 16.06.2006

⁸⁴ <http://www.paasikivi-seura.fi/grinin.htm> 26.06.2006

⁸⁵ Pursiainen/Saari (2002) 24

⁸⁶ http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/06/13/2130_type82914_107086.shtml 27.06.2006

⁸⁷ Sutela, Pekka. Finnish relations with Russia 1991-2001: Better than ever? Bank of Finland Institute for Economies in Transition, BOFIT. Helsinki 2001. 5

suurlähettiläiden lausunnoissa käy ilmi, pikemminkin mahdollisuuksia kuin uhkia. Suomesta halutaan Venäjän porttia Euroopan unioniin.

3 PRESIDENTTIEN VAIKUTUS SUHTEISIIN

3.1 Ahtisaari - Jeltsin

Martti Ahtisaaresta tuli 1.3.1994 Suomen kymmenes tasavallan presidentti. Jo toukokuussa edessä oli ensimmäinen vierailu Boris Jeltsinin luona Moskovassa. Presidenttien neuvotteluissa korostettiin, ettei maiden välillä ole poliittisia ongelmia. Venäjän ulkoministeri Andrei Kozyrevin vakuutti, ettei Suomen liittyminen EU:hun tulisi vaikuttamaan kielteisesti suomalais-venäläisiin suhteisiin. Poliittisesti katsottuna vierailun historiallinen hetki kuiteinkin koitti neuvottelujen jälkeisessä lehdistötilaisuudessa. MTV:n Moskovan-kirjeenvaihtaja kysyi tuolloin Jeltsiniltä hänen mielipidettään talvisodasta ja Karjalan anastamisesta. Presidentti näytti vetävän syvään henkeä, jonka jälkeen ilmoitti: ”Hyökkäys oli Stalinin rikos Suomea vastaa”.⁸⁸ Venäjän presidentti oli siis saatu tunnustamaan Neuvostoliiton syyllisyys talvisodan syttymiseen. Tätä voidaan pitää yhtenä käännekohtana Suomen ja Venäjän suhteissa, kenties suomettumisen päätepisteenä.

Juhlaillallisilla 18.5 pitämässään puheessa Ahtisaari sanoi vierailun ajankohdan, vain reilut kaksi kuukautta hänen virkaanastumisensa jälkeen, symbolisoivan ”Suomen ja Venäjän suhteitten vakautta ja erinomaisuutta”. Ahtisaari myös kiitteli Jeltsiniä tämän kaksi vuotta aikaisemmin tekemästä sovintoeleestä. Tuolloin Jeltsin kävi ensimmäisenä venäläisenä valtionpäämiehenä laskemassa seppeleen Suomen sankariristille.⁸⁹

Loppuvuodesta 1994 Ahtisaari totesi Suomen Kuvalehdelle antamassaan haastattelussa yhtyvän Jeltsinin käsitykseen, että ideologisten esteiden kaatuminen on ratkaisevasti helpottanut jokapäiväistä kanssakäymistä. Hän myös uskoi Venäjällä olevan Neuvostoliiton tavoin tarvetta pitää ulkopoliittikkansa näyteikkunana hyviä suhteita Suomeen. Ahtisaari toivoi idänsuhteiden muuttuvan samanlaisiksi kuin suhteet muihin Pohjoismaihin. ”Että ainoa asia, jossa ollaan taistelumielellä, koskisi sitä, kuka voittaa jääkiekossa tai jalkapallossa.” Ahtisaaren

⁸⁸ Rusi, Alpo. Mariankadun puolelta. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu 2000. 112

⁸⁹ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet/P9405.MOS.html> 02.08.2006

mukaan oli jo 1994 onnistuttu siinä puolin ja toisin. Esimerkkeinä hän mainitsi lähialueilla tapahtuvan päivittäisen yhteistyön ja kaupan. Juuri ruohonjuuritason kanssakäyminen oli Ahtisaaren mukaan kasvanut paljon.

Vajaan vuoden tasavallan presidenttinä olon jälkeen Ahtisaari totesi SK:lle hänen omien Venäjäsuhteiden olevan ”hyvät ja riittävät”. Hän oli tavannut kaikki keskeiset Venäjän poliittiset vaikuttajat, joskaan hän ei uskaltanut sanoa tuntevansa heitä henkilökohtaisesti. Hän ei myöskään pitänyt suoria kontakteja Venäjän poliittiseen johtoon, vaan sanoi käyttävänsä ”lähetystön palveluja”. Ahtisaari myös paljasti pitävänsä yhteyksiä kaikkiin Venäjän asiantuntijoihin Suomessa.

Ahtisaaren ensimmäinen ulkomaanvierailu EU-jäsenyyden voimaantulon jälkeen ei suinkaan suuntautunut Brysseliin, vaan Pietariin. Tällä Ahtisaari halusi osoittaa Venäjän tärkeyttä Suomelle, myös EU-jäsenenä. ”Kun menemme EU:hun, niin se ei tarkoita, että unohdamme kaiken muun. Maailma ei lopu Euroopan unioniin”, Ahtisaari sanoi Suomen Kuvalehdelle matkastaan.⁹⁰ Pietarissa pitämässään puheessa presidentti korosti vierailun merkitystä ja nosti esiin Suomen ainutlaatuisen aseman Venäjän suhteen, sekä sen EU-Suomelle tuomia mahdollisuuksia. Hän myös painotti Venäjän muutosprosessin ja demokratisoitumisen tärkeyttä: ”Me uskomme, että vain demokraattinen Venäjä, joka perustuu oikeusvaltion periaatteille ja ihmisoikeuksien kunnioitukselle, voi olla vakaa ja houkutteleva naapuri Suomelle ja Euroopan unionille.”⁹¹

Presidenttikautensa alkuvuosina Ahtisaari moneen kertaan korosti, miten tärkeitä olisi saada Venäjää integroitua kansainväliseen yhteistyöhön. Ahtisaaren mukaan se olisi paras tapa lisätä Euroopan vakautta ja vaurautta.⁹² 17.–20. lokakuuta 1995 presidentti oli valtiovierailulla Iso-Britanniassa. Vierailun aikana Royal Institute of International Affairs:ssa pitämässään puheessa Ahtisaari ehdotti, ”että Euroopan unionin, Yhdysvaltojen ja Venäjän kesken luotaisiin pysyvä poliittinen dialogi, jota voitaisiin harjoittaa huippukokouksissa ja muilla tarkoituksenmukaisilla järjestelyillä. Tämän dialogin päämääränä tulisi olla uuden eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän aikaansaaminen.”⁹³ Presidentin ehdotus ei kuitenkaan aluksi saanut vastakaikua, sen paremmin paikan päällä, kuin kotimaassakaan. Tällaisen ”kolmikannan” luomisen

⁹⁰ Tervo, Jouni: Maailma ei lopu Euroopan unioniin. Suomen Kuvalehti 49/1994

⁹¹ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1995/P9501.PI.html> 04.08.2006

⁹² <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1995/P9510.IN.html> 04.08.2006

⁹³ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1995/P9510.CH.html> 04.08.2006

tärkeys valkeni monelle vasta Kosovon kriisin yhteydessä. Presidentin ulkopoliittisen neuvonantajan Alpo Rusin mukaan Ahtisaari otti asian esille sekä Moskovassa, että Washingtonissa vielä monta kertaa.⁹⁴ Tämä presidentin avoimuus Venäjää kohtaan ja hänen vilpitön halunsa integroida Venäjää kansainväliseen yhteistyöhön on varmasti ollut osaltaan luomassa perustan sille, että Venäjä nykyään näkee Suomea jonkinlaisena porttinaan EU:hun ja länteen.⁹⁵ Täten Ahtisaaren toimet osoittivat Venäjälle Suomen tärkeyden ja näin ollen lujittivat ja paransivat osaltaan maiden suhteita.

Kesäkuussa 1996 Venäjällä järjestettiin sääntömääräiset presidentinvaalit. Vaalien alla Jeltsinin kansansuosio oli hyvin alhainen. Jeltsin sai kuitenkin ensimmäisellä kierroksella 35 % äänistä, kommunistien Gennadi Zjuganovin saadessa 32 %. Toisella kierroksella heinäkuussa Jeltsin nappasi selvän voiton Zjuganovista: 58 % - 40 %. Näin Jeltsin oli saanut äänestäjien valtakirjan uudelle nelivuotiskaudelle.⁹⁶

18.12.1996 Ahtisaari piti Keuruulla tärkeän televisoidun turvallisuuspoliittisen puheen. Kyseisessä puheessa Suomen valtionjohdon edustaja nosti ensimmäistä kertaa Euroopan unionin pohjoisen ulottuvuuden osaksi Suomen keskeisiä ulkosuhteita.⁹⁷ Vajaa vuotta myöhemminhän Suomen hallitus sitten esitti pohjoista ulottuvuutta otettavaksi mukaan EU:n politiikkaan, johon se hyväksyttiinkin vuonna 1998. ”Pohjoisen ulottuvuuden kehittämisen avulla parannamme mahdollisuuksia kehittää edelleen myös unionin ja Venäjän suhteita”, presidentti totesi. Hän myös sanoi, ettei maantiede enää entiseen tapaan määrännyt kansainvälistä asemaamme. Tämä johtui Ahtisaaren mukaan ennen muuta kolmesta seikasta: kylmän sodan päättymisestä, Euroopan unionin jäsenyydestä sekä maanosan taloudellisesta ja poliittisesta yhdentymisestä. Jälleen kerran presidentti myös korosti Venäjän kansainvälisen integroinnin tärkeyttä: ”Venäjän mahdollisuus on sen tiiviimmässä integroitumisessa kansainväliseen talouteen ja erilaisiin yhteistyön järjestelyihin. Me olemme tätä kehitystä halunneet edesauttaa.”⁹⁸

Ahtisaari nosti ulkomaanvierailuillaan ja muutoinkin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittävissä puheissaan säännöllisesti esiin ”kolmikanta” -ajatustaan. Vuoden 1997 alussa toive tavallaan toteutui, kun Yhdysvaltain ja Venäjän presidentit pitivät

⁹⁴ Rusi (2000) 191-193

⁹⁵ Katso kohta 2.2

⁹⁶ Kirkinen, Heikki. Venäjän historia. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu 2000. 545-546

⁹⁷ Rusi (2000) 233-234

⁹⁸ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P961201.KES.html> 21.08.2006

huippukokoustaan Helsingissä maaliskuussa. Presidentinlinnassa 19.3 järjestetty illallinen avasi huippukokouksen epävirallisena kolmikantakokouksena.

Ahtisaaren ja Jeltsinin kahdenvälisissä keskusteluissa Venäjän presidentti vahvisti, että ”on Suomen oma asia, miten se hoitaa suhteensa Natoon”. Alpo Rusi nostaa tätä tunnustusta jopa Gorbatshevin vuonna 1989 antamaa puolueettomuustunnustusta tärkeämmäksi. Rusin sanoin: ”Gorbatshev tunnusti menneisyyttä, Jeltsin tulevaisuutta”. Jeltsin myös toivoi Suomen ja Venäjän suhteiden nousevan maansa ulkopolitiikassa ”prioriteettitasolle”. Tällä hän ilmeisesti halusi ilmaista aikomustaan kiinnittää jatkossa enemmän huomiota Suomensuhteisiin ”tasavertaisella pohjalla”, kuten Jeltsin asian ilmaisi.⁹⁹

Presidentti Jeltsinin ja hänen puolisonsa kunniaksi järjestetyllä lounaalla 22.3 Ahtisaari jälleen kiitteli maiden hyviä suhteita: ”Uudelle perustalle rakennetut suhteet ovat kehittyneet suotuisasti. Poliittinen kanssakäyminen on ollut laajaa ja korkeatasoista. Olemme voineet avoimesti keskustella monista eri aiheista.” Esimerkkinä Ahtisaari nosti esiin Suomen ja Venäjän lähes kaksivuotisen Minskin konferenssin yhteispuheenjohtajuuden.¹⁰⁰ ETYJ:n (silloisen ETYK:n) Minskin konferenssi perustettiin 1992 ratkaisemaan Vuoristo-Karabahin kriisiä.¹⁰¹ Huippukokouksen jälkeisellä lehdistötilaisuudellakin Ahtisaari kuvaili Suomen ja Venäjän suhteita ”erinomaisina”. Samassa tilaisuudessa hän jälleen nosti esiin Yhdysvaltojen, Venäjän ja Euroopan unionin kolmikannan tärkeyttä, todeten että ”kanssakäymistä näiden kolmen kesken tulisi syventää”.¹⁰²

Ahtisaari jatkoi huippukokouksen jälkeenkin kolmikantayhteistyön korostamista. Jopa Japanin lehdistöklubilla 26.9.1997 pitämässään puheessa presidentti nosti asian esiin: ”Nyt on tärkeää Euroopan unionin, Venäjän ja Yhdysvaltain vuorovaikutuksen kehittäminen.”¹⁰³

Helsingin huippukokouksen jälkeen Suomen ja Venäjän presidentit tapasivat jälleen heinäkuussa Jeltsinin lomaillessa datshallaan Karjalassa. Kaksipäiväisen vierailun aikana ohjelmassa oli seurustelua, saunomista, moottoriveneilyä ja kalastusta. Vierailun lopulla, Ahtisaaren lähdön yhteydessä, paikallinen televisioyhtiö yritti saada

⁹⁹ Rusi (2000) 243-244

¹⁰⁰ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P970309.jsu.html> 21.08.2006

¹⁰¹ http://en.wikipedia.org/wiki/OSCE_Minsk_Group 21.08.2006

¹⁰² <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P970310.l2su.html> 21.08.2006

¹⁰³ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P970906.pressu.html> 22.08.2006

presidenttiä paheksumaan Suomessa käytävää Karjala-keskustelua. Ahtisaaren vastaus oli tyyli: ”Kyllä Karjalan tasavallassakin täytyy tottua siihen, että demokraattisissa yhteiskunnissa keskustellaan kaikenlaisista asioista. Olen ensimmäisenä puolustamassa Suomen kansalaisten oikeutta vapaaseen keskusteluun. Karjalan tasavallalla ei pitäisi olla siihen sanomista, jos Karjalan heimon jäsenet eivät pääse irti siitä tunteesta, että vääryys on tapahtunut.” Kaiken kaikkiaan Karjalan matka oli kuitenkin hyvin onnistunut.¹⁰⁴ Ahtisaari nosti tämän vierailun esiin käydessään marraskuussa taas Venäjällä, Moskovassa. Kremlissä 27.11.1997 pidetyllä juhlaillallisella Ahtisaari sanoi viettäneensä vaimonsa ja Jeltsinin perheen kanssa ”unohtumattomia kesäpäiviä”. ”Tällainen mutkaton vuorovaikutus valtioidemme johtajien välillä on myös esimerkki siitä, että maiden suhteet ovat terveellä pohjalla”, Ahtisaari kehui. Hän myös kiitteli Suomen ja Venäjän kaupan vauhdikasta kasvua ja luonnehti maiden suhteita mutkattomiksi ja totesi niiden ”eurooppalaistuneen”. Jälleen kerran Ahtisaari kiitteli Jeltsiniä tämän tekemästä sovintoeleestä, laskiessaan seppeleen sankariristille Helsingissä 1992.

Jos Ahtisaari 1995 kuvasi Venäjäsuhteitaan hyväksi ja riittäviksi, voitaneen todeta ainakin hänen henkilökohtaisen suhteensa Jeltsiniin muuttuneen vuoden 1997 loppuun mennessä varsin läheiseksi. Kremlin puheessaan Ahtisaari totesi tien Suomen ja Venäjän välisiin luonnollisiin suhteisiin olleen pitkä, mutta olevansa vakuuttunut suhteiden pohjan kestävydestä. Ahtisaari nosti myös esiin Suomen aseman jonkinlaisena Venäjän porttina EU:hun, todeten Jeltsinille suomalaisten olevan ylpeitä siitä, että nimenomaan Suomi on ”yksi niistä ovista”, joiden kautta Venäjä Jeltsinin johdolla avautuu Eurooppaan.¹⁰⁵

Ahtisaari jatkoi samalla linjalla uudenvuodenpuheessaan 1.1.1998, toteamalla Suomen ja Venäjän suhteen olevan yhä enemmän ”luonnollisen kanssakäymisen suhde”. ”Suomen ja Venäjän raja, joka on nyt myös EU:n raja Venäjälle, on yhdistävä, ei erottava raja”, Ahtisaari sanoi. Hän korosti Suomen rakentavan EU:n ja Venäjän välistä vuorovaikutusta ja totesi, että Suomen EU-politiikkaa arvostetaan. ”Jäsenyytemme myönteinen merkitys Venäjälle on pantu merkille”, presidentti lisäsi.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Rusi (2000) 256-257, 259

¹⁰⁵ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P971110.kremsu.html> 22.08.2006

¹⁰⁶ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1998/P980101.uvsu.html> 22.08.2006

Jeltsinin lehdistösihteeri Sergei Jastrzembskin lausunto 14.1. antoi ymmärtää samaa. Jastrzembskin asetti Venäjän ja Suomen väliset suhteet esikuvaksi Baltian maille kertoessaan, että Jeltsin aikoo jatkaa suhteiden kehittämistä kaikkiin Itämeren maihin. Hänen mukaansa Suomen ja Venäjän väliset suhteet nousivat viime vuonna uudelle tasolle. Jastrzembski sanoi, että "Jeltsinin tapaamiset Martti Ahtisaaren kanssa loivat edellytykset kahdenvälisen suhteiden edelleenkehittämiseksi. Voitaisiin jopa puhua Jeltsinin-Ahtisaaren linjan synnystä".¹⁰⁷

Venäjän pahenevaa taloudellista kriisiä Ahtisaari ei uudenvuodenpuheessa maininnut muutoin kuin toteamalla Itä- ja Kaakkois-Aasian pörssi- ja valuuttakriisin yllättäneen monet. Tämäkin maininta ilmeisesti oli tarkoitettu vain EMU-jäsenyyden puoltamiseksi.¹⁰⁸ Kuitenkin Venäjällä kriisi paheni. Maaliskuun lopussa 1998 Jeltsin erotti pitkäaikaisen pääministerin Viktor Tshernomyrdinin. Uudeksi pääministeriksi Jeltsin nosti Sergei Kirijenkon, jonka käytännössä ainoa tehtävä oli valtiontalouden vakauttaminen. Elokuussa rupla romahti, ja Kirijenkon viisi kuukautta kestänyt pääministeriys päättyi. Jeltsin, suoritettuaan ruplan rajun devalvoitumisen, halusi Tshernomyrdinin takaisin. Duuman vastustuksen myötä oli Jeltsinin taivuttava nimittämään kommunistien tukema ulkoministeri Jevgeni Primakov pääministeriksi syyskuussa. Jeltsin oli kokenut arvovaltatappion.¹⁰⁹

Ennen Primakovin nimitystä Ahtisaari oli 27.8. arvioinut Venäjän taloudellisen ja poliittisen kriisin pahentuneen. Ahtisaaren mukaan Venäjä tarvitsi "poliittista päättäväisyyttä kipeitä ratkaisuja sisältävän uudistuspolitiikan jatkamiseksi".¹¹⁰ Maakuntamatkallaan Hämeenkyrössä 8.9. Ahtisaari varoitti vähättelemästä tai liioittelemasta Venäjän kriisiä. Presidentti sanoi Suomen olevan valmis auttamaan Venäjää EU:n kanssa.

Syksyllä 1998 Suomen hallinnossa alkoi vakiintua käsitys, jonka mukaan Jeltsinin aika oli käymässä vähiin. Todellista valtaa alkoi käyttää turvallisuuspalvelun johtaja Vladimir Putin, jonka asema taustalla presidentin hallinnossa oli yhä keskeisempi. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt Jeltsinin ajan loppumista. Putinin kautta Jeltsin oli Alpo Rusin mukaan "asettanut itsensä Venäjän satulaan vielä pitkäksi ajaksi eteenpäin".¹¹¹

¹⁰⁷ http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_tammikuu_1998/ 23.08.2006

¹⁰⁸ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1998/P980101.uvsu.html> 22.08.2006

¹⁰⁹ Rusi (2000) 283-284

¹¹⁰ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1998/P980827.slsu.html> 22.08.2006

¹¹¹ Rusi (2000) 285-286

Uudenvuodenpuheessa 1.1.1999 Ahtisaari nosti jälleen esiin Venäjän taloudellisen ja poliittisen tilanteen. Hän totesi demokratian ja vähemmistöjen puolesta toimineisiin kohdistuneen väkivallantekoja, jotka ”herättävät monia kysymyksiä”. Presidentti arvioi Venäjällä olevan edessään ”pitkä ja kivulias uudistusten kausi”. ”Enää ei ole mahdollista hoitaa vain oireita, vaan huomio on kiinnitettävä ongelmien todellisiin syihin”, Ahtisaari sanoi.¹¹²

Maaliskuussa 1999 kärjistyi Kosovon kriisi. Nato aloitti 24.3. laajamittaiset ilmaiskut Jugoslaviaan. EU tuomitsi kovanaisesti Jugoslavian presidentin Milosevicin ja serbien hyökkäykset Kosovossa. Ahtisaari totesi, ettei kansainvälinen yhteisö voinut sietää Jugoslavian käyttäytymistä omia vähemmistöjään kohtaan. Venäjän asennetta Kosovon kriisissä Ahtisaari ei ryhtynyt jyrkästi kritisoimaan.¹¹³ Kosovon kriisiin liittyi Venäjällä käyty sisäinen valtataistelu. Ulkopoliittisesti vanhakantisen pääministeri Primakovin tavoitteena oli nousta Jeltsinin seuraajaksi viimeistään seuraavissa vaaleissa. Kosovon sodan käynnistyttyä hän näki mahdollisuutensa. Primakov halusi saada aikaan erillisrauhan, jolla Natoa nolattaisiin ja Venäjä ja slaavien yhteisö vahvistuisi. Huhtikuun alussa hän yritti saada Lähi-idän radikaaleja maita puolelleen. Ilmeisesti hän pyrki myös vahvistamaan Jugoslavian armeijaa uusilla aseilla. Jeltsin pelkäsi Venäjän eristyvän ja otti etäisyyttä Primakoviin. Sisäministeri Sergei Stepashin nimitettiin varapääministeriksi. Entisestä pääministeri Tshernomyrdinistä tuli Balkanin erityisedustaja tehtävänänsä nopean rauhan aikaansaaminen.¹¹⁴ Primakov erotettiin 12.5, Stepashinin noustessa pääministeriksi. Jeltsin perusteli päätöstään taloudellisilla syillä ja Primakovin liiallisella varovaisuudella.¹¹⁵

Kosovon kriisin johdosta Venäjä oli jäädyttänyt sotilaallisen yhteistyönsä Naton kanssa. Maanpuolustuskurssiyhdistyksen kokouksessa 13.4. Ahtisaari toivoi tämän jäävän ohimeneväksi kaudeksi. Hän totesi Kosovon kriisin rauhanomaisessa ratkaisemisessa välttämättä tarvittavan laajaa kansainvälistä yhteistyötä. Presidentti korosti tässä yhteydessä Venäjän rakentavan mukanaolon tärkeyttä. Hän kommentoi myös Venäjän kriisiä, arvioiden Venäjän olevan ”huolestuttavalla tavalla jäämässä jälkeen laajentuvan Euroopan unionin dynaamisesta kehityksestä”. Ahtisaarta huolestutti myös Venäjän ydinaseistuksen tila, mutta korosti Venäjän johdon

¹¹² <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1999/P990101.uvsu.html> 23.08.2006

¹¹³ http://www.upi-fia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_maaliskuu_1999/# 23.08.2006

¹¹⁴ Rusi (2000) 320-321

¹¹⁵ <http://www.turunsanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:1999-05-13,104:3:27473,1:0:0:0:0:0:0> 24.08.2006

ymmärtävän laajan kansainvälisen yhteistyön merkitystä. Jälleen hän painotti sekä EU:n pohjoisen ulottuvuuden, että EU:n, Venäjän ja Yhdysvaltain yhteistyön kehittämisen tärkeyttä.¹¹⁶

21.4. Ahtisaari esitti MTV3:n uutisissa toiveen, että Venäjän johto käyttäisi kaikki vaikutusmahdollisuutensa Jugoslavian presidentin Slobodan Milosevicin taivuttamiseksi rauhaan. Ahtisaari uskoi Venäjän mahdollisuuksiin, sillä hän katsoi, ettei EU kykene luonnollisella tavalla neuvottelemaan Jugoslavian johdon kanssa, koska unioni oli ankarasti tuominut johdon.¹¹⁷ Seuraavana päivänä Tshernomyrdin palasi Belgradista tyhjin käsin. Milosevic ei taipunut. Tshernomyrdinillä Jeltsin oli syrjäyttänyt Primakovia Balkan-neuvotteluissa, pelaten aikaa. Samalla varapääministeri Stepashinin asema vahvistui. Balkanin kriisin hoito oli siirtymässä hänelle, koska voimaministeriössä häneen luotettiin Tshernomyrdiniä enemmän. Tshernomyrdin jatkaisi erityisedustajana, mutta taustalla vaikuttivat Stepashin ja voimaministeriö.¹¹⁸

26.4. diplomaattilähteet vahvistivat, että presidentti Ahtisaarta on pyydetty YK:n Kosovon erityislähettilääksi. Ahtisaari ei kuitenkaan istuvana presidenttinä voinut vastaanottaa tehtävää.¹¹⁹ 5.5. Yhdysvaltain varaulkoministeri Strobe Talbott ilmoitti Ahtisaarelle Tshernomyrdinin ja Yhdysvaltain ulkoministeri Madeleine Albrightin haluavan Suomen presidentin esittämään Milosevicille ehdot Naton pommitusten päättymiselle. Ahtisaari suostui todeten, että vaikka YK:n siunaus asialle olisi hyödyllinen, hän oli jo useamman vuoden puhunut lämpimästi EU:n, Yhdysvaltain ja Venäjän yhteistyöstä. Seuraavana päivänä Ahtisaari oli puhelimitse yhteydessä Tshernomyrdiniin, joka toivoi Ahtisaaresta nimenomaan YK:n edustajaa. 7.5. presidentti tapasi Hannoverissa Saksan liittokansleri Gerhard Schröderin, joka vakuutti, että Ahtisaaresta tulee EU:n puheenjohtajamaan siunaama välittäjä Kosovon rauhanneuvotteluihin. Medialle Schröder ilmoitti tilaisuuden jälkeen, että Ahtisaarella tulee olemaan tärkeä välittäjän tehtävä Kosovon kriisissä. Schröder viittasi Suomen ja Venäjän perinteisesti hyviin suhteisiin, arvellen Venäjän tarvittavan rauhanneuvotteluissa. Ranskan presidentti Jacques Chirac antoi oman tukensa Ahtisaaren välitystyölle virallisella vierailullaan Helsingissä 10.-11.5.¹²⁰

¹¹⁶ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1999/P990413.maanpsu.html> 23.08.2006

¹¹⁷ http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_huhtikuu_1999/# 23.08.2006

¹¹⁸ Rusi (2000) 323

¹¹⁹ http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_huhtikuu_1999/# 23.08.2006

¹²⁰ Rusi (2000) 324-227

Ahtisaaren lisäksi neuvotteluissa keskeisissä asemissa olivat Venäjän Tshernomyrdin ja Yhdysvaltain Talbott. Ahtisaaren kolmikanta oli siis voimissaan. Bonnissa 1.-2.6. käytyjen tiukkojen neuvottelujen jälkeen saattoivat Suomen ja Venäjän valtuuskunnat – Ahtisaaren ja Tshernomyrdinin johdolla – matkustaa Belgradiin, jossa Ahtisaari esitti Jugoslavian johdolle kansainvälisen rauhantarjouksen. Jugoslavia hyväksyi rauhanehdot 3.6. Belgradissa Suomen ja Venäjän valtuuskunnat esiintyivät ikään kuin yhtenä valtuuskuntana. Suomen ja Venäjän suhteet olivat hyvällä mallilla. Yhdysvaltain ja Venäjän puolustus- ja ulkoministerit neuvottelivat 16.–19.6 Helsingissä Kosovon rauhanturvatilanteesta. Presidentti Ahtisaari tapasi sekä neuvottelujen edellä että välissä Venäjän ja Yhdysvaltojen osapuolia.¹²¹

1.7.1999 Suomi otti vastaan EU:n puheenjohtajuuden. Puheenjohtajakauden ohjelmassa todettiin Venäjäsuhteista: ”Unionin suhteita Venäjän kanssa on kehitettävä pitkäjänteisesti Kölnin Eurooppa-neuvostossa vahvistetun strategian mukaisesti. Tätä tukee pohjoisen ulottuvuuden politiikka, jota kehitellään marraskuussa EU:n ja partnerimaiden välisessä konferenssissa.”¹²²

Jeltsin erotti hallituksensa 9.8. Stepashinin pääministerikausi jäi siis kolmen kuukauden pituiseksi. Uudeksi pääministeriksi Jeltsin nosti Vladimir Putinin. Samalla hän ilmoitti haluavansa, että kansa valitsee Putinin presidentiksi. Syyksi vaihdokselle Jeltsin ilmoitti vaalien lähestymisen ja Kaukasian tilanteen.¹²³

22.10. pääministeri Putin vieraili Suomessa EU:n ja Venäjän huippukokouksessa. Presidentin linnassa tarjotulla lounaalla Ahtisaari korosti EU:n ja Venäjän suhteiden kehittämisen olevan Suomen puheenjohtajuuskaudella korkealla sijalla. Hän sanoi Suomen ottaneen tavoitteeksi unionin Venäjä-politiikan ja Venäjä-ajattelun edistämisen. ”EU ja Venäjä ovat naapureita ja kumppaneita ja niiden välinen yhteistyö laajalla rintamalla on vasta alkamassa”, presidentti uskoi.¹²⁴ Putin kertoi kokouksessa Venäjän olevan ”onnellinen” sen takia, että nyt EU:n puheenjohtajana

¹²¹ http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_kesakuu_1999/# 23.08.2006

¹²² http://presidency.finland.fi/doc/agenda/ohjelmasu/pj_ohjelma_sf.pdf 24.08.2006

¹²³ <http://www.turunsanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:1999-08-10,104:3:31710,1:0:0:0:0:0:24.08.2006>

¹²⁴ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1999/P991022.eulousu.html> 24.08.2006

on Suomi, joka ymmärtää hyvin Venäjän positiiviset puolet ja ongelmat. Suomi muodostaa Putinin mukaan ”hyvän sillan EU:n ja Venäjän välille”.¹²⁵

ETYJ:n huippukokouksessa Istanbulissa 18.–19.11. pääaiheeksi nousi Tshetshenian sota. Presidentti Ahtisaari tuomitsi Venäjän hyökkäyksen Suomen ja EU:n nimissä.¹²⁶ Presidentti Jeltsinin vastaus oli lähteä kokouksesta ennen aikaisesta, jo ennen ensimmäistä iltaa, julistettuaan ettei kenelläkään ole oikeutta arvostella Venäjää Tshetshenian takia. Kansainvälisestä terrorismista puhuessaan Jeltsin sanoi, ettei Euroopan turvallisuutta ja vakautta voida tarkastella erillään Venäjästä.¹²⁷

Venäjän presidentti Boris Jeltsin ilmoitti 31.12.1999 televisiopuheessa eroavansa heti virastaan. Kremlin mukaan Venäjällä pidettäisiin presidentinvaalit 26. maaliskuuta. Jeltsin sanoi pääministeri Vladimir Putinin toimivan vt. presidenttinä siihen saakka. Eron taustalla oli Putinin läpimenon varmistaminen presidentinvaaleissa. Jeltsin tarvitsi presidentin paikalle jonkun, joka kykenisi ”suojelemaan” häntä hänen siirryttyä pois presidentin paikalta. Putin allekirjoittikin heti Jeltsinin eron jälkeen asetuksen, jolla entiselle presidentille myönnettiin oikeudellinen koskemattomuus, turvapalvelut koko eliniäksi ja eläke.¹²⁸

Lausunnossaan Jeltsinin erosta 31.12.1999 Ahtisaari totesi Suomen ja Venäjän suhteiden Venäjän yhteiskunnallisen muutoksen myötä muuttuneen ”naapurivaltioiden väliseksi luontevaksi ja normaaliksi kanssakäymiseksi” ja korosti Jeltsinin henkilökohtaisen panoksen siihen olleen ratkaisevan tärkeä. Ahtisaari myös kiitteli hänen ja Jeltsinin hyviä henkilökohtaisia suhteita leimannutta avoimuutta. ”Minulla on kaikki syy olettaa, että ensi vuonna valittavilla seuraajillamme tulee olemaan yhtä mutkattomat keskinäiset yhteydet ja että Suomen ja Venäjän väliset suhteet säilyvät vastaisuudessakin hyvinä”, Ahtisaari sanoi.¹²⁹ Berliinissä 7.1.2000 Ahtisaari piti virkakautensa viimeisen ulkomaanpuheen. Ahtisaari puhui myönteisesti Venäjän demokratiakehityksestä. Hän sanoi presidentti Jeltsinin roolin demokraattisen kehityksen edistäjänä olleen ”merkittävä”. Jeltsinin kaudella Venäjä

¹²⁵ <http://www.turunsanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:1999-10-23,104:3:35498,1:0:0:0:0:0:24.08.2006>

¹²⁶ http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_marraskuu_1999/# 24.08.2006

¹²⁷ <http://www.turunsanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:1999-11-19,104:3:37029,1:0:0:0:0:0:24.08.2006>

¹²⁸ <http://www.turunsanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:2000-01-01,104:3:39180,1:0:0:0:0:0:24.08.2006>

¹²⁹ http://presidency.finland.fi/netcomm/news/showarticle2481_1368.html 30.06.2006

aloitti kehittymisen kohti kypsää demokratiaa, eikä paluuta entiseen enää Ahtisaaren mukaan ollut.¹³⁰

Martti Ahtisaaren presidenttikausi päättyi 1.3.2000. Hänen kautensa oli Venäjäsuhteisiin liittyen monella tavalla merkityksellinen ja jopa historiallinen. Ahtisaaren aikana suhteet arkipäiväistyivät kahden naapurimaan välisiksi normaaleiksi suhteiksi.

3.2 Halonen - Putin

Suomen yhdenneksitoista tasavallan presidentiksi nousi 1.3.2000 Tarja Halonen. Ensivierailullaan Kremlissä kesäkuussa 2000 Halonen totesi illallispuheessaan Suomen ja Venäjän välisten suhteiden olevan hyvät. Hän painotti Suomen ja koko Euroopan unionin tukevan Venäjää sen tiellä kohti vakautta ja oikeusvaltiota. Halonen kiitteli myös Venäjän kiinnostusta pohjoista ulottuvuutta kohtaan, todeten Venäjän ja laajentuvan EU:n kasvavan yhteistyön luovan Itämeren alueelle kaivattua vakautta.¹³¹ Presidentit keskustelivat vierailun aikana tulkin välityksellä saksaksi. Putin mm. tyrmäsi Suomen haaveet Karjalan palauttamisesta. Hän totesi, että Karjalan kysymys on loppuunkäsitelty. Putin varoitti, että keskustelu aiheesta uhkaa jopa Suomen ja Venäjän hyviä keskinäisiä suhteita. Halonen vastasi vuorostaan, ettei Suomen ja Venäjän välillä ole mitään kiellettyjä aiheita, muistuttaen, ettei Karjalan kysymys ole nyt esityksellään, vaikka kansalaiskeskustelu onkin ymmärrettävää. Hän ei kuitenkaan pitänyt Putinin jyrkkää lausuntoa mitenkään yllätyksenä. Putin taas kiitteli Halosta vierailusta ja sanoi, että maiden pitää vaalia sitä, mitä aiemmin on saatu aikaan Suomen ja Neuvostoliiton ja sittemmin Venäjän välillä. Halosenkin mukaan tapaaminen oli erittäin hyvä alku keskustelulle. Halosen mukaan presidentit eivät ehtineet tehdä sinunkauppoja, vaikka asiasta oli puhetta päivällisillä.¹³²

Paasikivi-seurassa 31.8.2000 pitämässään luennossa Halonen totesi Venäjän merkityksen koko maanosamme turvallisuudelle olevan ”aivan omaa suuruusluokkaansa” ja Venäjän merkityksen Suomen tärkeänä kumppanina säilyneen. Suomessa käytiin näihin aikoihin keskusteltua osin nostalgiseen sävyyn Suomen ja Venäjän välisen erityissuhteen olemassaolosta ja jotkut olivat jopa

¹³⁰ <http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1999/P000107.berlsu.html> 25.08.2006

¹³¹ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9683> 17.10.2006

¹³² <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=62799&search=putin%20AND%20russia> 4.12.2006

huolissaan siitä, puuttuiko Suomelta täysin kansallinen Venäjä-politiikka. Siihen Halonen totesi, että ”Aika on tänään toinen kuin Kekkosen eläessä. Me tiesimme yleisesti ottaen loppujen lopuksi Neuvostoliitosta vähemmän kuin me tiedämme Venäjästä tänään.” Presidentti arveli Suomen kansallisen Venäjä-strategian vuosien kuluessa tulleen niin itsestään selväksi, ettei sitä oikein tuntunut olevan olemassakaan. Aiempaan verrattuna erityissuhdettamme Venäjään ei enää Halosen mukaan varjostanut yhteiskuntajärjestelmiemme erilaisuudesta johtunut jännite ja sen aiheuttamat ”erityisjärjestelyt”.¹³³

24.11.2000 Halonen piti Berliinissä Venäjää ja EU:n Venäjäsuhteita käsittelevän puheen. Puheessaan Halonen sekä kiitteli Venäjän demokratian edistystä, että muistutti yhä olemassa olevista ongelmista. Presidentti totesi Suomen olevan Saksan tavoin ylpeä omista Venäjäsuhteistaan. Suomen ja Venäjän väliset suhteet olivat Halosen mukaan kuluneen vuosikymmenen aikana kehittyneet myönteisesti. ”Voidaan liioittelematta sanoa, että maittemme väliset suhteet ovat paremmat kuin koskaan.” Poliittisen johdon säännönmukaisen vuoropuhelun lisäksi Halonen kertoi Suomen tiivistäneen yhteistyötä Venäjän lähialueiden kanssa. Venäjän tulevan kehityksen kannalta tärkeintä olisi Halosen mukaan maan sitoutumisen Eurooppaan. Tämä tarkoittaisi sitoutumista yhteisiin arvoihimme: demokratiaan, markkinatalouteen ja oikeusvaltioon. Tämä tarkoittaisi myös Venäjän olemista ”eurooppalainen valtio, osa yhteistä mannertamme, osapuoli eurooppalaisissa sopimuksissa, järjestöissä ja prosesseissa”.¹³⁴

Ensimmäisessä uudenvuoden puheessaan 1.1.2001 presidentti Halonen muistutti kansalaisia siitä, että edellisenä päivänä tuli kuluneeksi 80 vuotta Suomen ja Venäjän diplomaattisten suhteiden solmimisesta. Halonen kertoi hänen ja Venäjän presidentti Putinin todenneen edellisen viikon keskusteluissaan maiden välisten suhteiden olevan ”erinomaiset”. Venäjän merkitys Suomelle tärkeänä kumppanina oli Halosen mukaan säilynyt. Hän totesi Venäjällä olevan voimakas halu kehittyä eurooppalaisena valtiona. ”Vastuu Venäjän kehittymisestä on heillä itsellään, mutta me muut voimme tukea oikeana pitämäämme kehitystä ja helpottaa Venäjän integroitumista muuhun Eurooppaan.”¹³⁵ Samaa Halonen painotti myös esitelmässään Tanskan Ulkopoliittisen Seuran tilaisuudessa Christiansborgin linnassa 4.4.2001. Tuolloin hän totesi Euroopan unionin ja Venäjän olevan

¹³³ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9673> 17.10.2006

¹³⁴ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9597> 18.10.2006

¹³⁵ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9594> 18.10.2006

keskenään entistä riippuvaisempia. ”Meidän tulee ohjata tätä vuorovaikutusta mahdollisimman myönteiseksi ja yhteisiä etujamme konkreettisesti edistäväksi”, Halonen sanoi.¹³⁶ Der Spiegel-lehden haastattelussa huhtikuussa Halonen vaati EU:ta tukemaan kaikkia sellaisia voimia Venäjällä, jotka ”ajattelevat eurooppalaisesti”. Halonen sanoi lännen tarvitsevan hyviä suhteita Venäjään.¹³⁷

Presidentti Putin ja rouva Ljudmila Putina saapuivat ensimmäiselle valtiovierailulle Suomeen Turun kautta 2.9.2001. Naantalin Kultarannassa heidät otti vastaan tasavallan presidentti Tarja Halonen ja valiokuntaneuvos Pentti Arajärvi. Presidenttien tapaamista luonnehdittiin lämminhenkiseksi. Vierailun yhteydessä Venäjän ulkoministeri Igor Ivanov ylisti Suomen ja Venäjän välisiä suhteita tapaamisessaan ulkoministeri Erkki Tuomiojan kanssa. Ministerin mielestä maiden suhteet kelpaisivat esikuvaksi Venäjän suhteille koko Euroopan unioniin.¹³⁸

Presidentti Halonenkin totesi 3.9. tarjoamillaan päivällisillä maiden välisten suhteiden kehittyneen vuosikymmenen kuluessa ”erinomaisiksi”. Hän kiitteli monipuolista ja tuloksellista poliittista, taloudellista ja kulttuuriyhteistyötä. Halonen sanoi vierailun ja sen ohjelman olleen hyvä osoitus siitä, että maiden keskinäinen suhde on ”luontevaa kanssakäymistä kahden toisiaan kunnioittavan valtion välillä”. Lisäksi presidentti korosti Suomen osallistuvan aktiivisesti EU:n ja Venäjän välisten suhteiden kehittämiseen ja arvioi Euroopan unionin pohjoisen ulottuvuuden politiikan olleen siihen mennessä Suomen näkyvin panos EU:n Venäjä-politiikan kehittämisessä. ”Euroopan rauhaa ja vakautta ajatellen yhteistyö Venäjän kanssa on laajentuvan unionin suuri mahdollisuus ja keskeinen haaste”, Halonen totesi.¹³⁹ Omassa puheenvuorossaan Putin sanoi yhteisen historian yhdistävän Venäjää ja Suomea. ”Venäjä ja Suomi eivät ole ainoastaan lähinaapureita. Meitä yhdistää yhteinen historia, miljoonien ihmiskohtalojen yhtenäisyys. Meidän henkiset ja kulttuuriperinteemme ovat hyvin läheisiä”, Putin lausui.¹⁴⁰

Marraskuussa 2001 Halonen vastasi presidentti Koiviston kirjassaan esittämään väitteeseen, jonka mukaan Suomi laiminlöisi Venäjäsuheteitaan keskittymällä liikaa

¹³⁶ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9583> 04.12.2006

¹³⁷

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/ShowArticle.asp?intNWSAID=3116&intSubArtID=3246&intIGID=9&LAN=FI&contlan=&Thread=&intThreadPosition=0&intShowBack=1&strReturnURL2=> 04.12.2006

¹³⁸ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=109799&search=putin%20AND%20russia> 04.12.2006

¹³⁹ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=5574> 07.12.2006

¹⁴⁰ <http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2001-09-04,104:2:80459,1:0:0:0:0:0:07.12.2006>

EU:hun. Lehtihaastattelussa Halonen arvioi tilanteen olevan päinvastainen: Suomi on Venäjälle EU-jäsenyyden myötä kiinnostavampi.¹⁴¹

31.12.2001 Suomen ja Venäjän presidentit keskustelivat puhelimesta. Halonen ja Putin totesivat Suomen ja Venäjän välisten suhteiden olevan erinomaiset. Halonen toisti tukensa Venäjän pyrkimyksille kehittää suhteitaan Eurooppaan korostaen myös, että Venäjä on tärkeä kumppani EU:lle. Halonen toivotti Putinille menestyksestä uutta vuotta. Putin puolestaan lähetti suomalaisille terveisiä ja onnentoivotuksia edeltäjältään presidentti Boris Jeltsiniltä, joka oli mukana kuuntelemassa puhelinkeskustelua.¹⁴²

Uudenvuoden puheessaan 1.1.2002 Halonen saattoi ilokseen toistaa edellisvuoden sanansa siitä, että Suomella on erinomaiset suhteet naapurimaihinsa. Venäjän pyrkimys lähentyä Euroopan unionia ja integroida talouttaan Euroopan ja maailman talouteen on Halosen mukaan Suomenkin etujen mukaista. ”Meille on tärkeää, että Venäjä jatkaa eurooppalaisena maana sitoutumistaan eurooppalaiseen arvoyhteisöön”, Halonen sanoi. ”Me haluamme omalta osaltamme tukea tätä kehitystä.”¹⁴³

Halonen ja Putin kävivät puhelinkeskusteluja taas maaliskuun alussa. Putin kiitteli keskusteluissa pääministeri Paavo Lipposen Moskovan-vierailua. Putin luonnehti edellisviikkoisen visiitin aikana käytyjä keskusteluja hedelmällisiksi ja kuvasi vierailua myös tärkeäksi askeleeksi maiden monitahoisten suhteiden kehittämisessä. Lisäksi presidentit keskustelivat seuraavasta tapaamisestaan toukokuussa Venäjällä.¹⁴⁴

7.3.2002 Vilnan yliopistossa pitämässään esitelmässä Halonen jälleen korosti, että Venäjän osallistuminen Euroopan yhdentymisprosessiin on tärkeää koko maanosallemme ja erityisesti Venäjän naapurimaille.¹⁴⁵

Halonen sai Pietarissa 26.5.2002 Putinilta terveiset Yhdysvaltain presidentti George W. Bushilta. Presidentit keskustelivat heti tuoreeltaan Pietarin lähellä Tsarskoje Selon Katariinan palatsissa Bushin ja Putinin huipputapaamisesta ja heidän 24.5 Moskovassa allekirjoittaman historiallisen asesopimuksen merkityksestä. Jo ennen

¹⁴¹ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=5865> 07.12.2006

¹⁴² <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=117230&search=putin%20AND%20russia> 07.12.2006

¹⁴³ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=6327> 07.12.2006

¹⁴⁴ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=120572&search=putin%20AND%20russia> 07.12.2006

¹⁴⁵ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=6335> 07.12.2006

keskustelujaan kummatkin presidentit kiittelivät lehdistötilaisuudessa maiden kahdenkeskeisiä suhteita. Keskusteluja presidentit kävivät mm maiden välisestä investointisuojausopimuksesta, ympäristönsuojelusta, Pietarin asemasta ja Luoteis-Venäjän ja Suomen suhteesta. Presidentti Halonen sanoi, että tästä alueesta pitäisi saada mallialue EU:n ja Venäjän välisissä suhteissa. Presidentit viihtyivät hyvin, sillä ohjelma venyi runsaat puoli tuntia suunnitellusta aikataulusta.

Lehdistötilaisuudessa niin Putin kuin Halonen kiittelivät tapaamisen henkeä. Putin sanoi olevansa iloinen saada ottaa vastaan Suomen tasavallan presidentti ja hänen puolisonsa Pietarissa. ”Suomi on erityisyhteistyökumppani meille. Sanoisin jopa, että tietyssä määrin malliyhteistyökumppani”, Putin totesi. Suomi on Putinin mukaan ottanut arvopaikan EU:ssa ja kontaktit Suomen kanssa auttavat hänen mukaansa myös Venäjää rakentamaan suhteita Euroopan kanssa. Samalla Putin myös korosti maiden kahdenkeskisten suhteiden merkitystä.¹⁴⁶

27.5 Halonen jatkoi kaksipäiväistä työvierailuaan Venäjällä tutustumalla vuoden 2001 lopulla valmistuneeseen öljysatamaan Koivistossa eli Primorskissa. Iltapäivällä Halonen kävi Viipurissa ja Torfjanovkan raja-asemalla. Halosen sotien jälkeiset edeltäjät eivät ole virka-aikanaan vierailleet vanhoilla suomalaismailla Kannaksella, joten Pietarin-vierailuun yhdistetty kierros oli tiettävästi ensimmäinen laatuaan.¹⁴⁷

Syksyllä 2002 EU:n ja Venäjän suhteita rasitti kiista Kaliningradin asemasta EU:n tulevan itälaajentumisen jälkeen. Kaliningrad jäi EU-maiden ympäröimäksi, ilman maayhteyttä muuhun Venäjään Liettuan ja Puolan liittyessä 2004 unioniin. Presidentit Halonen ja Putin olivat sopineet tapaavansa 5.10 Pietarissa. Muutama päivä ennen tapaamista EU:n laajentumiskomisaari Günter Verheugen ilmoitti toivovansa presidentti Halosen edistävän kiistan ratkaisua. Hän toivoi, että Halonen yrittäisi saada Venäjän hyväksymään kiistaan ratkaisun, jota EU-komissio on valmistellut. EU esitti, että Kaliningradin asukkaille myönnettäisiin viisumin kaltainen asiakirja, jolla he voisivat matkustaa Liettuan halki. Venäjä puolestaan vaati, että Kaliningradin ja Venäjän välillä pitää voida liikkua erikoisjunalla ilman viisumia. Putin uhkasi boikotoida EU:n ja Venäjän huippukokousta 11. marraskuuta, jos kauttakulusta ei saataisi siihen mennessä sopimusta.¹⁴⁸

¹⁴⁶ <http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2002-05-27,104:2:108215,1:0:0:0:0:0:07.12.2006>

¹⁴⁷ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=124584&search=putin%20AND%20russia> 07.12.2006

¹⁴⁸ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=131149&search=putin%20AND%20russia> 08.12.2006

Presidenttien neuvottelujen pääaiheeksi nousikin odotetusti Kaliningradin viisumikiista. Tapaamisen jälkeisessä tiedotustilaisuudessa Halonen sanoi saaneensa syventävää tietoa Venäjän kannasta ja ymmärtävänsä Venäjän näkemyksiä nyt entistä paremmin. Hän kertoi selostaneensa yksityiskohtaisesti myös EU:n käsityksiä. Suomella ei kuitenkaan ollut halua ryhtyä välittäjän rooliin viisumiasioissa Venäjän ja EU:n välille. Sekä Putin että Halonen uskoivat, että kompromissi löytyisi ennen marraskuussa järjestettävää EU:n ja Venäjän huippukokousta. Putin korosti keskustelujen jälkeen, että Venäjä pyrkii avoimeen Eurooppaan. Sen vuoksi se ei uhkailisi millään vastatoimella, mikäli tulos olisi Venäjälle epämieluisen. Keskustelu kesti noin kaksi tuntia. Keskustelujen jälkeen Putin kutsui Halosen Nevalla kelluvaan Aquarel-ravintolan illalliselle.¹⁴⁹ 11.11 pidetyssä EU:n ja Venäjän huippukokouksessa sopu saatiinkin aikaiseksi. Sopimuksen mukaan venäläiset tarvitsevat heinäkuusta 2003 lähtien erityisen matkustusasiakirjan, mutta eivät varsinaista viisumia, kulkiessaan Liettuan kautta Venäjän ja Kaliningradin välillä.¹⁵⁰

Maaliskuussa 2004 Vladimir Putin valittiin toiselle nelivuotiselle presidenttikaudelle. Putinin voitto oli murskaava, hänen ääniosuuden noustessa peräti 71,2 prosenttiin. Toiselle tilalle vaalissa tuli kommunistien Nikolai Haritonov, joka sai 13,7 prosenttia äänistä.¹⁵¹ Presidentti Halonen onnitteli Putinia vaalivoiton johdosta. Halonen totesi Suomen pitävän ensiarvoisen tärkeinä Venäjän suhteita EU:hun sekä kahdenvälisiä suhteitamme.¹⁵²

11.5.2004 Royal United Services Institute for Defence and Security Studies-tutkimuslaitoksessa Lontoossa pitämässään puheessa Halonen käytti paljon aikaa EU:n Venäjäsuhteiden tärkeyden korostamiseen. Hän muistutti Venäjän olevan EU:n suurin ja laajentumisen jälkeen yhä useamman jäsenmaan naapuri. Presidentti totesi, että Venäjältä tuodaan merkittäviä määriä energiatuotteita unioniin ja arvioi niiden merkityksen tulevaisuudessa entisestään kasvavan. Halonen nosti myös esiin Venäjän pysyvän jäsenyyden YK:n turvallisuusneuvostossa, sen suuren vaikutusvallan moniin maailman maihin, Venäjän ”edelleen valtavan ydinasearsenaalin” sekä maan talouden suuren kasvupotentiaalin. Näistä syistä on

¹⁴⁹ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=131274&search=putin%20AND%20russia> 08.12.2006

¹⁵⁰ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=133407&search=putin%20halonen> 08.12.2006

¹⁵¹ <http://www.turunsanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:2004-03-16,104:3:211812,1:0:0:0:0:20.12.2006>

¹⁵² <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=162576&search=putin%20AND%20halonen> 20.12.2006

Halosen mukaan ”EU:n etujen mukaista, että Venäjä olisi avoin, vakaa ja demokraattinen strateginen kumppani; kumppani, joka kunnioittaa eurooppalaisia arvoja, jatkaa uudistuksia, panee täytäntöön sitoumuksensa ja omaksuu rakentavan asenteen suhteessa uusiin itsenäisiin valtioihin.” Halonen kiitteli EU:n ja Venäjän välisen kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen laajentamista, josta huhtikuussa sovittiin.

Halonen esitti samalla myös kritiikkiä Venäjän asennetta kohtaan. ”Esimerkiksi suhtautuminen Kioton pöytäkirjan ratifioimiseen saa sävyjä muiden neuvotteluissa olevien asioiden kautta”, Halonen sanoi. (Venäjä mm ilmoitti kiirehtivänsä Kioton sopimuksen ratifiointia vasta EU:n tultua Venäjää vastaan WTO-kysymyksessä¹⁵³) ”Ympäristön suojelulla ei näytä olevan Venäjälle samanlaista itseisarvoa kuin EU:lle. Vastaavasti EU:n toistuvia vakuutuksia siitä, että Venäjällä on yhteisön tuki päästä WTO:n jäseneksi, ei oteta todesta kun EU kuitenkin edellyttää Venäjän täyttävän jäsenyysehdot. Venäjällä Tshetshenian sotaa pidetään tiukasti Venäjän sisäisenä asiana, mutta samalla ei nähdä mitään estettä puuttua Viron ja Latvian asioihin.” Halonen kuiteinkin arvioi näiden ongelmien olevan enemmän alkuhankaluuksia kuin pysyviä ongelmia. Venäjällä on Halosen mukaan eurooppalainen tulevaisuus, jos se niin haluaa, ja sanoi itse uskovansa Putinin Venäjän sitä haluavan.¹⁵⁴

Eduskunnan puhemiehen Paavo Lipposen vieraillessa kesäkuun lopulla Moskovassa duuman puhemiehen Boris Gryzlovin luona, hän tapasi myös presidentti Putinin. 28.6 antamassaan lausunnossa Putin totesi Suomen ja Venäjän suhteiden kehittyvän hyvin. Lipposen pohtiessa Venäjän mahdollista nousua seuraavan vuosikymmenen aikana Suomen tärkeimmäksi kauppakumppaniksi, Putin sanoi toivovansa näin käyvän.¹⁵⁵

Syyskuun lopulla 2004 alkoi kuulua kritiikkiä Suomen ja Venäjän suhteiden tilasta. Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunnan puheenjohtaja Mikko Elo ihmetteli 26.9 Suomen poliittisen johdon halua linnoittautua Euroopan unionin yhteisen Venäjä-politiikan taakse, sen sijaan, että harrastettaisiin omaa politiikkaa Venäjän suhteen. EU:n korkeimpien ulkopoliittisten johtajien, Javier Solanan ja Chris Pattenin Venäjä-tietous ei Elon mukaan ollut samaa luokkaa kuin mitä Suomesta löytyy. Näin ollen

¹⁵³ <http://www.turunsanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:2004-05-22,104:3:226234,1:0:0:0:0:20.12.2006>

¹⁵⁴ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=23936> 20.12.2006

¹⁵⁵ http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2004/06/28/1156_73659.shtml 21.12.2006

Suomen tuli Elon mielestä harrastaa omaa Venäjä-politiikkaa, samoin kuin Ranska ja Saksakin tekevät.¹⁵⁶ Heti seuraavana päivänä soraääniä kuului myös Venäjän suunnasta. Venäjän suurlähetystön kakkosmies Vjatscheslav Tutshnin kiisti Suomen olevan hyvä neuvottelija Venäjän ja EU:n välillä ja kritisoi rajusti maiden välisten suhteiden yleistä tilaa. Tutshninin mukaan maiden välillä oli lukuisia ratkaisemattomia asioita. Hän väitti Suomen reaktion syyskuun alussa sattuneen Beslanin koulukaappaukseen olleen huomattavan viileä. Pääministeri Matti Vanhanen kiisti kritiikin heti tuoreeltaan todeten suhteiden olevan hyvällä mallilla. Suomalaiset virkamiehet myös muistuttivat presidentti Halosen esittäneen surunvalittelunsa presidentti Putinille puhelimitse ja monien suomalaisten apujärjestöjen lähettäneen apua Pohjois-Ossetiaan.¹⁵⁷

Presidentti Halonen itse otti kantaa Venäjän kritiikkiin maakuntamatkallaan Enossa Pohjois-Karjalassa 2.10. Halonen oli yllättynyt Venäjän suurlähetystön Suomea kohtaan esittämästä kritiikistä, sillä hänellä oli sekä presidentti Putinin että muiden sieltä vierailleiden henkilöiden kanssa käymiensä keskustelujen pohjalta sellainen käsitys, että Suomen ja Venäjän välit ovat hyvät. Hän kuiteinkin myönsi, että ei ole tavannut Putinia vähään aikaan. Samalla Halonen muistutti, että hän oli harvoja länsimaiden johtajia joka oli puhelinyhteydessä Putiniin Beslanin koulukaappauksen aikana. ”Tuossa puhelussa presidentti Putin sanoi, että onpa mukavaa kuulla Tarja sinun ääntäsi. Minusta se oli yhtä aitoa kuin ennenkin”, Halonen kertoi. Halonen torjui myös venäläisvirkamiehen haastattelussa esitetyt tiedot, että Suomessa ei oltaisi kiinnostuneita Venäjästä: ”Suomen ja Venäjän suhde on erityissuhde, koska se on naapuruussuhde.” Lisäksi hän muistutti Suomen olevan EU:n jäsen ja kehotti Venäjää hyödyntämään sitä mahdollisuutta kahdenvälisissä suhteissaan.¹⁵⁸ 13.10 väitettiin Moskovon kutsuneen Tutshninin kotiin. Venäjän suurlähetystö kuiteinkin kiisti väitteen ja kertoi Tutshninin vain matkustaneen viikon pituiselle lomalle Moskovaan.¹⁵⁹

16.10.2004 Suomi-Venäjä-Seuran 60-vuotisjuhlassa pitämässään puheessa Halonen kehui Suomen ja Venäjän poliittisia suhteita erinomaisiksi. Hän totesi Suomen EU-jäsenyyden avanneen uudenlaisia mahdollisuuksia kahdenväliseen yhteistyöhön ja

¹⁵⁶ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=175918&search=putin%20AND%20halonen> 02.01.2007

¹⁵⁷ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=175976&search=putin%20AND%20halonen> 02.01.2007

¹⁵⁸ <http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2004-10-03,104:2:256058,1:0:0:0:0:0:02.01.2007>

¹⁵⁹ <http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2004-10-13,104:2:258357,1:0:0:0:0:0:02.01.2007>

samalla tuoneen koko EU-perheen lähemmäksi Venäjää. Suomi ei Halosen mukaan halua olla ”vain portti, ns. gateway, vaan kumppani itsekkin”. Halonen kertoi myös ilahtuneensa siitä, että Venäjän hallitus oli hyväksynyt Kioton ilmastositomuksen ja toivovansa sen pikaista ratifioimista duumassa.

Halonen kommentoi taas suhteita Salon Seudun Sanomien 85-vuotisjuhlanumerossa 28.10, todeten niiden arkipäiväistyneen ja olevan ”hyvässä kunnossa”. Arkipäivän ongelmiin kuului kuiteinkin Venäjän tavoitteleva viisumivapaus EU:hun, jota Suomi jarrutteli. Halonen sanoi etsittävän turvallista tapaa, millä päästäisiin mahdollisimman joustavaan liikkumiseen rajojen yli. Halonen kertoi keskustelleensa monissa tapaamisissaan Putinin kanssa muun muassa Tshetshenian tilanteesta useaan otteeseen. ”Kiellettyjä aiheita” presidentti Putinin ja hänen välisissä keskusteluissa ei Halosen mukaan ole.¹⁶⁰

EU:n ja Venäjän syksyn aikana rasittuneet suhteet eivät Haagin huippukokouksessa parantuneet. Kokousta oli Venäjän toiveesta lykätty kahdella viikolla pidettäväksi 25.11. Putin esitti toiveen kokouksen siirtämisestä, jotta huipputapaamiseen ehtisi valtaan vaihtuva EU:n uusi komissio. Lykkäytymisen syyksi epäiltiin myös EU:n ja Venäjän erimielisyyksiä useista yhteistyöasioista. Venäjä oli torjunut unionin arvostelun esimerkiksi ulkopolitiikan tai ihmisoikeusasioiden hoidosta.¹⁶¹ Kun huippukokous saatiin Haagissa pidettyä, unioni ja Venäjä eivät päässeet sopuun strategisesta kumppanuussopimuksesta. Osapuolet olivat vielä erimielisiä sopimuksen turvallisuusyhteistyötä koskevista kohdista, mutta vakuuttivat, että sopu löytyisi toukokuuhun mennessä. Lisäksi suhteita rasitti Ukrainan presidenttivaaleista puhjennut kiista. Putin katsoi, Ukrainan vaalituloksen olleen selkeä ja sitä koskevat kiistat pitäisi hänen mukaan ratkaista maan oikeuslaitoksessa, ei kaduilla. Putin myös onnitteli virallisen tuloksen mukaan vaalit voittanutta pääministeri Viktor Janukovitshia, vaikka Ukrainan oppositio kiisti vaalituloksen. EU ei puolestaan hyväksynyt virallista vaalitulosta ja katsoi, etteivät vaalit täyttäneet kansainvälisiä vaatimuksia. EU:n mielestä kiista Janukovitshin ja opposition ehdokkaan Viktor Jushtshenkon välillä piti ratkaista neuvotteluin ja kaikki vaaleihin liittyvät epäselvyydet tutkia. Putin puolestaan syytti ennen kokousta Eurooppaa sekaantumisesta Ukrainan

¹⁶⁰ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=29403> 21.12.2006

¹⁶¹ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=176981&search=putin%20AND%20halonen> 03.01.2007

sisäisiin asioihin ja väkivallan lietsomisesta entisissä neuvostotasavalloissa.¹⁶² Presidentti Halonen ei osallistunut Haagin huippukokoukseen.¹⁶³

Presidentit Halonen ja Putin tapasivat pitkästä aikaa Pietarissa 14.12.2004. Vierailun alla Putinin EU-avustajana toimiva Sergei Jastrzhemski moitti Suomea Venäjän television haastattelussa ja sanoi Suomen tukevan unionin uusia jäsenmaita, jotka kammoavat Venäjää. Putin jätti lausunnot omaan arvoonsa todeten, että hänen avustajiensa tulisi kommentoida hänen sanomisiaan eikä hänen heidän puheitaan. Presidentit torjuivat epäilyt maiden suhteiden huononemisesta. Johtajien mielestä välit olivat kunnossa, mutta Venäjän ja EU:n suhteiden parantamiseksi olisi ponnisteltava. Viisumikysymys nousikin jälleen esille. Halonen sanoi Suomen haluavan, että EU:n ja Venäjän välille luodaan yhteinen sopimus viisumivapaudesta, ei erillissopimuksia Venäjän ja jäsenmaiden välille. Presidenttien välillä näkyi myös näkemyseroja siitä, mikä on Baltian maiden venäläisväestön asema. Putin esitti huolensa heidän oikeuksistaan, mutta Halonen muistutti, että sekä Euroopan unioni että Euroopan neuvosto ovat todenneet, että venäläisväestön kohtelu vastaa kansainvälisiä normeja ja standardeja.¹⁶⁴

Halonen joutui Venäjän-matkallaan myös selittämään Putinille europarlamentaarikkojen kirjettä, jossa arvostellaan EU-johdon osallistumista Venäjän Voiton päivän juhlallisuuksiin. Venäjä ei allekirjoittajien mielestä ole tunnustanut Neuvostoliiton ihmisoikeusrikkomuksia. Halonen kertoi Putinin olleen lähinnä turhautunut. Tämä oli miettinyt, miksi Voiton päivä nostettiin esiin juuri nyt, vaikka juhla ei poikkea mitenkään aiempien vuosien Voiton päivistä. Halonen oli muistuttanut Putinia EU-parlamentin työnjaosta. Edustajat eivät edusta maitaan vaan puolueitaan, ja jäsenvaltioiden kantaa edustaa se, mitä ministerineuvosto sanoo. Halonenkin osallistui vuoden 2005 Voiton päivään, joka oli Neuvostoliitossa ja on nyt Venäjällä suuri juhla 9. toukokuuta.¹⁶⁵

9.2 Elinkeinoelämän keskusliiton Prima-lehden haastattelussa Halonen pohti Suomen idänsuhteita. Suomi on Halosen mukaan ollut aktiivinen EU:n ja Venäjän suhteiden kehittämisessä, ”jopa siinä määrin, että joku sanoo meidän olevan EU:n keskeisiä Venäjän-toimijoita”. Hän kuiteinkin muistutti, että joidenkin mielestä EU:n ja

¹⁶² <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=177368&search=putin%20AND%20halonen> 03.01.2007

¹⁶³ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=30184> 03.01.2007

¹⁶⁴ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=177794&search=putin%20AND%20halonen> 04.01.2007

¹⁶⁵ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=177878&search=putin%20AND%20halonen> 04.01.2007

Venäjän väliset suhteet ovat niin kiinteät, ettei siinä välittäjää tarvita. ”Mutta sitä erityisasemaa, joka Suomella on naapurimaana, pitää kainostelematta käyttää hyväksi”, Halonen painotti. Venäläisetkin ovat Halosen mukaan sitä mieltä. ”He sanovat usein, että te tunnette meidät ja olette EU:n jäsen.” Halonen lisäsi, että Suomi ei kuitenkaan voi olla mikään Venäjän asiamies. ”Tarjotin tulee joka tapauksessa EU–Venäjä-suhteista. Miten pöytää käytetään hyväksi, on meidän asia.”¹⁶⁶

Ranskanvierailullaan maaliskuun alussa Halonen piti puheen Ranskan ulkopoliittisessa instituutissa IFRI:ssä. Suomea kritisoineen venäläisvirkamiehet saivat hiukan yllättäen tästä puheesta lisää vettä myllyynsä. Puhuessaan siitä, miten Suomi on päätynyt nykyiseen asemaansa Euroopassa, Halonen mm sanoi: ”Meille maailmansota merkitsi erillissotaa Neuvostoliittoa vastaan”. Sodan seurauksena Suomi Halosen mukaan säilytti itsenäisyytensä sekä demokratian.¹⁶⁷ Nämä lausunnot saivat Venäjän ulkoministeriön arvostelemaan Halosta. Venäjän ulkoministeriön mukaan historiankirjoista ei saa poistaa sitä Pariisin rauhansopimuksenkin todistamaa seikkaa, että Suomi oli natsi-Saksan liittolainen. Siten Suomi oli ministeriön mukaan osaltaan vastuussa toisesta maailmansodasta, vaikka Suomessa onkin etenkin viime vuosikymmenen aikana vahvistunut vakaumus erillissodasta. ”Kahdesti sodaksi puhjenneet kaunat Suomen ja Neuvostoliiton välillä toivat mittaamattomia kärsimyksiä molemmille kansoille, ja nyt 60 vuotta myöhemmin niiden ei tulisi erottaa maitamme, vaan yhdistää ja antaa kasvupohjaa hyvälle naapuruussuhteille”, ministeriö sanoi. Sen mukaan Pariisin rauhansopimus myös antoi poliittisen pohjan Suomen ihmisoikeuksien ja demokraattisen yhteiskunnan palauttamiselle. Presidentti Halonen ei kommentoinut Venäjän näkemyksiä.¹⁶⁸

Venäjän entinen Suomen suurlähettiläs Juri Derjabin arvioi huhtikuussa Suomen ja Venäjän suhteiden kehittyneen suotuisasti, ja presidentti Vladimir Putin suhtautuu Derjabinin mukaan Suomeen myönteisesti. Viime kuukausien kohua herättäneet lausunnot huonoista suhteista suurlähettiläs kuittasi ”myrskyksi vesilasissa”. Ne eivät olisi Derjabinin mielestä ansainneet suurta huomiota, koska ne edustivat parin virkamiehen omia mielipiteitä. Jos ongelmia on, ne ovat hänestä käytännön pulmia. Poliitikassa niitä ei ole. Myös Venäjän parlamentin alahuoneen duuman jäsen Aleksander Orglaine, Suomen ystävyysryhmän puheenjohtaja totesi Moskovassa,

¹⁶⁶ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=33097> 04.01.2007

¹⁶⁷ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=33673> 04.01.2007

¹⁶⁸ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=180343&search=putin%20AND%20halonen> 04.01.2007

ettei rivivirkamiesten kantaa saa esittää valtion kantana. Häinkin painotti virallisten tahojen vakuutuksia hyvistä suhteista.¹⁶⁹

5.4.2005 presidentti Halonen piti esitelmän Turvallisuustieteellisessä yhdistyksessä Turun yliopistolla. Hän totesi EU-jäsenyytemme entisestään monipuolistaneen suhdettamme Venäjään. Monet aiemmin kahdenväliseen suhteeseemme kuuluneet asiat ovat Halosen mukaan nykyään kokonaan tai osittain unionissa hoidettavia. Halonen arveli meidän osaamisemme ja meidän suhteemme Venäjään rikastuttavan puolestaan EU:n suhdetta Venäjään. Samalla presidentti muistutti, että me emme suinkaan ole ainoa Venäjän tuntija EU:ssa. Hän piti tärkeänä sitä, että unioni toimisi mahdollisimman yhtenäisesti EU:n ja Venäjän välisiin suhteisiin liittyvissä asioissa. ”Unionin on annettava yhdessä ja erikseen Venäjälle samat selvät ja yksiselitteiset vastaukset”, Halonen sanoi. Hän uskoi tämän parantavan unionin toiminnan tuloksellisuutta ja helpottavan Venäjän kanssakäymistä unionin kanssa. Halonen totesi myös EU:n ja Venäjän välisten suhteiden kehittyneen viimeisen vuoden aikana myönteisesti. Hän nosti esiin kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen laajentamisen (koskemaan myös uusia jäsenmaita), sovun löytymisen Venäjän WTO-jäsenyydestä sekä Venäjän liittymisen Kioton sopimukseen. Lisäksi Halonen huomautti unionin ja Venäjän aloittaneen neuvottelut vastavuoroisesta viisumiannon helpottamisesta.¹⁷⁰

Halonen jatkoi samalla linjalla Bratislavassa 19.4. Slovakian ulkopoliittisessa yhdistyksessä pitämässään esitelmässä Halonen totesi Suomen, kuten muidenkin jäsenvaltioiden, ulkosuhteita hoidettavan lisääntyvässä määrin EU:n kautta. Esimerkkinä hän mainitsi Venäjäsuhteiden hoidon. Halonen sanoi Suomella olevan hyvät ja toimivat kahdenväliset suhteet Venäjään ja Suomella luonnollisesti olevan selvä intressi Venäjän kehityksen suhteen. EU:lle Venäjä on tärkeä strateginen kumppani. Slovakia ja Suomi voivat Halosen mukaan omalla aktiivisuudellaan ja osaamisellaan tuoda lisäarvoa EU:n ja Venäjän suhteiden kehittämiseen. ”EU:n on toimittava Venäjän-suhteiden kehittämisessä yhtenäisesti ja johdonmukaisesti”, Halonen painotti. Hän myös muistutti pohjoisen ulottuvuuden olevan Suomen tärkeimpiä toteutuneita aloitteita EU:ssa. ”On välttämätöntä, että se kytketään jatkossa entistä kiinteämmin osaksi EU – Venäjä -yhteistyötä.”¹⁷¹

¹⁶⁹ <http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2005-04-16,104:2:296276,1:0:0:0:0:0:04.01.2007>

¹⁷⁰ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=34991> 04.01.2007

¹⁷¹ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=35655> 04.01.2007

9.5.2005 presidentti Halonen osallistui Moskovassa pidettyyn Voiton päivän juhlaan. EU-johtajista juhlassa puuttuivat Viron ja Liettuan presidentit, sillä sodan loppuhan johti Baltiassa neuvostomiehitykseen. Moskovan juhlassa mukana ollut Latvian presidentti Vaira Vike-Freiberga sanoi, ettei puna-armeija suinkaan vapauttanut hänen maataan, vaan tuloksena oli uusi miehitys. Halonen puolestaan vakuutti ymmärtävänsä Freibergan näkökannan. Hänen mielestään Venäjän pitäisi oppia kunnioittamaan balttien tunteja. Suomi ei kuiteinkaan Halosen mukaan halua sekaantua Venäjän ja Baltian maiden kiistaan toisen maailmansodan seurauksista, vaan hän toivoi, että Venäjä ja Baltian maat pääsisivät keskenään sovintoon.¹⁷² Juhlaa seuraavana päivänä pidetyssä EU – Venäjä -huippukokouksessa allekirjoitettiin puitesopimus yhteisistä tiloista ja päätettiin jatkaa neuvotteluja viisumivapaudesta.¹⁷³

Keväällä 2005 ongelmat Suomen ja Venäjän suhteissa muuttuivat vakavimmiksi. 20.5 MTV3 kertoi Suomen jättäneen muutama viikko aikaisemmin Venäjälle nootin venäläisten sotilaskoneiden tekemistä alueloukkauksista. Pääministeri Matti Vanhasen mukaan alueloukkaukset eivät olleet pelkkiä vahinkoja, vaan niitä on tehty systemaattisesti. Ulkoministeri Erkki Tuomioja korosti kuitenkin, että nootin jättäminen on normaali diplomaattinen käytäntö. Vanhasen ja Tuomiojan mukaan hallitus ei ollut käsitellyt alueloukkauksia Venäjän tahallisena provokaationa. Venäjä kiisti koneidensa loukanneen Ahvenanmaan aluetta. Loukkaukset eivät ole koskeneet Ahvenanmaan aluetta, Vanhasen kuiteinkin selvensi. Tuomiojan mukaan Suomella on tapahtumista kiistattomat todisteet.¹⁷⁴ Suomen ilmavoimien koneet ovat tunnistaneeet loukkaajat myös näköhavainnoin. Ulkoministeriön mukaan koneet ovat olleet matkalla Kaliningradiin tai sieltä palaamassa. Ilmatilan loukkaukset ovat jatkuneet, vaikka niistä on huomautettu Venäjän viranomaisille.¹⁷⁵

Presidentti Halonen totesi 21.5 ilmatilan loukkauksen olevan aina vakava asia. Halonen sanoo kuitenkin suhtautuvansa optimistisesti siihen, että tapaus selviää ja luottavansa virkamiesten välisten neuvottelujen johtavan toivottuun lopputulokseen. Halonen ei ottanut kantaa siihen, ovatko ilmatilaloukkaukset olleet tahallisia. - Sitä emme osaa sanoa. Olivat ne sitten tahallisia tai tahattomia, niin tietotaidon pitäisi riittää oikealla kohdalla kulkemiseen, hän kommentoi.¹⁷⁶ Presidentti esitti arvion,

¹⁷² <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=193055&search=putin%20AND%20halonen> 05.01.2007

¹⁷³ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=193090&search=putin%20AND%20halonen> 05.01.2007

¹⁷⁴ <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/368799> 05.01.2007

¹⁷⁵ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=193814&search=ilmatilan%20loukkaus> 05.01.2007

¹⁷⁶ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=193821&search=putin%20AND%20halonen> 05.01.2007

jonka mukaan Venäjän ilmavoimien tekemät ilmatilaloukkaukset eivät olleet heikentäneet maiden välisiä suhteita.¹⁷⁷

22.5 pääministeri Vanhanen korosti Suomen ilmatilan loukkausten olevan Suomen ja Venäjän välinen asia. EU:ta ei Vanhasen mukaan vedettäisi mukaan Venäjän ilmatilaloukkausten selvittelyyn. Vanhanen sanoi myös, ettei hän "jaksakaan välttämättä nähdä yhteyttä" ilmatilaloukkauksilla ja Suomen ja Venäjän suhteiden viimeaikaisilla ongelmilla. Hän korosti haluavansa odottaa Venäjän selvitystä asiasta.¹⁷⁸

Pari päivää myöhemmin puolustusvoimain komentaja amiraali Juhani Kaskeala kertoi keskustelleensa ilmatilan loukkauksista suoraan venäläisen virkaveljensä kanssa. Kaskeala piti tapauksia erittäin vakavina, koska ne ovat olleet toistuvia. 24.5 myös EU ilmoitti paheksuvansa sitä, että Venäjä on rikkonut sen alueellista koskemattomuutta loukkaamalla Suomen ilmatilaa. EU:n puheenjohtajamaan Luxemburgin ulkoministeri Jean Asselborn sanoi myös EU:n painostavan Venäjää, jos Suomi niin haluaa. "Jos Suomi pyytää minulta apua EU:n puheenjohtajana, teen sen. Olen käytettävissä kaikkine diplomaattisine keinoinemme", Asselborn totesi. "Jos EU:n rajalla olevan maan rajoja ei kunnioiteta, ongelma ei ole vain tuossa maassa vaan myös EU:lla," Asselborn lisäsi.

Tälle ajanjaksolle osuu myös Venäjän televisiossa vähän aikaisemmin esitetty uutisjuttu, jossa Venäjä syyttää ulkomaisia sotilaskoneita sille kuuluvan Kaliningradin rahtilentoliikenteen häirinnästä, mutta ei varsinaisista ilmatilan loukkauksista. Erityisesti Ruotsin, Saksan ja Suomen sanottiin tekevän säännöllisiä tiedustelulentoja alueella päivittäin. Samassa yhteydessä näytettiin venäläiskoneesta otettua, harvinaislaatuiseksi luonnehdittua kuvaa venäläiskonetta seuranneesta suomalaisesta F-18 hävittäjästä. Pahimmat pyyhkeet uutisjutussa saivat kuitenkin Viro ja Liettua, joita syytettiin Venäjän ilmatilan loukkauksista. Viro puolestaan oli useaan otteeseen, viimeksi huhtikuussa 2005, syyttänyt Venäjää ilmatilan loukkauksista. Liettua taas ilmoitti ohjuksin varustetut venäläishävittäjät peräänsä saaneen liettualaiskoneen olleen säähavaintolennolla.¹⁷⁹ Venäjän televisio väitti myös, että ystävälliseksi luetun naapurimaan eli tiettävästi Suomen sotilaskone oli seurannut Venäjän Itämeren laivaston komentajan alusta. Komentaja koki tapauksen kiusalliseksi. Puolustusvoimain komentajan, amiraali Kaskealan mukaan

¹⁷⁷ <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/369181> 05.01.2007

¹⁷⁸ <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/369335> 05.01.2007

¹⁷⁹ <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/369868> 05.01.2007

suomalaisilla hävittäjillä on täysi oikeus lähestyä maamme ilmatilaan luvatta tullutta konetta. Lähestyminen on pakko tehdä jo senkin takia, että kone voidaan tunnistaa.

Venäjän varaulkoministeri Vladimir Tschizhov sanoi 25.5, että Venäjä saaneen Suomesta tarkat tiedot väitetyistä rajaloukkauksista. Hän ei kuitenkaan heti niele suomalaistietoja: ”Kyseessä on väite. Sotilasvoimamme tutkii parhaillaan yksityiskohtaisesti väitteiden luonnetta. Ne tutkitaan huolella, ja kaikki vastaukset annetaan aikanaan.” Tschizhov uskoi, ettei tahallisia loukkauksia ole tehty. Tilannetta voitaisiin Tschizhovin mukaan parantaa tarkistamalla lentokäytäviä Suomenlahdella, jossa ne ovat paljon kapeampia kuin muualla Euroopassa.¹⁸⁰

Tuoko -kesäkuun vaihteessa Venäjän suurlähettiläs Vladimir Grinin kiisti venäläiskoneiden loukanneen Suomen ilmatilaa. Suurlähettilään mukaan loukkauksista ei ole todisteita. Suomi on jo aiemmin esittänyt omat todisteensa ja pitää selvänä, että Suomen ilmatilaa on loukattu lennoilla Kaliningradiin. Suomen tietojen mukaan osassa koneista on ollut tiedustelulaitteita. Pääministeri Vanhasen mukaan Venäjän antama vastaus alueloukkauksia koskevaan noottiin ei tyydytä Suomea.¹⁸¹ Grinin kuiteinkin ilmoitti Venäjän olevan yhä halukas jatkamaan keskustelua ilmatilaloukkauksista.¹⁸² Kuunvaihteessa ilmeni myös Venäjän suurlähettilään Vladimir Grininin vihjaisseen Ylen hallintoneuvoston puheenjohtajalle, että Suomen ja Venäjän kaupallisten suhteiden kannalta myönteisempi uutisointi olisi eduksi. Grinin yritti viestittää poliittisella tasolla Yleisradiolle, että se pidättäytyisi Venäjän kaupallisen edustuston prostituutiouutisoinnista. Prostituutio nousi julkisuuteen helmikuussa ja saman tien Grinin toivoi tapaamista Ylen hallintoneuvoston puheenjohtajan Mika Lintilän kanssa. Samaan aikaan ulkomaankauppaministeri Paula Lehtomäki sai MTV3:n tietojen mukaan venäläiskollegaltaan samasta asiasta ”erittäin epädiplomaattisen” puhelun.¹⁸³

Tasavallan presidentin ja valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan yhteisessä kokouksessa 1.6 vaadittiin, että Venäjä lopettaa Suomen ilmatilan loukkaukset. Venäjän vaadittiin toimimaan kansainvälisten käytäntöjen mukaisesti. Valiokunnan kokouksen tiedotteessa korostettiin, että Venäjä ei esittänyt perusteluja omalle vastaukselleen. Suomi oli luovuttanut venäläisille

¹⁸⁰ <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/370061> 05.01.2007

¹⁸¹ <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/06/371397> 05.01.2007

¹⁸² <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=194573&search=ilmatilan%20loukkaus> 05.01.2007

¹⁸³ <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/371367> 05.01.2007

viranomaisille tarkat tiedot todennetuista alueloukkauksista. Pääministeri Matti Vanhasen mukaan Venäjä käytännössä tunnusti alueloukkaukset kun se ilmoitti parantavansa lentotarkkuuskäytäntöjään.¹⁸⁴

Halonen sanoi 1.6 Tshekin presidentin Vaclav Klausin vierailun yhteydessä olevansa tyytyväinen siihen, etteivät venäläiset lentokoneet ole enää viime aikoina loukanneet Suomen ilmatilaa ja toivovansa, että rajoja kunnioitettaisiin jatkossakin. Halosen mukaan Suomen ja Venäjän suhteet eivät olleet huonontuneet.¹⁸⁵

Ilmatilanloukkauksia oli määrä selvittää pääministereiden Matti Vanhasen ja Mihail Fradkovin tapaamisen yhteydessä Moskovassa 7.6. Vanhasen ja Fradkovin keskusteluihin osallistui myös Venäjän asevoimien yleisesikuntapäällikkö Juri Balujevski, jonka mukaan ilmatilaloukkauksia on vaikea todentaa. Hän kuitenkin takasi, etteivät ilmatilaloukkaukset ole olleet tahallisia, mikäli niitä on tapahtunut. Vanhanen ilmoitti olevansa tyytyväinen tähän ilmoitukseen. ”Balujevskin antama raportti oli sävyltään erilainen kuin Venäjän aikaisempi vastaus. Aikaisemmin loukkaukset kiellettiin täysin, nyt ne mainittiin vaikeasti todistettaviksi”, Vanhanen sanoi. Maat ilmoittivat perustavansa asiantuntijaryhmän pohtimaan, kuinka loukkaukset voidaan parhaiten estää jatkossa ja liikenne pitää sujuvana Suomenlahden kapeana pidettyä kansainvälistä ilmatilaa käyttäen. Vanhanen katsoi alueloukkausasian olevan ”pyyhitty nyt pois poliittiselta pöydältä”. Myös Fradkov toivoi, että ilmatilaloukkauksista ei käytäisi enää jatkossa keskustelua tällä tasolla. Hänestä asiassa on noussut Suomessa julkisuuteen piirteitä, jotka on ”nostettu esille keinotekoisesti”. Fradkovin mielestä keskustelua Suomen ilmatilaloukkauksista oli osin ”dramatisoitu”.¹⁸⁶

1.8.2005 presidentti Putin vieraili Suomessa ensi kertaa sitten syksyn 2001. Nyt, kuten tuolloin Putin ja Halonen neuvottelivat Naantalin Kultarannassa maiden kahdenvälisistä asioista. Presidentit keskustelivat muun muassa Venäjän ja Suomen taloudellisesta yhteistyöstä, Saimaan Kanavasta ja raja-asioista. Keskustelujen henkeä kuvailtiin lämminhenkiseksi. Illan ohjelmaan kuului vielä illallisen jälkeen saunominen Kultarannassa. Löylyseuraksi oli lupautunut Halosen puoliso, tohtori Pentti Arajärvi.¹⁸⁷ Seuraavan päivän neuvottelut koskivat muun muassa yhteistyötä

¹⁸⁴ <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/06/371424> 05.01.2007

¹⁸⁵ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=194686&search=putin%20AND%20halonen> 05.01.2007

¹⁸⁶ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=194867&search=ilmatilan%20loukkaus> 05.01.2007

¹⁸⁷ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=197826&search=putin%20AND%20halonen> 23.01.2007

metsäalalla, uuden teknologian ja infrastruktuurin saralla sekä raja-asioissa. Molemmat vakuuttivat tyytyväisyyttään sekä maiden välisiin suhteisiin että käytyihin keskusteluihin. Putin sanoi, että Venäjän ja Suomen väliset suhteet ovat korkealla tasolla sekä poliittisesti että taloudellisesti.¹⁸⁸ Putin muun muassa totesi Venäjän olevan Suomen kolmanneksi suurin kauppakumppani, ja Suomi Venäjän kahdeksanneksi suurin. Maiden välistä sijoitustoimintaa Putin toivoi lisää.¹⁸⁹

Venäjällä toimivat kansalaisjärjestöt ovat saaneet tukea ulkomailta. Suomesta on tuettu esimerkiksi Suomenlahden ympäristöstä huolta kantavia järjestöjä. Presidentti Putin sanoi suhtautuvansa myönteisesti tällaiseen rajat ylittävään yhteistyöhön varsinkin, kun voimavarat kohdistuvat kyseessä olevien järjestöjen sääntöjen ilmoittamiin tarkoituksiin. Putin kuiteinkin ilmoitti vastustavansa ulkomaista poliittisen toiminnan rahoittamista Venäjällä kaikkia kanavia käyttäen. ”Kun yhteistyökumppaneiden kanssa tulevat kysymykseen suuret, lupaavat hankkeet, heti nousee esille luonnonsuojelu- ja ympäristöongelmia. Venäjä vastustaa sitä, että ympäristönsuojelua käytettäisiin kilpailun välineenä”, Putin totesi. Presidentti Halonen kommentoi asiaa, että hän on itse ollut mukana tukemassa Pietarissa toimivien kansalaisjärjestöjen toimintaa, jotka kohdistavat apunsa nuorille yksinäisille äideille. ”Ei kansalaisjärjestöjä kukaan voi eikä kannata yrittää valjastaa, mutta ystävällinen tuki myös valtion hallinnon puolelta on tämän päivän Eurooppaa”, vastasi Halonen napakasti. Tiedotustilaisuudessa oli esillä myös viisumivapaus. Halonen sanoi, että Suomen ensisijainen prioriteetti on, että tehtäisiin viisumisopimus EU:n ja Venäjän kanssa. Presidentti Putinin kaksipäiväisen vierailun ilmapiiri oli koko ajan hyvä. Keskusteluja jatketaan, sillä presidentti Halosen mukaan he tulisivat todennäköisesti tapaamaan vielä syksyn aikana Pietarissa.¹⁹⁰

5.8 puolustusministeriö kertoi vieraan lentokoneen loukanneen Suomen ilmatilaa Porvoon edustalla. Koneen kerrottiin käyneen kilometrin verran Suomen ilmatilan puolella. Puolustusministeri Seppo Kääriäisen mukaan havainto ilmatilan loukkauksesta oli aivan selkeä. Kyseessä oli ensimmäinen julkistettu ilmatilan loukkaus Suomen ja Venäjän alkukesällä sattuneen diplomaattisen kiistan jälkeen.¹⁹¹ Kohta selvisi aluksen olleen venäläinen sotilaskuljetuskone Tupolev TU-134. Pääministeri Matti Vanhasen mukaan loukkauksessa oli kyse harmillisesta

¹⁸⁸ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=197886&search=putin%20AND%20halonen> 23.01.2007

¹⁸⁹ http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2005/08/02/1046_type82915_92070.shtml 23.01.2007

¹⁹⁰ <http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2005-08-03,104:2:318104,1:0:0:0:0:23.01.2007>

¹⁹¹ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=197954&search=venäjä%20ilmatila> 23.01.2007

yksittäistapauksesta. Hän uskoi tapauksen olevan kiusallinen myös Venäjälle, sillä Suomen ilmatilan loukkaukset olivat vastikään esillä maiden pääministerien tapaamisessa. Vanhasen mukaan Suomi ei voi hyväksyä minkäänlaisia loukkauksia, vaikka tuore tapaus ei ollutkaan metreissä mitattuna merkittävä.¹⁹² Presidentti Halosen mielestä loukkaus oli harmillinen, sillä asian piti olla kunnossa jo alkukesän neuvottelujen jälkeen. Halonen sanoi, että tapausta selvitetään Venäjän kanssa virkamiesteitse. Venäjän ilmavoimien mukaan Suomen ilmatilaa loukannut lentokone ei ollut venäläinen. Sieltä kerrottiin illalla 6.8, etteivät venäläisalakset lentäneet alueella viidentenä päivänä.¹⁹³ 10.8 Venäjä kuiteinkin myönsi Suomen ilmatilassa käyneen koneen kuluvaan Venäjän laivastolle. Ilmavoimien tiedotuspäällikkö, eversti Alexander Drobyshevski pahoitteli tapahtunutta Itar-Tassille toimittamassaan tiedotteessa. Drobyshevskin mukaan koneiden miehistöille annettaisiin uudet ohjeet, jotta ilmatilan loukkauksilta vastedes välttyttäisiin.¹⁹⁴

Presidentti Halosen syysvierailu Pietariin toteutui 22.9, jolloin kaupungissa vihittiin lounainen jätevedenpuhdistamo, jonka rahoituksesta lähes puolet tulee Venäjän ulkopuolelta. Vierailun aikaiset neuvottelut käytiin osittain kahdenkeskeisesti Halosen ja Putinin välillä, osittain kolmikantaisesti Ruotsin pääministerin Göran Perssonin osallistuessa. Putin vakuutti, että Suomen, Ruotsin ja Euroopan unionin rahat eivät olleet menneet hukkaan. Pelkän lahjarahan osuus 200 miljoonan euron hankkeessa oli 50 miljoonaa, josta Suomen osuus 10 miljoonaa euroa. ”Eurooppalaisten veronmaksajien tulee tietää, että rahat on käytetty parhaalla mahdollisella tavalla”, Putin sanoi. Hänen mukaansa puhdistamon valmistuminen oli kahdella tapaa merkittävää: se parantaa Itämeren ympäristössä asuvien elämänlaatua ja on esimerkki yhteistyön toimivuudesta.¹⁹⁵

Tarja Halosen toinen presidenttikausi alkoi 1.3.2006 hänen saatuaan presidentinvaalien ensimmäisellä kierroksella 49,4 prosenttia äänistä¹⁹⁶ ja kukistettua toisella kierroksella kokoomuksen Sauli Niinistön prosenttiluvuin 53,9 - 46,1.¹⁹⁷ Pietarin kuvernööri Valentina Matvijenko piti hienona, että ”suuri poliitikko ja Venäjän luotettava ystävä” oli valittu uudelleen presidentiksi.¹⁹⁸

¹⁹² <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=197980&search=venäjä%20ilmatila> 23.01.2007

¹⁹³ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=198045&search=putin%20AND%20halonen> 23.01.2007

¹⁹⁴ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=198098&search=venäjä%20ilmatila> 23.01.2007

¹⁹⁵ <http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2005-09-23,104:2:328742,1:0:0:0:0:0:23.01.2007>

¹⁹⁶ http://192.49.229.35/TP2006K1/s/tulos/tulos_kokomaa.html 25.01.2007

¹⁹⁷ http://192.49.229.35/TP2006K2/s/tulos/tulos_kokomaa.html 25.01.2007

¹⁹⁸ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=208370&search=putin%20AND%20halonen> 25.01.2007

Sotshissa toukokuun lopulla pidetyssä EU – Venäjä -huippukokouksessa puitiin mm talven Venäjän ja Ukrainan kaasusodan myötä kiristyneitä energiasuhteita. Presidentti Putin vakuutti Sotshissa Mustanmeren rannalla 25.5 Venäjän olevan luotettava energiantoimittaja Euroopalle. Energiakysymyksissä ei kuitenkaan päästy läpimurtoon. Näytti kuitenkin siltä, että Venäjän ja EU:n johtajat halusivat korostetusti osoittaa suhteiden kehittyvän hyvään suuntaan viime aikojen kylmenemisen jälkeen. Johtajat kuljeskelivat vapaa-aikana hymyilevänä parvena kokouspaikkana pidetyn kylpylän alueella ja tutustuivat lomaileviin venäläisiin. Jonkinlaisena todistuksena suhteiden kehittymisestä Sotshissa allekirjoitettiin sopimus, joka helpottaa viisumikäytäntöjä Venäjän ja EU:n välillä. Lisäksi allekirjoitettiin sopimus laittomien siirtolaisten takaisinottovelvollisuudesta, jossa Venäjä ja EU sitoutuvat ottamaan takaisin oman alueensa kautta toisen alueelle tulevat laittomat siirtolaiset.¹⁹⁹

Presidentti Halonen aloitti Pietarin-vierailunsa 13.6 avaamalla Pietarin kymmenennen talousfoorumin yhdessä presidentti Putinin kanssa. Avaussanoissaan Putin kehui jälleen maataan luotettavaksi energiakumppaniksi. Illalla Halonen onnitteli Putinia Sotshin menestyksekkäästä huippukokouksesta. Hän korosti, että Suomi keskittyisi reilun kahden viikon päästä alkavalla EU-puheenjohtajakaudellaan unionin ja Venäjän välisiin suhteisiin. Halonen kertoi Putinin mm vierailevan EU:n epävirallisessa energiahuippukokouksessa Lahdessa lokakuussa.²⁰⁰ Putin sanoi toivovansa Venäjän ja Suomen välisten hyvien suhteiden kääntyvän hyviin suhteisiin koko Euroopan unioniin.²⁰¹

Presidentti Putin saapui 20.10 Suomeen osallistuakseen EU:n huippukokoukseen Lahdessa. Presidentit Halonen ja Putin kävivät heti alkuillasta kahdenvälisiä keskusteluja Suomen ja Venäjän suhteista automatkallaan Helsingistä Lahteen. Halosen mukaan ihmisoikeuksista ja toimittaja Anna Politkovskajan murhasta keskusteltiin mennessä tullen Lahden moottoritieellä avoimesti, mutta yleisellä tasolla. Halonen myös pyysi välttämään verenvuodatusta Georgian ja Venäjän vakoilutalous- ja vähemmistökansojen kiistoissa. Suomen ja Venäjän suhteissa Halonen toivoi edistymistä itärajan ruuhkien purkamisessa. Rekkajonoista päätettiin keskustella jälleen marraskuun tapaamisessa, mutta Putin myönsi jo nyt, että

¹⁹⁹ <http://www.turunSanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:2006-05-26,104:3:381213,1:0:0:0:0:26.01.2007>

²⁰⁰ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=223342&search=putin%20AND%20halonen> 26.01.2007

²⁰¹ http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/06/13/2130_type82914_107086.shtml 26.01.2007

ratkaisujen avaimet olisivat Venäjän puolella rajaa. Putinia oli Halosen mukaan selkeästi informoitu siitä, että heidän puolellaan on hallinnollisesti parannettavaa. ”Palataan ensi kuussa myöhemmin siihen, mutta minulle tuli vaikutelma, että hän on hyvin kiinnostunut nimenomaan nyt meidän kahdenvälisen suhteen ihan konkreettisesta parantamisesta”, Halonen sanoi.²⁰²

Pääministeri Matti Vanhasen ja Euroopan komission puheenjohtajan José Manuel Barroson mukaan EU-maiden ja Venäjän johtajat kävivät Lahden huippukokouksen illallispöydässä avoimia ja hyviä keskusteluja, eivätkä kaihtaneet vaikeitakaan asioita. Keskeisimmät puheenaiheet olivat energiakysymykset sekä EU:n ja Venäjän uusi kumppanuus- ja yhteistyösopimus, mutta aiheet kattoivat myös mm ihmisoikeuskysymykset ja kansainvälisen yhteistyön lisäämisen kolmansien maiden suhteen. Vanhanen sanoi nostaneensa illan keskusteluissa esiin myös toimittaja Anna Politkovskajan taannoisen murhan Venäjällä. Barroson mukaan illalliskeskusteluissa kävi selväksi, että EU ja Venäjä ovat toisistaan positiivisella tavalla riippuvaisia. Vanhanen sanoi kokouksen jälkeen luottavansa siihen, että EU:n ja Venäjän virallisessa huippukokouksessa marraskuussa aloitettaisiin neuvottelut uudesta sopimuksesta ja mentäisiin syvemmälle kuin Lahdessa oli mahdollista.²⁰³

Helsingin EU – Venäjä -huippukokouksessa 24.11 Puola kuiteinkin esti veto-oikeudellaan puitesopimusneuvottelut, koska Venäjä on määrännyt Puolalle lihantuontikiellon. Syynä lihantuontikieltoon oli Putinin mukaan aasialainen liha, jota oli tuotu Puolan kautta Venäjälle. Sekä EU:n edustajat että presidentti Putin kiittivät huippukokouksen tuloksia, vaikka kokouksen kohokohdaksi aiotut neuvottelut uudesta puitesopimuksesta jäivät aloittamatta. Kokous oli EU:n ulkopoliittisen edustajan Javier Solanan mukaan onnistuneempi kuin monet ennakolta odottivat. Kaikki osapuolet painottivat, etteivät neuvottelut EU:n ja Venäjän puitesopimuksesta olleet juuttuneet poliittisiin erimielisyyksiin, eikä tilanne kertonut EU:n ja Venäjän välien huononemisesta, vaan ongelma oli pelkästään tekninen. Kokouksen konkreettisin tulos oli päätös, jonka mukaan Venäjä poistaa EU-maiden lentoyhtiöiltä asteittain maksut Siperian ylilennoista. Komission puheenjohtaja Barroso korosti lehdistötilaisuudessa neuvottelutuloksen suurta taloudellista merkitystä EU-maille.²⁰⁴

²⁰² <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=232359&search=putin%20AND%20halonen> 29.01.2007

²⁰³ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=232365&search=putin%20AND%20halonen> 29.01.2007

²⁰⁴ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=235136&search=putin%20AND%20halonen> 30.01.2007

Edellisenä päivänä Halonen ja Putin keskustelivat Helsingissä maiden kahdenvälisen suhteiden kehittämisestä. Keskusteluissa käsiteltiin etenkin maiden välisen rajan liikennejärjestelyjä ja tulliyhteistyötä.²⁰⁵ Keskustelujen jälkeisessä lehdistötilaisuudessa Putin totesi Suomen pysyvän Venäjälle yhtenä tärkeimmistä kumppaneista EU:ssa. Hän sanoi Venäjän arvostavan suuresti EU-puheenjohtajanaan Suomen roolia Venäjän ja EU:n suhteiden kehittämisessä. Putin lisäksi kiitteli Suomen panosta pohjoiseen ulottuvuuteen liittyvän yhteistyön kehittämisessä.²⁰⁶

Hämeen Sanomissa itsenäisyyspäivänä julkaistussa haastattelussa Halonen kertoi yrittävänsä keskittyä mahdollisimman paljon Suomen ja Venäjän kahdenvälisiin suhteisiin, ”koska Putin on presidenttinä enää vajaat kaksi vuotta”. Suhteet Venäjään ovat Halosen mukaan erinomaiset, mutta tiettyjen asioiden hoitaminen vie aikaa. Halosen mielestä Putinin tuntee pietarilaisena Suomen olosuhteet hyvin. ”Hänen kanssaan on helppo keskustella esimerkiksi lähialueyhteistyöstä ja pohjoisesta ulottuvuudesta. Meillä on selkeitä ongelmia, kuten liikennemuutokset rajoilla. Ongelma poistunee yhteistyössä Suomen, Venäjän ja EU:n välillä”, Halonen uskoi. Hän kertoi olevansa huolissaan Venäjän viimeaikaisista poliittisista murhista ja oikeusvaltiokehityksestä. Murhista Halonen totesi, että ”Jos Venäjän hallinto ei tiedä niistä mitään, niin tilanne on huolestuttava. Jos hallinto taas on tietoinen tapahtumista, niin tilanne on vielä huolestuttavampi.” Hän kuitenkin muistutti, että Neuvostoliiton hajoamisesta on suhteellisen vähän aikaa, eikä Venäjällä ole aiempaa kokemusta länsimaisesta oikeusvaltiomallista ja hyvästä hallintotavasta. ”Oikeusvaltiopohja Venäjällä pettää nyt koko ajan”, Halonen sanoi. Venäjä ei tosin ole Halosen mukaan yksin ongelmiansa kanssa, vaan samantapaisia demokratiaan liittyviä ongelmia esiintyy myös EU:n uusissa jäsenvaltioissa.²⁰⁷

UP-Uutispalvelun haastattelussa Halonen sanoi, että Putinin aikana pitäisi vielä ehtiä luomaan parempaa pohjaa Venäjälle oikeusvaltiona. Hän kertoi olevansa huolissaan Putinin jälkeisen Venäjän tulevaisuudesta. Venäjä on Halosen mukaan hyvin presidenttivaltainen valtio. Halonen arvioi sen tulevaisuuden riippuvan siitä, miten kansalaisyhteiskuntaa ja oikeusvaltiota pystytään vahvistamaan ja valtaa kyetään jakamaan laajemmalti ja rakentamaan demokraattisempaa Venäjää. Halosen mukaan Putin on ollut kehittämässä demokraattisempaa Venäjää, eikä ole järkevää

²⁰⁵ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=235094&search=putin%20AND%20halonen> 30.01.2007

²⁰⁶ http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/11/23/1438_type82914type82915_114417.shtml 30.01.2007

²⁰⁷ <http://www.hameensanomat.fi/Article.jsp?article=46485> 30.01.2007

kasata kaikkia Venäjän ongelmia Putinin harteille. Työtä kuitenkin riittää edelleen. Halonen kertoi haastattelussa olevansa valmis kertomaan Suomen kantoja Venäjän tilanteeseen tarpeen mukaan. Esimerkiksi ihmisoikeuskysymyksissä saadaan kuitenkin presidentin mielestä enemmän tuloksia aikaan, jos keskustelua käydään EU:n ja Venäjän kesken.²⁰⁸

Uudenvuodenpuheessaan 1.1.2007 presidentti Halonen totesi, että ”Suomella on erinomaiset suhteet Pohjoismaihin ja muihin maantieteellisesti lähimpiin naapureihimme Viroon ja Venäjään.”²⁰⁹

3.3 Suomen uusi perustuslaki 2000

Martti Ahtisaaren presidenttikausi alkoi 1.3.1994 linjaerimielisyyksillä presidentin ja Esko Ahon hallituksen välillä. Ahtisaaren mielestä presidentin tuli maan ulko- ja turvallisuuspolitiikan johtajana myös osallistua keskeisiin tapaamisiin. Ahon hallituksen mielestä taas EU:n piirissä sisä- ja ulkopoliittikka nivoutuivat toisiinsa niin, että pää- ja ulkoasiainministerin roolit nousivat uudella tavalla keskeisiksi.²¹⁰ Eduskunnan ja presidentin välille syntyi avoin ristiriita järjestettäessä Eurooppa-asioiden päätöksentekoa liittymisen yhteydessä. Siinä yhteydessä valtiosääntö oli joka tapauksessa avattava. Ahtisaari puolusti tässä välikohtauksessa presidentinvallan viimeistä linnaketta ja saavutti tilapäisvoiton, oikeuden osallistua pääministerin ohella Eurooppa-neuvoston kokouksiin. Mutta samalla kilpailijoiden rivit tiivistyivät ryhdyttäessä seuraavaan hankkeeseen, eli valtiosäännön kokonaisuudistukseen.

Vuosikymmenien kuluessa tehtyjen monien muutosten vuoksi perustuslait olivat menettäneet yhtenäisyytensä ja johdonmukaisuuttaan. Ne sisälsivät vanhaa ja uutta, tyyli ja sääntelyn tarkkuus vaihtelivat dokumenttien eri osissa. Vuonna 1990 eduskunta vaati, että ”hallitus jatkaa valtiosääntöuudistuksen valmistelua eduskunnan, tasavallan presidentin ja valtioneuvoston valtaoikeuksien tasapainottamiseksi ja siten eduskunnan aseman vahvistamiseksi”. Vuonna 1992 eduskunta suorastaan edellytti hallituksen jatkavan valtiosääntöuudistusta ”tasavallan presidentin valtaoikeuksien parlamentarisoimiseksi”. Vuonna 1994

²⁰⁸ <http://www.turunsanomat.fi/viimeuutiset/stt/?ts=0,3:2026:1869:0,4:50:0:1:2006-12-21;4:49:0:0:0,104:50:427330,1:0:0:0:0:0: 30.01.2007>

²⁰⁹ <http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=58755> 30.01.2007

²¹⁰ <http://haku.kansallisbiografia.fi/FMPro?-db=kbnet.fp5&-format=kb%2fkbartikkeli.htm&-lay=www&-sortfield=lajittelukentt%e4&net%5finit=%3dA&-max=100&-recid=32976&-find= 31.01.2007>

viimein hallitus velvoitettiin käynnistämään koko perustuslain uudelleenkirjoittamistyö; tässä yhteydessä oli ratkaistava avoinna olevat valtaoikeuskysymykset.

Vuosisataisen ruotsalais-suomalaisen perinteen voimasta valtiosääntö oli jakaantunut kahteen keskeiseen perustuslakiin: alun perin kuninkaanvaltaa ja hallintoa sääntelevään hallitusmuotoon ja parlamentin toimintoja järjestelevään valtiopäiväjärjestykseen. Nyt oli tästä jaosta luovuttava ja rakennettava mannermaisen esikuvan mukaan yhtenäinen perustuslakidokumentti. Perustuslakiuudistuksella oli seuraavia perusteita ja tavoitteita:

1. Perustuslakien kodifikaatio.
2. Normirakenteen yhtenäistäminen ja ajanmukaistaminen eräänlaisen "kausihuollon" merkeissä.
3. Voimassaolevan vallanjaon tarkistaminen.

Kaikissa vaiheissa korostettiin, että tarkoituksena ei ole muuttaa Suomen valtiosäännön perusteita, vaan kysymys on juuri tämän perinteen jatkuvuudelle rakentuvasta rajoitetusta reformista. Eduskunta hyväksyi uuden Suomen perustuslain miltei yksimielisesti, viimeisessä äänestyksessä numeroin 175–2, ja tasavallan presidentti vahvisti sen tulevaksi voimaan 1. maaliskuuta vuonna 2000.²¹¹

Uuden perustuslain mukanaan tuomat tärkeimmät muutoksen presidentin valtaoikeuksiin koskivat hallituksen muodostamista ja ulkopoliittikan johtamista. Siirryttiin presidenttikeskeisestä hallituksen muodostamismenettelystä eduskuntakeskeiseen. Perustuslain 61. §:ssä säädetään, että "Eduskunta valitsee pääministerin, jonka tasavallan presidentti nimittää tähän tehtävään. Muut ministerit presidentti nimittää pääministeriksi valitun tekemän ehdotuksen mukaisesti." 64. §:n mukaan ilman esitettyä pyyntöä presidentti voi - ja hänen täytyy - myöntää ero valtioneuvostolle tai ministerille vain, jos tämä on saanut eduskunnalta epäluottamuslauseen. Eduskuntaan kohdistuvaa sanktiointia on heikennetty säännöksellä, jonka mukaan presidentti voi määrätä ennenaikaiset eduskuntavaalit toimitettavaksi vain "pääministerin perustellusta aloitteesta ja eduskuntaryhmiä kuultuaan sekä eduskunnan ollessa koolla".²¹²

²¹¹ <http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Perustuslaki/Uudistuksentausta> 31.01.2007

²¹² Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 5. ja 3. luku

Vanhan hallitusmuodon mukaan ja myös toisen maailmansodan jälkeisessä käytännössä 1980-luvulle saakka ulkopolitiikkaa johti keskitetysti tasavallan presidentti. Korkeimmalla tasolla ei valtaa ja vastuuta juuri horisontaalisesti jaettu. Delegointivirrat kulkivat alaspäin virkakoneistoon, ja vain presidentti valvoi järjestelmän toimintaa.²¹³ Tämä presidentin korostunut ulkopoliittinen asema perustui vanhan hallitusmuodon 33. §:ään, jossa säädettiin seuraavasti:

”Suomen suhteista ulkovaltoihin määrää presidentti, kuitenkin niin, että sopimukset ulkovaltojen kanssa ovat eduskunnan hyväksyttävät, mikäli ne sisältävät säännöksiä, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan tai valtiosäädännön mukaan muuten vaativat eduskunnan suostumusta. Sodasta ja rauhasta presidentti päättää eduskunnan suostumuksella. Kaikki tiedonannot ulkovalloille tai Suomen lähettiläille ulkomailla ovat toimitettavat sen ministerin kautta, jonka toimialaan ulkoasiat kuuluvat.”²¹⁴

Vastaavasti uuden perustuslain 93. §:ssä säädetään seuraavasti:

”Suomen ulkopolitiikkaa johtaa tasavallan presidentti yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa. Eduskunta hyväksyy kuitenkin kansainväliset velvoitteet ja niiden irtisanomisen sekä päättää kansainvälisten velvoitteiden voimaansaattamisesta siltä osin kuin tässä perustuslaissa säädetään. Sodasta ja rauhasta presidentti päättää eduskunnan suostumuksella.

Valtioneuvosto vastaa Euroopan unionissa tehtävien päätösten kansallisesta valmistelusta ja päättää niihin liittyvistä Suomen toimenpiteistä, jollei päätös vaadi eduskunnan hyväksymistä. ...

Ulkopoliittisesti merkittävien kannanottojen ilmoittamisesta muille valtioille ja kansainvälisille järjestöille vastaa ministeri, jonka toimialaan kansainväliset suhteet kuuluvat.”²¹⁵

Perustuslakivaliokunta katsoi vuonna 1998 mietinnössään, että ehdotus mahdollistaa presidentille keskeisen aseman ulkopoliittikan johdossa, mutta että säännöksen

²¹³

<http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Perustuslaki/Perustuslainkeskeisetperiaatteet/Kansainvalisetsuhteet>
01.02.2007

²¹⁴ Suomen Hallitusmuoto. IV. Hallitus ja hallinto

²¹⁵ Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. 8 luku, 93 §

päätarkoituksena on parlamentaarisen vastuukatteen kytkeminen presidentin toimenpiteisiin. Ulkopolitiikan johtaminen edellyttää valiokunnan mukaan presidentin ja valtioneuvoston välistä kiinteää yhteistoimintaa. Tätä yhteistoimintavelvoitetta saatettaan valiokunnan mielestä nähdä niin, ettei ulkopolitiikan alaan kuuluvia hallituksen esityksiä tai muita asioita ratkaista tavalla, jossa presidentin ja valtioneuvoston välille jäisi avoin erimielisyys. Presidentin tulee valiokunnan mukaan tehdä kaikki merkittävät ulkopoliittiset päätökset ja toimet yhdessä valtioneuvoston kanssa ja valtioneuvoston valmistelusta. Laajakantoisissa asioissa tarvitaan presidentin ja koko valtioneuvoston keskusteluja. Kiireellisiä ratkaisuja vaativissa erityistilanteissa voi kuitenkin riittää presidentin yhteydenpito valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen valiokunnan taikka yksittäisen ministerin, lähinnä pääministerin, ulkoasiainministerin tai asian valmistelusta vastaavan muun ministerin kanssa.²¹⁶

Uusi säännös tunnustaa presidentin viimekätisen auktoriteetin ulkoasioissa mutta sitoo hänet operatiivisesti valtioneuvostoon. Se jättää runsaasti pelivaraa käytännöllisen suhteen, millaisiksi toimijoiden väliset vuorovaikutussuhteet muotoutuvat. Malliksi tarjoutuu jo presidentti Koiviston toimikaudella virinnyt ja presidentti Ahtisaaren toimikaudella vakiintunut ns. pluralistinen päätöksentekomalli. Siinä presidentti esiintyy edelleen ulkopolitiikan johtajana mutta toimii läheisessä yhteistyössä hallituksen kanssa. Keskeisenä keskustelu- ja päätöksentekofoorumina on lähes viikoittain kokoontuva valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta, jossa presidentti voi johtaa puhetta ja jossa ratkaisun pohjana on yleensä ulkoministerin esittelemä muistio. Sääntönä on hallituksen kantoja myötäilevä konsensus, ei presidentin sanelema ratkaisu. Muodollisia päätöksiä vaativat asiat menevät edelleen presidentin istuntoon vahvistettaviksi. Uudistetun säännöksen ohjaava merkitys näkyy myös siinä, että presidentti ei voi yhtä vapaasti kuin ennen esittää puheissaan ja lausunnoissaan maan ulkopoliittiseen käyttäytymiseen vaikuttavia kannanottoja ilman että hallituksen tiedetään olevan niiden takana.

Valtioneuvosto sai uudessa perustuslaissa päävastuun unioniasioden kansallisesta valmistelusta ja niihin liittyvistä toimenpiteistä. Presidentin roolista käyty keskustelu päättyi sovitteluun, jonka mukaan presidentti voi harkintansa mukaan osallistua pääministerin ohella Eurooppa-neuvoston "suurpolitiikkaa" koskeviin keskusteluihin. Uuden perustuslain hyväksyessään eduskunta huomautti painokkaasti, että valtioneuvoston valmisteluvallasta ei ole erotettu mitään asiaryhmää.

²¹⁶ Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/1998 vp

Valtioneuvoston ”valmistelu” kattaa siten myös unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevat asiat. Nimenomaan todettiin, että eduskunnan vaikutusmahdollisuuksien turvaamiseksi ja valtioneuvostolle kuuluvan toimivallan laajuuden vuoksi on johdonmukaista, että pääministeri edustaa Suomea Eurooppa-neuvoston kokouksissa.

Ilmeistä on, että presidenttikeskeiseen ulkopoliittikan johtamisjärjestelmään ei uusissa oloissa ole paluuta. Mitä suurempi osa Suomen ulkosuhteista hoidetaan EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kautta, sitä vahvemman aseman tällä alueella saavat pääministeri ja valtioneuvosto. Presidentti saattaa säilyttää merkitsevän aseman ulkopoliittikkaa linjoittavissa kannanmäärittelyissä, mutta ei yksinäistoimijana vaan hallitustiimin jäsenenä.²¹⁷

Yhteenvetona voidaan todeta, että toisaalta presidentin valtaoikeudet ovat supistuneet uudessa perustuslaissa, ja toisaalta hänen päätöksentekoa asemansa on entistä sidotumpi. Tätä on otettava huomioon verrattaessa Suomen ja idänsuhteita yhtäältä Martti Ahtisaaren presidenttikauden, vanhan hallitusmuodon, aikana, sekä toisaalta Tarja Halosen presidenttikauden, uuden perustuslain aikana. Samalla on tosin muistettava, että uuden perustuslain ulkopoliittisen päätöksenteon järjestelyt suurelta osin vakiintuivat jo Ahtisaaren valtakaudella, ennen uuden perustuslain voimaantuloa. Uusi perustuslaki täten lähinnä vahvisti ja selkeytti presidentin ja valtioneuvoston välistä vallanjakoa ulko- ja EU-asioissa.

Kuiteinkin lienee väärin puhua selkeydestä tässä asiassa. Kun EU:n uutta perustuslakia valmisteltiin joulukuussa 2003, eduskunnan perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Kimmo Sasi totesi, että presidentti voisi jatkossa jäädä pois EU-huippukokouksista. Sasi sanoi, ettei näe presidentillä olevan kokouksissa mitään roolia, kun perustuslaki tekisi Eurooppa-neuvostosta EU:n virallisen toimielimen. Sasin mielestä tämä muutos tekisi presidentin osanoton tarpeettomaksi, sillä kyseessä on EU-politiikan hoito eivätkä valtioiden väliset asiat. Hänen mielestä olisi rajattava selvästi, että EU:n yhteinen ulkopoliittikka kuuluu valtioneuvostolle. Huippukokouksissa presidenttiä ei Sasin mukaan tarvita, sillä EU-johtajien neuvottelukumppani on pääministeri.²¹⁸ Helmikuussa 2004 myös

²¹⁷

<http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Perustuslaki/Perustuslainkeskeisetperiaatteet/Kansainvalisetsuhteet> 01.02.2007

²¹⁸ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=156494&search=sasi> 01.02.2007

valtiosääntöoikeuden emeritusprofessori Antero Jyränki kehotti presidentti Halosta jättäytymään vapaaehtoisesti pois EU-huippukokouksista. Jyränki ehdotti, että pääministeri Matti Vanhasen tulisi hoitaa huippukokoustehtävät. Jyrängin mielestä Halonen tekisi palveluksen Suomelle, jos hän antaisi Vanhaselle ehdottoman etusijan Suomen EU-asioiden hoitajana. Jyränki piti presidentin osallistumista EU-huippukokouksiin vanhan presidentinvallan viimeisenä linnakkeena. Hän kummasteli myös Halosen tapaa neuvotella ulkomaisten päättäjien kanssa ilman ministerien läsnäoloa.²¹⁹

Vuotta myöhemmin, helmikuussa 2005, presidentin valtaoikeudet nousivat jälleen puheenaiheeksi kun perustuslakivaliokunnan varapuheenjohtaja Arja Alho esitti presidentin vallan rajaamista, jotta presidentti ei pystyisi puolustusvoimien ylipäällikkönä estämään osallistumista nopean toiminnan joukkojen toimiin. Alhon mielestä hallituksen olisi voitava päättää joukkojen lähettämisestä. Oikeusministeri Johannes Koskinen torjui jyrkästi Alhon sekä tätä kannattaneen Sasin kannanotot asiassa sanoen, että "Alho ja Sasi sekoittivat pahasti isot ja pienet kysymykset". Uusi perustuslaki kirjoitettiin Koskisen mukaan "50 vuodeksi eikä viideksi vuodeksi". Seuraava isompi tarkistus on edessä vasta sukupolven päästä.²²⁰

25.11 perustuslakivaliokunta vaati muutosta hallituksen lakiesitykseen, jossa päätöksen tekeminen EU:n kriisinhallintaoperaatioihin lähtemisestä oli määriteltä presidentin tehtäväksi. Hallitus päätti tämän jälkeen vetää esityksensä pois eduskunnasta. Arja Alhon mukaan esitys ei kelvannut, koska se olisi sotinut uutta perustuslakia vastaan ja lisännyt presidentin valtaa. Presidentti Halonen olisi toivonut, että lakiesitys olisi edennyt hallituksen ja presidentin valmistelemalla tavalla. Pääministeri Vanhasen mielestä perustuslakivaliokunta yritti muuttaa presidentin roolin armeijan ylipäällikköä pelkäksi adjutantiksi. Ulkoministeri Erkki Tuomiojan mukaan presidentin valtaoikeuksia tulisi pohtia perustuslain käsittelyn yhteydessä, ei erillislakien kohdalla. Tuomioja arvioi, että joidenkin perustuslakivaliokunnan jäsenten kannat valtaoikeuksien supistamiseen saattoi vaikuttaa kriisinhallintalain käsittelyn taustalla. Hänen mukaansa EU:n kriisinhallintaoperaatioihin osallistuminen kuuluu kansalliseen päätöksentekoon. Se edellyttää eduskunnan, hallituksen ja tasavallan presidentin suostumusta.²²¹

²¹⁹ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=161197&search=sasi> 01.02.2007

²²⁰ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=179506&search=sasi> 01.02.2007

²²¹ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=204437&search=sasi> 01.02.2007

Tämä kiista puhutti pitkään. Seuraavalla viikolla Sasi totesi perustuslain olevan selvä: EU-asiat kuuluvat alusta loppuun valtioneuvoston ratkaistaviksi. SDP:n puheenjohtaja Eero Heinäluoma puolestaan kannatti nykyistä päätöksentekojärjestelmää, jossa päätösvalta kuuluu presidentille. Päätöksenteon pitää Heinäluoman mukaan olla sama. ”Ei voi olla erikseen hallituksen EU-joukkoja, joista hallitus tekee päätöksen ja erikseen presidentin päättämiä joukkoja. Kysymys on samoista joukoista, niitä ei voida komentaa kahdesta eri komentokeskuksesta”, Heinäluoma sanoi.²²² Alettiin puhua jo perustuslain muuttamisesta. Lopulta kuiteinkin uusi kriisinhallintalaki päätettiin säätää poikkeuslakina, jolloin presidentti saatiin mukaan päätöksentekoon myös EU-johtoihin operaatioihin osallistumisesta.²²³

Presidentin ja valtioneuvoston välisestä vallanjaosta EU-asioissa kiisteltiin taas kesäkuussa 2006, kun Halonen kutsui Putinin Lahden ylimääräiseen EU-huippukokoukseen. Virallinen kutsu pääministeri Vanhaselta lähti vasta seuraavana päivänä. Järjestys oli professori Esko Antolan mukaan väärä. ”Olemme olleet kymmenen vuotta unionin jäseniä ja meille on yhä epäselvää, mikä on monenvälistä politiikkaa ja mikä kahdenvälistä”, Antola hämmästeli. Kimmo Sasin mielestä presidentti yritti laajentaa valtaoikeuksiaan. Vanhanen kertoi päättäneensä viime viikolla, että kutsuu presidentti Putinin Lahteen. Halonen sanoi, että kutsun takana oli Suomi ja kutsumisesta oli päätetty yhdessä jo jonkin aikaa sitten. Ulkopoliittikka on Halosen mukaan elävää elämää, joten on luonnollista, että siinä on kaksi toimijaa.²²⁴

3.4 Johtopäätökset

Martti Ahtisaaren presidenttikausi oli Venäjäsuhteisiin liittyen monella tavalla merkityksellinen ja jopa historiallinen. Kuusivuotiskauden alussa suhteet olivat vielä epäselvät ja murroksessa. Kylmä sota oli juuri päättynyt ja Neuvostoliitto hajonnut. Idänsuhteita oli rakennettava YYA:n jälkeen uudelle perustalle. EU:sta tuli osa tätä perustaa, kun Suomen EU-jäsenyysneuvottelut päättyivät samana päivänä kun Ahtisaari vannoi virkavalansa. Valtiopäiväpuheessaan 1998 Ahtisaari saattoi todeta Suomella olevan ensimmäistä kertaa hyvät suhteet kaikkiin naapurimaihin. Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden pohjalla oli YYA-sopimus, jolla Suomen liikkumavapautta rajoitettiin.²²⁵ Suomella ja Neuvostoliitolla ei ollut hyvät suhteet. 1998 Suomella ja

²²² <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=204828&search=sasi> 01.02.2007

²²³ http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=217213&search=poikkeusla* 02.02.2007

²²⁴ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=223422&search=sasi> 02.02.2007

²²⁵ Rusi (2000) 354

Venäjällä oli. Ahtisaaren ja Jeltsinin henkilösuhteet toimivat ja niiden myötä Suomen ja Venäjänkin suhteet.

Suomen ja Venäjän suhteiden paranemisen taustalla oli Venäjän yhteiskunnallinen murros ja Neuvostoliiton luhistuminen. Kuten Ahtisaarikin totesi, Jeltsinin panos suhteiden paranemiseen oli erittäin tärkeä. Jeltsinin tekemät sovintoeleet ja se, että hän myönsi Neuvostoliiton syyllisyyden talvisotaan, oli merkittävä osa tätä. Venäjä pyrki Suomen kohdalla tilintekoon historiansa kanssa.

Ahtisaarikin mielsi Venäjän uudella tavalla. Presidentin neuvonantajan Alpo Rusin mukaan Ahtisaari mielsi Venäjän aseman ”dynaamisemmin”, kuin esimerkiksi ”paasikiveläinen”, traditionalistinen koulukunta, jonka mukaan tuli varoa ärsyttämästä Venäjää. Ahtisaaren näkemyksen mukaan Suomen valitsemilla linjauksilla voitiin ainakin marginaalisesti vaikuttaa Venäjän käyttäytymiseen.²²⁶

Tarja Halosen presidenttikauden alkaessa tilanne Suomen ja Venäjän poliittisissa suhteissa oli siis toinen kuin kuusi vuotta aikaisemmin. Suhteet olivat hyvät sekä jokseenkin vakiintuneet ja arkipäiväistyneet. Se, että presidentit muutaman kuukauden sisällä vaihtuivat rajan molemmin puolin, ei tätä asetelmaa muuttanut. Jos olivat Ahtisaaren ja Jeltsinin henkilösuhteet kunnossa, niin samaa voi sanoa Halosen ja Putinin vastaavista. Tavatessaan ensimmäistä kertaa presidentteinä toukokuussa 2000 Putin vielä ärähteli lehdistötilaisuudessa, että Karjalan kysymys on loppuunkäsitlety. Putinin ensimmäinen valtiovierailu Suomeen, marraskuussa 2001, sen sijaan luonnehdittiin lämminhenkiseksi, eikä asialistalla suuria ongelmia ollut. Kesäkuussa 2006 Halonen kertoi Dagens Nyheterille oppineensa tuntemaan Putinia niin, että hän tietää miten Venäjän presidentti ajattelee, eikä hänen tarvitse enää joka kerta nostaa pöydälle ne asiat, josta he ovat erimielisiä.²²⁷

Halosen ja Putinin aikana Suomen ja Venäjän suhteissa esiintyi myös ongelmia suuremmissa määrin kuin edellisen kuusivuotiskauden aikana. Halosen itsensä osaltaan aiheuttama oli kädenvääntö jatkosodan määrittelystä ”erillissotana”. Siihen aikaan kuului Venäjältä ääniä, jotka varoittelivat suhteiden huononemisesta. Virallisilta tahoilta ongelmat kuiteinkin kuitattiin myrskynä vesilasissa. Sitten tulivat julki ilmatilanloukkaukset. Niiden tahallisuudesta tai tahattomuudesta emme tiedä

²²⁶ Rusi (2000) 354

²²⁷ <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=554599> 07.02.2007

vielä mitään varmuudella. Ei myöskään tiedetä syitä loukkauksiin, jos ne todella olivat tahallisia.

Halosella ei ole omalla kaudellaan ollut mikään samankokoinen tai -tyyppinen tärkeä kansainvälinen projekti kuin Ahtisaarella oli presidenttikautensa lopussa Kosovossa. Tosin tilaisuutta sellaiseenkaan ei oikein Halosen kaudella ole ollut. Ahtisaari kuiteinkin vaikutti myös nauttineen mm YK-taustansa takia suurempaa kunnioitusta kansainvälisellä areenalla. Tästä osoituksena Kosovon lisäksi Ahtisaaren presidenttiyden jälkeiset useat neuvottelu- ja vastaavat tehtävät. Esimerkkeinä käyköön Acehien rauhansopimuksen neuvottelu ja tuoreimpana Kosovon statukseen liittyvä tehtävä. Ehkäpä Ruotsin ulkopoliittisen instituutin johtaja Tomas Ries oli oikealla asialla, kun hän joulukuussa 2006 väitti presidentti Halosen johtaman ulkopoliitiikan jämähtäneen pahasti paikoilleen. Riesin mielestä suomalaisessa ulkopoliitikassa ei ollut tapahtunut mitään kuuteen vuoteen.²²⁸

Kuiteinkaan 2000-luvulla esiintyneet ongelmat ei välttämättä pidä nähdä suhteiden huononemisena. Pääasiassa suhteissa esiintyneet ongelmat ovat olleet käytännön tasolla, kuten rekkajonojen tapauksessa. Korkeimmalla poliittisella tasolla suhteet – ainakin presidenttien henkilösuhteet – ovat yhtä hyvässä kuosissa kuin 90-luvun lopulla.

Vuonna 2000 voimaantullut uusi perustuslaki ei idänsuhteiden kannalta ole aiheuttanut järin suuria muutoksia. Jo ennen perustuslain käyttöönottoa oli ulkopoliittisessa päätöksenteossa vakiintunut käytäntö, jota pääpiirteittäin yhä sovelletaan. EU-asioissa tosin pääministerin ja ulkoministerin roolit ovat korostuneet presidentin kustannuksella ja Halosen sisäpoliittiset valtaoikeudet eivät ole läheskään samat kuin ne, joita hänen kymmenellä edeltäjällään on ollut. Presidentti onkin hiljalleen ruvennut varomaan astumasta pääministerin varpaille EU-asioissa. Tästä esimerkkinä mainittakoon Halosen vierailu Pietarissa G8-maiden huippukokouksessa, jossa EU:ta edusti pääministeri Vanhanen. Putinin kutsuma Halonen tyytyi osallistumaan huippukokouksen illalliselle.²²⁹

²²⁸ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=237228&search=ulkopolitiikka> 27.02.2007

²²⁹ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=225033&search=g8%20pietari%20halonen> 08.02.2007

Perustuslakivaliokunnan tiukka perustuslain tulkinta ja sen varjeleminen, mm kritisoimalla presidentin osallistumisia EU-huippukokouksiin, lienee osaltaan vaikuttanut presidentin lisääntyneeseen varovaisuuteen. Halonen on kuiteinkin edelleen voimakkaasti puolustanut valtaoikeuksiaan ja vastustanut niiden supistamista mm yllä mainitun EU:n nopean toiminnan joukkojen tapaukseen liittyen. Mahdollista on tosin, että presidentti tulevaisuudessa jättäytyy yhä selvemmin paitsioon EU-asioissa, esimerkiksi osallistumalla harvemmin huippukokouksiin. Kokonaan ei ainakaan istuva presidentti ole luopumassa lautasestaan EU-pöydillä, varsinkin kun kansalaiset yhä haluavat vahvaa presidenttiä, eivätkä halua kaventaa hänen valtaoikeuksiaan.²³⁰

4 PÄÄTELMÄ

Suomi joutui heti Euroopan unioniin liittymisen jälkeen, vuoden 1995 alkupäivinä, vaikean tilanteen eteen, kun unionissa kritisoitiin Venäjän sotatoimia Tshetsheniassa. Helsingin Sanomat kirjoitti pääkirjoituksessaan 5.1 EU-jäsenyyden painajaisesta, eli tilanteesta, jossa Suomi saattaisi joutua EU-maiden yhteisessä rintamassa tuomitsemaan Venäjän johdon politiikan tai pahimmassa tapauksessa jopa osallistumaan Venäjän-vastaisiin pakotteisiin.²³¹ Tilanne oli Suomen kannalta poikkeuksellinen. Perinteisesti Suomi oli puolueettomuuspolitiikkaansa mukaisesti aina pidättäytynyt kaikesta kritiikistä itänaapuria kohtaan.

Sattumalta pääministeri Esko Ahosta tuli ensimmäinen EU-johtaja, joka tapasi Jeltsinin Tshetshenian sodan alkamisen jälkeen. Ahon rauhallisesti selostaessa pääministeri Viktor Tshernomyrdinille EU:n ja Suomen kannan, huoneen ilmapiiri Ahon mukaan sähköistyi. Tshernomyrdin vastasi, että kyseessä oli Venäjän sisäinen kriisi, mutta hänen elkeensä ja äänenpainonsa paljastivat sen, ettei isäntä pitänyt keskustelun aiheesta. Myöhemmin varapääministeri Davidov oli lähestynyt Ahoa ”ystävänä”, toivoen, ettei Tshetshenian tilanteesta puhuttaisi keskusteluissa Jeltsinin kanssa. Puhuttuaan Suomen suurlähettilään kanssa Aho päätti kuiteinkin nostaa asian pöydälle kertoessaan Jeltsinille Tshernomyrdinin kanssa käymistään keskusteluista. Näin Suomen kanta selvisi myös Jeltsinille, mutta tavalla joka ei pakottanut häntä vastaamaan. Tämän Ahon vierailun aikana venäläiset eivät kohdanneet ainoastaan länsimaisen naapurimaan edustajan, vaan myös EU-maan

²³⁰ <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/arkistot/kotimaa/2007/02/503117> 08.02.2007

²³¹ Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 05.01.1995

edustajan. Tilanne oli heille uusi. Suomen EU-jäsenyys muutti tavan, jolla Venäjä esitti mielipiteensä Suomelle. Venäläiset tiesivät, että suomalaiset raportoisivat tapaamisista muille jäsenmaille. Suomi edusti paitsi itseään, myös EU:ta.

Yllämainittu tapaus osoittaa jonkin muuttuneen Suomen ja Venäjän suhteissa EU-jäsenyyden myötä. Suomen rooli kahdenvälisissä tapaamisissa oli uusi, joskin yhä muotoiltiin vaikeita asioita käsittelevät lausunnot jokseenkin varovaisesti. Suomi otti itse itselleen multilateraalisen EU-identiteetin Venäjää kohtaan. Koska Suomi ei siihen aikaan ollut EU:n troikan jäsen, mikään ei pakottanut maata painottamaan tapaamisissa EU-rooliaan. Joka tapauksessa Suomi ei enää katsonut olevansa pelkkä Venäjän bilateraalin kumppani, vaan koko unionin edustaja.²³²

Myös presidentti Ahtisaari oli Venäjään liittyen korostetusti juuri EU-Suomen edustaja. Ahtisaari oli mittavan diplomaattiuransa ansiosta hyvin kansainvälisesti suuntautunut. Yksi tämän suuntauksen ilmentymä oli hänen nk. kolmikantahankeensa, eli pysyvän dialogin luominen EU:n, Yhdysvaltain ja Venäjän välille. Hänen avoimuutensa Venäjää kohtaan ja hänen pyrkimyksensä saada Venäjää mukaan eurooppalaiseen integraatioon oli varmasti osaltaan luomassa perustan sille, että Venäjä jossain määrin näkee Suomea porttinaan EU:hun ja länteen. Ahtisaaren toimet osoittivat Venäjälle Suomen tärkeyden ja näin ollen lujittivat ja paransivat osaltaan maiden suhteita. Venäjällä alettiin huomata, että EU-jäsenyydellämme oli myönteinen vaikutus Venäjälle ja Suomen EU-politiikkaa arvostettiin. Se, että Jeltsinin lehdistösihteeri Sergei Jastrzembski asetti Venäjän ja Suomen väliset suhteet esikuvaksi Baltian maille kertoo osaltaan myös tästä.

Eivät Ahtisaaren ja Jeltsinin suhteet tosin ongelmattomat olleet. Ahtisaari mm suututti Jeltsinin tuomitessaan ETYJ:n huippukokouksessa marraskuussa 1999 EU:n nimissä Venäjän hyökkäyksen Tshetsheniaan. Tuohtunut Jeltsin lähti kokouksesta ennenaikaisesti. Suomen ja Venäjän suhteisiin tämä ei kuiteinkaan merkittävästi voida katsoa vaikuttaneen.

Vastaleivottu pääministeri ja viittä vaille presidentti Vladimir Putin totesi Suomen ensimmäisen EU-puheenjohtajuuskauden aikana vuonna 1999 Venäjän olevan onnellinen sen takia, että EU:n puheenjohtajana oli Suomi, joka ymmärtää hyvin

²³² Pursiainen, Christer. Finland's Security Policy Towards Russia: From bilateralism to multilateralism. UPI Working Papers 14 (1999). Helsinki 1999. 15-16

Venäjän positiiviset puolet ja ongelmat. Putin lisäsi Suomen muodostavan ”hyvän sillan EU:n ja Venäjän välille”. Vuoden 2006 puheenjohtajuuskauden kynnyksellä toivoi nyt jo varsin kokenut presidentti ja valtiomies Putin Venäjän ja Suomen hyvien suhteiden kääntyvän hyviksi suhteiksi koko Euroopan unioniin. Samalla asialla oli eri muotoilu. Tämän valossa näyttää siltä, ettei Halosen presidenttikauden aikana olisi tapahtunut juuri mitään. Tiedämme tilanteen olleen toinen, joskaan mullistavia muutoksia suhteisiin Halosen kausi ei mukanaan tuonut. Painotukset olivat samat, suhteet yhä hyvät. Molemmilla puheenjohtajuuskausilla Suomi myös ilmoitti painottavansa unionin suhteita Venäjään.

Halosen aikakauden ensimmäisten vuosien aikana rajan molemmiin puolen kehuttiin Suomen ja Venäjän suhteiden tilaa. Todettiin Suomen olevan EU-jäsenyyden myötä Venäjälle kiinnostavampi. Putin sanoi kontaktien Suomen kanssa auttavan Venäjää rakentamaan suhteita Euroopan kanssa. Hän puhui Suomesta erityisyhteistyökumppanina, jopa malliyhteistyökumppanina. Jälkimmäinen kuvailu tietysti saattaa suomalaisella korvalla kuultuna herättää epäilyksiä suomettumisen aikakauden paluusta, mutta asiaa tuskin kannattaa sillä tavalla mieltää. Suomen ja Venäjän suhteet ovat, erilaisella, tasavertaisemmalla pohjalla kuin Suomen ja Neuvostoliiton olivat.

Jos jotkut Venäjällä mieltävät Suomea maan porttina EU:hun herää tietysti kysymys; toimiiko tämä toisinkin päin. Eli voisiko EU:ssa joku nähdä Suomea porttina tai siltana Venäjälle? Arvostetaanko suomalaista Venäjä-asiantuntemusta EU:ssa? Siihen viittaa ainakin episodi lokakuusta 2002, kun EU:n ja Venäjän suhteita rasitti viisumikiista Kaliningradista. Tuolloin nimittäin laajentumiskomissaari Günter Verheugen kääntyi Halosen puoleen ennen tämän Pietarin matkaa toivoen Halosen vierailullaan edistävän kiistan ratkaisua.

Suomen ja Venäjän suhteet olivat parhaimmillaan – ehkä paremmat kuin koskaan, kuten Halonen väitti – vuosituhaten alussa. Vuodesta 2002 lähtien tämä muuttui. Suhteet muuttuivat, eikä ainakaan parempaan suuntaan.

Syksyllä 2004 sekä suomalaisilta, että venäläisiltä asiantuntija- ja virkamiestahoilta kuultiin kritiikkiä suhteiden tilasta. Suomessa väitettiin mm maan linnoittautuvan EU:n yhteisen Venäjäpolitiikan taakse ja ihmeteltiin oman Venäjäpolitiikan puuttumista. Putinin EU-avustaja Sergei Jastrzhemski – eli sama mies joka melkein seitsemän

vuotta aiemmin piti Suomen ja Venäjän suhteita esikuvana Baltian maille – sanoi Suomen tukevan EU:n uusia jäsenmaita, joiden väitettiin kammoavan Venäjää. Venäjän suurlähetystön kakkosmies väitti Suomen ja Venäjän välillä olevan lukuisia ratkaisemattomia asioita ja kiisti Suomen olevan hyvä neuvottelija EU:n ja Venäjän välillä.

Venäjän suunnalta tähän aikaan tullutta kritiikkiä on nähtävä EU:n ja Venäjän suhteiden ongelmien valossa. Suhteita oli rasittanut mm Kaliningrad-kiista ja EU:n lausunto Beslanin koulukaappauksesta, jossa haluttiin Venäjän kertovan, miten murhenäytelmä saattoi tapahtua.²³³ Suhteiden pulmakohtia olivat myös Viron ja Latvian rajakysymykset, suhtautuminen Kioton ilmastopöytäkirjaan sekä Tšetšeniän tilanne.²³⁴ Lisäksi Putinin vallankeskeytyksen jälkeinen aiheutti kritiikkiä sekä EU:n, että Yhdysvaltain suunnalta.²³⁵ Ongelmien takana oli EU:n Venäjän-politiikan haaksirikko. Koko kylmän sodan jälkeisen ajan EU oli perustanut Venäjän-politiikkansa siihen oletukseen, tai toiveeseen, että Venäjä olisi peruuttamattomasti matkalla kohti länsimaista liberaalia demokratiaa. EU:n kaikki tavoitteet ja sen käytössä olevat instrumentit viritettiin tämän päämäärän saavuttamiseksi. Missään vaiheessa EU ei luonnostellut B-suunnitelmaa negatiivisten kehityskulkujen varalle. Venäjän kehitys ei kuitenkaan kulkenut EU:n toivomaan suuntaan. Etenkin Venäjän naapurimaat olivat huolissaan Venäjän kehityksestä, eivätkä he olleet yksin. Syksyn aikana yli sata länsimaista vaikuttajaa ja huippututkijaa allekirjoitti julkisen kirjeen, jossa esitettiin huoli Venäjän poliittisesta kehityksestä presidentti Vladimir Putinin kaudella. He kaikki olivat panneet merkille ongelmat Venäjän demokratiakehityksessä sekä imperialistisen ja militaristisen retoriikan paluun Putinin hallinnon doktriineihin. He ehdottivat, että länsi lähtisi entistä selkeämmin tukemaan vallan keskittymistä vastustavia demokraattisia voimia Venäjällä.²³⁶

Venäjällä oltiin turhautuneita EU-suhteiden ongelmien takia, ja pettymys purkautui osittain Suomen niskaan. Nähtiin, että Suomesta ei ehkä ollutkaan hyötyä itänaapurinsa EU-suhteille. Halonen ei kyennytkään auttamaan Venäjää esimerkiksi Kaliningrad-kysymyksessä. Suomalaistahoilta tullut kritiikki voitaneen myös osittain nähdä osana hiljalleen käynnistyvää presidentinvaalikampanjaa.

²³³ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=174478&search=eu%20venäjä> 15.02.2007

²³⁴ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=174796&search=eu%20venäjä> 15.02.2007

²³⁵ <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=175158&search=eu%20venäjä> 15.02.2007

²³⁶ <http://www.turunsanomat.fi/mielipiteet/?ts=1,3:1009:0:0,4:9:0:0;4:8:0:1:2004-10-19;4:139:0:0;6:1:0:0;4:140:0:0,104:8:259423,1:0:0:0:0:0> 16.02.2007

Korkeammalla poliittisella tasolla ei ongelmia nähty. Joulukuisessa tapaamisessaan Pietarissa Putin ja Halonen torjuivat epäilyt suhteiden huononemisesta. Arkipäivän ongelmia tosin löytyi. Suomi oli mm jarrutellut Venäjän tavoittelemaa viisumivapautta EU:ssa. EU:n ja Venäjän suhteita presidentit halusivatkin tuolloin parantaa.

Halosen käytettyä helmikuussa jatkosodasta nimitystä ”erillissota” kritiikki yltyi taas. Suurlähettiläs Derjabin tyyntytteli kuiteinkin kohua ja vakuutti Putinin suhtautuvan Suomeen myönteisesti. Toukokuussa tulivat ilmi Venäjän tekemät ilmatilanloukkaukset ja Suomen siihen liittyen jättämä nootti. Venäjä kiisti loukkausten tapahtuneen. EU paheksui sitä, että Venäjä oli rikkonut unionin alueellista koskemattomuutta. Samoihin aikoihin esiin tulleet uuden Venäjän suurlähettilään yritykset ohjata Yleisradion uutisointia ja ulkomaankauppaministerin saama ”epädiplomaattinen puhelu” tuo näin jälkikäteen tilannetta tarkastellessa mieleen vanhaa YYA-aikaa. Venäjän ja EU:n suhteiden ongelmien myötä, olivat kiistatta myös Venäjän ja Suomen suhteet heikentynet.

Venäjä tunnusti lopulta ilmatilanloukkaukset, mutta vain epäsuorasti, ilmoittamalla parantavansa lentotarkkuuskäytäntöjään. Sanottiin loukkauksia olevan ”vaikea todentaa”. Jos niitä oli tapahtunut, ne eivät kuiteinkaan venäläisten mukaan olleet tahallisia. Tilanteen on täytynyt olla Venäjälle kiusallinen. Lähdetään siitä, että loukkaukset todella olivat tahattomia. Venäläisviranomaiset eivät välttämättä edes tienneet niiden tapahtuneen, mikä osaltaan selittäisi niiden kiistämisen. Tilanteesta tuli Venäjälle tukala kun Suomi esitti kiistattomia todisteita asiasta. Venäjälle oli kasvojen menetys lähellä. Eikö Venäjä tiedä missä sen sotilaskoneet käyvät? Vai yritettiinkö vaihtoehtoisesti pimittää tahallisia loukkauksia kiistämällä niitä? Venäjä oli ikään kuin nurkkaan ajettu. Se ei voinut myöntää, eikä enää kiistääkään loukkausten tapahtuneen. Niinpä niitä tunnustettiin epäsuorasti. Tällä tavalla niitä saatiin pois pöydältä, ilman pahaa kasvojen menetystä.

Elokuussa Putin vieraili Suomessa. Vierailun ilmapiiri oli ilmeisen hyvä. Suomen ja Venäjän suhteet näyttivät olevan edelleen kunnossa. Muutama päivä vierailun jälkeen venäläiskone loukkasi taas Suomen ilmatilaa. Venäläiset kiistivät taas aluksi tapahtuman. 5 päivän päästä asia kuiteinkin myönnettiin ja pahoiteltiin. Tämän jälkeen ilmatilanloukkauksia ei tiettävästi ole tapahtunut.

Presidentti Halonen totesi ilmatilanloukkauksien julkistamisen jälkeen, etteivät Suomen ja Venäjän suhteet olleet huonontuneet. Oliko todella näin? Jos toistuvat rajaloukkaukset eivät huononna suhteita, niin mikä sitten huonontaisi? Entä parantuivatko sitten suhteet loukkausten seurauksena? Tuskinpa. Lienee selvää, että maiden väliset suhteet kokivat ilmatilanloukkausten jälkeen ainakin tilapäisen heikkenemisen. Halosen puheisiin on tässä tapauksessa suhtauduttava varauksella. Hän ei tietenkään halunnut pahentaa asiaa entisestään julistamalla suhteiden huonontuneen, vaikka näin tosiasiaassa oli käynyt.

Vuoden 2006 aikana EU:n ja Venäjän suhteet hiukan paranivat. Saatiin mm allekirjoitettua sopimus viisumikäytäntöjen helpottamisesta. Suomen ja Venäjänkään suhteissa ei suuria ongelmia ole juuri esiintynyt. Kuitenkin sekä unionin ja Venäjän, että Suomen ja Venäjän suhteiden tilat ovat tällä hetkellä varsin omituiset ja epäselvät, eikä Puolan ja Venäjän ”lihakiista” Suomen puheenjohtajuuskauden loppupuolella ollut omiaan parantamaan tai selkeyttämään tilannetta.

Halonen on pyrkinyt presidenttinä edistämään EU:n ja Venäjän suhdetta, hän on koettanut täyttää sitä sillanrakentajan roolia mitä Suomelle tarjotaan. Moneen otteeseen Halonen on Ahtisaaren tapaan korostanut Venäjän tärkeyttä unionille. Kuitenkin Halonen on myös tarpeen tullen avoimesti kritisoinut itänaapuria, esimerkiksi kun Venäjä kytki Kioton sopimuksen hyväksymisen oman WTO-jäsenyytensä toteutumiseen, tai kun hän syksyllä 2006 nosti esiin Poltkovskajan murhan ja kehotti Putinia välttämään verenvuodatusta Georgia-kiistassa. Kriittikkiä Halonen on esittänyt enemmän kuin Ahtisaari, ja Halonen onkin itse useaan otteeseen korostanut, ettei hänen ja Putinin keskusteluissa kiellettyjä aiheita ole. Putinin ja Halosen suhde on ollut avoimempi kuin Ahtisaaren ja Jeltsinin, joskin 90-luvulla jo osattiin arkaluonteisiakin asioita nostaa pöydälle. Tämä avoimuus on selvä merkki siitä, että suhteet ovat parantuneet, ajoittaisista ailahduksista huolimatta. Suurimmat ongelmat Suomen ja Venäjän välillä ovat arkipäiväisiä käytännön ongelmia. Ahtisaari sanoi presidenttikautensa alussa toivovansa, että saataisiin suhteemme Venäjään samanlaiseksi kuin Pohjoismaihin. Hän halusi suhteen sellaiseksi, että kiisteltäisiin vain jääkiekosta tai jalkapallosta. Jos sinne asti ei ehkä vielä ole päästy, niin siihen suuntaan ollaan ainakin menossa.

LÄHTEET

1. JULKAISTUT LÄHTEET

Ekberg, Henrik (päätoim.). Finlands historia 4. Schildts förlags Ab. Helsingfors 1999.

Forsberg, Tuomas - Vaahtoranta, Tapani. Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen. Gaudeamus. Tampere 1993.

Harju-Seppänen, Mika. Kiinan ulkopoliittikka, puolustuspolitiikka sekä sotilasstrategia. Strategian laitos Julkaisusarja 2 No 33. Edita Prima Oy. Helsinki 2006.

Heikka, Henrikki. Hallittua epävarmuutta. Analyysi Venäjän poliittisista riskeistä. UPI Briefing Paper. Helsinki 2006.

Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 05.01.1995

Jackson, Robert - Sørensen, Georg. International Relations. Theories and approaches. Second edition. Oxford University Press Inc. New York 2003.

Jakobson, Max. Finlands väg 1899-1999. Från kampen mot tsarväldet till EU-medlemskap. Atlantis AB. Malmö 1999.

Juntunen, Alpo. Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot. Gummerus Kustannus Oy, Ajatus Kirjat. Jyväskylä 2003.

Kirkinen, Heikki. Venäjän historia. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu 2000.

Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/1998 vp

Pursiainen, Christer. Finland's Security Policy Towards Russia: From bilateralism to multilateralism. UPI Working Papers 14 (1999). Helsinki 1999.

Pursiainen, Christer - Saari, Sinikukka. Et tu Brute! Suomen Nato-optio ja Venäjä. UPI-raportti 1/2002

Rusi, Alpo. Mariankadun puolelta. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu 2000.

Russett, Bruce - Starr, Harvey. World Politics: The Menu for Choice. W.H. Freeman and Company. New York 1992.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Sutela, Pekka. Finnish relations with Russia 1991-2001: Better than ever? Bank of Finland Institute for Economies in Transition, BOFIT. Helsinki 2001.

Tervo, Jouni: Maailma ei lopu Euroopan unioniin. Suomen Kuvalehti 49/1994

Venäjää koskeva Euroopan unionin yhteinen strategia - Eurooppa-neuvosto, Köln 3.-4. kesäkuuta 1999. Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto. Luxemburg 1999.

VNS 6/2004 vp. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004. Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004.

Zetterberg, Seppo (päätoim.). Suomen historian pikku jättiläinen. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 2003.

2. MUUT LÄHTEET

Amsterdamin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta. Virallinen lehti nro C 340, 10. marraskuuta 1997. (<http://eur-lex.europa.eu/fi/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html> 01.03.2007)

Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation, of the other part. ([http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21997A1128\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21997A1128(01):EN:HTML) 28.02.2007)

EU-Russia Summit - St Petersburg, 31 May 2003 - Joint Statement
(http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/sum05_03/js.htm 28.02.2007)

Treaty on European union. Official Journal C 191, 29 July 1992. (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> 01.03.2007)

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/north_dim/index.htm 14.06.2006

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm 10.06.2006

http://en.wikipedia.org/wiki/OSCE_Minsk_Group 21.08.2006

<http://europa.eu.int/scadplus/leg/fi/lvb/r00001.htm#a19005> 10.06.2006

<http://haku.kansallisbiografia.fi/FMPro?-db=kbnet.fp5&-format=kb%2fkbartikkeli.htm&-lay=www&-sortfield=lajittelukentt%e4&net%5finit=%3dA&-max=100&-recid=32976&-find=31.01.2007>

http://presidency.finland.fi/doc/agenda/ohjelmasu/pj_ohjelma_sf.pdf 24.08.2006

http://presidency.finland.fi/netcomm/news/showarticle2481_1368.html 30.06.2006

http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?lang=fi&id=248&mode=g&name= 10.06.2006

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=554599> 07.02.2007

<http://www.hameensanomat.fi/Article.jsp?article=46485> 30.01.2007

http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2004/06/28/1156_73659.shtml 21.12.2006

http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2005/08/02/1046_type82915_92070.shtml
23.01.2007

http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/06/13/2130_type82914_107086.shtml
26.01.2007

http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/11/23/1438_type82914type82915_114417.shtml 30.01.2007

<http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/368799> 05.01.2007

<http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/369181> 05.01.2007

<http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/369335> 05.01.2007

<http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/369868> 05.01.2007

<http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/05/371367> 05.01.2007

<http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2005/06/371424> 05.01.2007

<http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/arkistot/kotimaa/2007/02/503117> 08.02.2007

<http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Perustuslaki/Perustuslainkeskeisetperiaatteet/Kansainvalisetsuhteet> 01.02.2007

<http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Perustuslaki/Uudistuksentausta>
31.01.2007

<http://www.paasikivi-seura.fi/grinin.htm> 26.06.2006

<http://www.paasikivi-seura.fi/patsev.htm> 16.06.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet/P9405.MOS.html> 02.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1995/P9501.PI.html> 04.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1995/P9510.CH.html> 04.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1995/P9510.IN.html> 04.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P961201.KES.html> 21.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P970309.jsu.html> 21.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P970310.l2su.html> 21.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P970906.pressu.html> 22.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1996/P971110.kremsu.html> 22.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1998/P980101.uvsu.html> 22.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1998/P980827.slsu.html> 22.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1999/P000107.berlsu.html> 25.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1999/P990101.uvsu.html> 23.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1999/P990413.maansu.html> 23.08.2006

<http://www.tpk.fi/ahtisaari/puheet-1999/P991022.eulousu.html> 24.08.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=23936> 20.12.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=29403> 21.12.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/ShowArticle.asp?intNWSAID=3116&intSubArtID=3246&intIGID=9&LAN=FI&contlan=&Thread=&intThreadPosition=0&intShowBack=1&strReturnURL2=> 04.12.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=33097> 04.01.2007

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=33673> 04.01.2007

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=34991> 04.01.2007

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=35655> 04.01.2007

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=5574> 07.12.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=5865> 07.12.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=58755> 30.01.2007

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=6327> 07.12.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=6335> 07.12.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9583> 04.12.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9594> 18.10.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9597> 18.10.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9673> 17.10.2006

<http://www.tpk.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=9683> 17.10.2006

<http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2001-09-04,104:2:80459,1:0:0:0:0:0> 07.12.2006

<http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2002-05-27,104:2:108215,1:0:0:0:0:0> 07.12.2006

<http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2004-10-03,104:2:256058,1:0:0:0:0:0> 02.01.2007

<http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2004-10-13,104:2:258357,1:0:0:0:0:0> 02.01.2007

<http://www.turunSanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2005-04-16,104:2:296276,1:0:0:0:0:0> 04.01.2007

<http://www.turunSanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2005-08-03,104:2:318104,1:0:0:0:0:0> 23.01.2007

<http://www.turunSanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2005-09-23,104:2:328742,1:0:0:0:0:0> 23.01.2007

<http://www.turunSanomat.fi/mielipiteet/?ts=1,3:1009:0:0,4:9:0:0:0;4:8:0:1:2004-10-19;4:139:0:0:0;6:1:0:0:0;4:140:0:0:0,104:8:259423,1:0:0:0:0:0> 16.02.2007

<http://www.turunSanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:1999-05-13,104:3:27473,1:0:0:0:0:0> 24.08.2006

<http://www.turunSanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:1999-08-10,104:3:31710,1:0:0:0:0:0> 24.08.2006

<http://www.turunSanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:1999-11-19,104:3:37029,1:0:0:0:0:0> 24.08.2006

<http://www.turunSanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:2004-03-16,104:3:211812,1:0:0:0:0:0> 20.12.2006

<http://www.turunSanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:2004-05-22,104:3:226234,1:0:0:0:0:0> 20.12.2006

<http://www.turunSanomat.fi/ulkomaat/?ts=1,3:1003:0:0,4:3:0:1:2006-05-26,104:3:381213,1:0:0:0:0:0> 26.01.2007

<http://www.turunSanomat.fi/viimeuutiset/stt/?ts=0,3:2026:1869:0,4:50:0:1:2006-12-21;4:49:0:0:0,104:50:427330,1:0:0:0:0:0> 30.01.2007

http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_huhtikuu_1999/# 23.08.2006

http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_kesakuu_1999/#
23.08.2006

http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_maaliskuu_1999/#
23.08.2006

http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_marraskuu_1999/#
24.08.2006

http://www.upi-fiia.fi/fin/julkaisut/kronologia/suomen_ulkopolitiikka_tammikuu_1998/
23.08.2006

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=117230&search=putin%20AND%20russia> 07.12.2006

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=120572&search=putin%20AND%20russia> 07.12.2006

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=124584&search=putin%20AND%20russia> 07.12.2006

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=131149&search=putin%20AND%20russia> 08.12.2006

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=131274&search=putin%20AND%20russia> 08.12.2006

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=133407&search=putin%20halonen> 08.12.2006

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=156494&search=sasi> 01.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=161197&search=sasi> 01.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=162576&search=putin%20AND%20halonen> 20.12.2006

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=174478&search=eu%20venäjä>
15.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=174796&search=eu%20venäjä>
15.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=175918&search=putin%20AND%20halonen> 02.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=175976&search=putin%20AND%20halonen> 02.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=176981&search=putin%20AND%20halonen> 03.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=177368&search=putin%20AND%20halonen> 03.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=177794&search=putin%20AND%20halonen> 04.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=177878&search=putin%20AND%20halonen> 04.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=179506&search=sasi> 01.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=180343&search=putin%20AND%20halonen> 04.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=193055&search=putin%20AND%20halonen> 05.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=193090&search=putin%20AND%20halonen> 05.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=193814&search=ilmatilan%20louk>
kaus 05.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=193821&search=putin%20AND%20halonen> 05.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=194573&search=ilmatilan%20louk>
kaus 05.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=194686&search=putin%20AND%20halonen> 05.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=197826&search=putin%20AND%20halonen> 23.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=197886&search=putin%20AND%20halonen> 23.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=197954&search=venäjä%20ilmatil>
a 23.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=197980&search=venäjä%20ilmatil>
a 23.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=198045&search=putin%20AND%20halonen> 23.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=204437&search=sasi> 01.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=204828&search=sasi> 01.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=208370&search=putin%20AND%20halonen> 25.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=217213&search=poikkeusla>
02.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=223342&search=putin%20AND%20halonen> 26.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=223422&search=sasi> 02.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=225033&search=g8%20pietari%20halonen> 08.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=232359&search=putin%20AND%20halonen> 29.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=232365&search=putin%20AND%20halonen> 29.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=235136&search=putin%20AND%20halonen> 30.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=235094&search=putin%20AND%20halonen> 30.01.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=237228&search=ulkopolitiikka> 27.02.2007

<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=62799&search=putin%20AND%20russia> 4.12.2006

http://192.49.229.35/TP2006K1/s/tulos/tulos_kokomaa.html 25.01.2007

http://192.49.229.35/TP2006K2/s/tulos/tulos_kokomaa.html 25.01.2007

YLEISET LYHENTEET JA KÄSITTEET:

EEC = European Economic Community; Euroopan talousyhteisö. Vuodesta 1967 Euroopan yhteisö eli EY (EC).

EFTA = European Free Trade Association; Euroopan vapaakauppajärjestö, johon kuuluvat nykyisin Norja, Islanti, Sveitsi ja Liechtenstein. EFTA ja EU muodostavat yhdessä Euroopan talousalueen (johon Sveitsi ei kuulu).

EU:n troikka = Koostuu puheenjohtajamaasta, sen edeltäjästä ja sen seuraajasta.

Marshall-apu = Yhdysvaltain ensisijainen ohjelma Euroopan jälleenrakentamiseksi toisen maailmansodan jälkeen.

NGO = Non-governmental organization; organisaatio, jolla ei ole kytkentöjä mihinkään hallitukseen tai valtiovaltaan.

OECD = Organization for Economic Cooperation and Development; Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö, jota perustettiin vuonna 1961 harmonisoimaan ja kehittämään jäsenmaiden yhteiskunnallista hyvinvointia. OEEC toiminnan jatkaja.

OEEC = Organization for European Economic Cooperation; Euroopan taloudellinen yhteistyöjärjestö, jota perustettiin vuonna 1948. Nykyisen OECD:n edeltäjä.

SKDL = Suomen Kansan Demokraattinen Liitto oli 1944–1990 toiminut vasemmistolainen puolue, jossa Suomen kommunistisella puolueella oli hallitseva asema.

SMP = Suomen Maaseudun Puolue oli suomalainen poliittinen puolue, joka henkilöityi karismaattiseen johtajaansa Veikko Vennamoon.

WEU = Western European Union; Länsi-Euroopan unioni. Järjestö, joka valmistelee ja panee täytäntöön Euroopan unionin päätökset yhteisen puolustuspolitiikan alalla. Siitä on tarkoitus tehdä Euroopan unionin puolustuskomponentti ja Naton eurooppalainen pilari.

WTO = World Trade Organization; Maailman kauppajärjestö. WTO on tärkein kauppapoliittista yhteistyötä koskeva maailmanlaajuinen järjestö. Sen tarkoituksena on vapauttaa maailmankauppa.